ספר

סיכום הלכות

מקוואות

ניתן להשיג את כל הסיכומים על רוב אורח חיים ויורה דעה

מודפסים כספרים

בפלא 0504247202

סיכומי הסוגיות מהמקורות ועד אחרוני זמנינו

על סדר השולחן ערוך

נתחבר מאיתי בעזהי"ת

שמואל אהרון ברוכיאן

כל הזכויות שמורות

מצווה להעתיק ולצלם לצורכי לימוד

אשמח להערות והארות, או כל עצה אחרת

ניתן לפנות לשמואלי ברוכיאן: 050–4247202

מי שמעוניין בקובץ במייל: s h mu 050@g ma i l . c o m

כמו כן ניתן לראות ולהוריד את הקובץ באתר 'סמיכה'

כמו כן ניתן להשיג את הספרים על הלכות תפילה וברכות, שבת, עירובין, פסח, יו"ט, חגים,

איסור והיתר, נידה, מקוואות, מילה וגרות, מצוות התלויות בארץ, אבלות, חופה וקידושין.

ישיבת מרכז הרב – ירושלים ת"ו

עיצוב כריכה: הדסה ברגמן

מהדורה שניה אייר תשפ"א

לזכרון עולם בהיכל ה'

מוקדש לעילוי נשמת האיש הכשר

ירא ה' ואוהב את הבריות

ה"ה ר' **יצחק** בן **יהודה** זצ"ל

נלב"ע

ה' סיון תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה

לזכרון עולם בהיכל ה'

מוקדש לעילוי נשמת

האישה הכשרה

סבתי היקרה

טובה בת **שמחה קנדי** ז"ל

נלב"ע

ב' תמוז תשע"ב

ת.נ.צ.ב.ה

תוכן עניינים

סימן ר"א - מעיין ומקוה 7

א. שיעור מקווה לטהר אדם וכלים. חישוב ארבעים סאה. שיעור מעיין לטהר אדם וכלים. מקווה חסר. מים חיים לטבילת זבה. **ב.** ההבדל בין מעיין למקוה. טבילה בנהרות. ההבדל בין מקוה לנהר זוחל. רבו נוטפים על הזוחלים. האם זוחלים יכולים לטהר מים שהושקו או נזרעו בהם. **ג.** פסול מים שאובים. **ד.** מקוה של גוי. **ה.** טבילה בים. טבילה בגל שנתלש. **ו.** טבילה בכלים. כלי שחברו לקרקע. ברז הסותם כלי עם נקב. **ז.** הכשרת כלי להופכו למקוה. שיעור הנקב המכשיר את מי הכלי לעניין שאובים. סתימת הכלי בחומרים שונים. "ים שעשה שלמה". **ח.** מעיין המקלח לתוך כלי. מעיין שנמשכו מימיו לכלי. מים המגיעים לעיר דרך צינורות. **ט.** טבילת כלי בתוך כלי. טבילת כלי בתוך כלי במעיין. **י-יא.** מעיין שנמשך לבריכה. **יב.** מעיין שהעבירו ע"ג כלי. באלו כלים גזרו טבילה ע"ג אחוריהם. **יג-יד.** מעין שיורד מההר טיפין טיפין. **טו.** מעין שהיה משוך כנדל. מעיין שמימיו מועטין וריבה עליו מים שאובים. החילוק בין מקור המעיין ובין הליכה מכח המעיין. שאובים שנטהרו במעיין ועברו למקוה חסר. הוספת מים שאובים למקווה כשר. פסול ג' לוגין במקוה שאין בו 40 סאה. סחט כסותו שהייתה עם מים. הוספת מים בידיו וכן כשנתזו ברגלי בהמה. ג' לוגין שנפלו מכמה כלים. **טז.** ג' לוגין שאובים שלא התערבו במקוה. **יז.** מים שאובים בצד המקוה. **יח.** שני מקוואות משיקים שאחד פסול. **יט.** מקוואות פסולים שהתערבו ומקוה פסול שנחלק. מקוה שנפסל מג' לוגין - האם כולו חשוב כשאוב. **כ.** בור מים שאובים שזורם לתוכו אמת מים כשרים. **כא.** מקוה פסול שהרבה עליו מים כשרים. **כב.** הכשרת מקוה פסול. **כג.** שלושה לוגין במראה יין. **כד.** מי כבשים, שלקות ותמד. נתן סאה ונטל סאה. **כה.** מי צבע שנפלו למקוה. מקווה שנפל לתוכו יין או מוהל. **כו.** שינוי מראה בחלק מהמקוה. **כז.** השתנה מראהו מחמת עצמו. שינוי ריח וטעם. **כח.** מעיין שהשתנה מראהו. **כט.** נפלו שלושה לוגין יין. השתנה מראהו ונפל שם ג' לוגין מים שאובים. טבילה בחבית שהוכנסה לים. **ל.** נתינת שלג למקוה חסר. טבילת הידיים בשלג. הפשרת שלג ע"י מים רותחים. **לא.** מים קפואים שהופשרו. עשיית מקוה משלג או קרח מלאכותי. **לב.** מקוה שטיט משלימו. שיעור רכות הטיט כדי שיצטרף. **לג.** יבחושים אדומים. **לד.** מה נחשב כלי שפוסל משום שאובים. **לה.** דופני הכלי ואופן עמידת הכלי. **לו.** חקיקה בצינור הפוסלת משום כלי. שיעור חקיקה לפסול צינור. צינור שחקיקתו נסתמה מצרורות. דין סילון. מים שהוכנסו לכלי מנוקב. **לז.** מים שהגיעו מרעפים. **לח.** שק או קופה תחת הצינור. **לט.** מים שזולפו ע"י אדם או בהמה. **מ.**

איזה חור מוציא מתורת כלי. כלי ששואבים איתו את מי המקוה והמעיין. דרך ניקיון של מעיין. **מא.** המניח כלים תחת הצינור. **מב.** הניח קנקנים בראש הגג. **מג.** סייד ששכח עציץ בבור. המסדר קנקנים בבור. **מד.** דיני המשכה. **מה.** שיעור ההמשכה. **מו.** על מה ההמשכה מועילה. **מז.** מעיין שהתייבש ונתמלא בשאובים שבקרקע. **מח.** המשכה ע"ג דבר המקבל טומאה. צינור פלסטיק. חיבר את הדבר המקבל טומאה לקרקע. נופלים על שפת כלי המקבל טומאה. **מט.** העברה ממעיין או מקוה ע"י דבר המקבל טומאה. **נ.** גדר זחילה במקוה. פילטר. הפסקת הזחילה ע"י דבר המקבל טומאה. **נא.** זחילה שאינה ניכרת. **נב-נג.** שיעור הנקב לעירוב מקוואות. הצטרפות חורים לשיעור ההשקה. נקב שנסתם. **נד.** נסדק כותל שבין שתי מקוואות. נפרץ ראש הכותל שבין המקוואות. **נה.** 3 מקוואות חסרים שהתערבו ע"י הטובלים. **נו.** שני מקוואות חסרים שהתערבו. **נז.** טבילה בגומא הסמוכה למקוה. גל שנתלש ממקוה. **נח-נט.** דיני חורי המערה, סדקי המערה ועוקה. **ס.** עירוב מקוואות ע"י זוחלין. **סא.** כופת ידיו ורגליו במקוה. **סב.** קפיצה למקוה וטבילה פעמיים. טבילת שני אנשים זא"ז במקוה מצומצם. **סג.** טבילת סגוס. טבילת בגד וכלי במקוה מצומצם. **סד.** טבילת כר וכסת במקווה מצומצם. **סה.** מקוה שעולה ויורד. **סו.** מקוה שאינו יכול להתכסות בו. **סז.** ספק אם המים שאובים. **סח.** שני מקוואות שנפל לאחד ג' לוגין שאובים. **סט.** מקוה שהניחו ריקן ונמצא מלא. **ע.** מכתשת שנתונה בצד הצינור. **עא.** טמא שירד לטבול ויש ספק. **עב-עג.** ספקות איזה מקוה נפסל. **עד.** חזקת מקוואות. **עה.** חימום מקוה בימי חול. טבילה בשבת. רחיצה לאחר הטבילה.

סימן ר"ב - דברים החוצצים בטבילה 121

א. אלו דברים חוצצים. **ב.** הכלל בגדר חציצה. **ג.** ידות הכלים שעתיד להוציאן. **ד-ה.** ידות הכלים שנשתברו. **ו-ז.** טבל כלי שפיו למטה. טבילת כלי בתוך כלי. **ח.** כלי שפיו צר. **ט.** ידות הכלים שעתיד לקצצן.

סימן ר"א - מעיין ומקוה

<u>סעיף א':</u>

☙ שיעור מקווה לטהר אדם וכלים

שנינו במקוואות (א, ז) "למעלה מהן, מקוה שיש בו ארבעים סאה שבו טובלין ומטבילין".

ואיתא בספרא (אמור פר' א פ"ד) "כי אם רחץ בשרו במים ובא השמש וטהר" - מה ביאת שמשו כולו כאחד, אף ביאתו במים כולו כאחד".

וכ"פ מרן ה**שו"ע** "אין האשה עולה מטומאתה ברחיצה במרחץ. ואפילו עלו עליה כל מימות שבעולם, עדיין היא בטומאתה וחייבין עליה כרת עד שתטבול כל גופה בבת אחת במי מקוה או מעיין שיש בהם ארבעים סאה".

ומצינו בראשונים מחלוקת האם שיעור ארבעים סאה לטבילה במקווה הוא מדאורייתא, או שמדאורייתא די במים שכל גופו עולה בהם: ה**ערוך השולחן** (סעיף ו) כתב דמכך שבתורת כהנים למדו מפסוק את שיעור הארבעים סאה משמע ששיעור זה הוא מן התורה ממש. ומ"ש 'שיערו חכמים שיעור מקוה 40 סאה' אין הכוונה שהוא מדרבנן, אלא שחכמים אמרו לנו שהתורה טהרה את האדם במקוה שתמונתו היא 'אמה על אמה ברום ג' אמות' וה"ה לכל התמונות שיהיה בהם שיעור זה. וכן משמע מדברי ה**ריב"ש** (סימן רצד) וה**תוספות** (נזיר לח.). ה**חזו"א** (יו"ד קלו סק"ב) כתב שמוכח מרוב הראשונים והאחרונים ששיעור זה הוא מדאורייתא. וכ"נ מדברי ה**טהרת הבית** (ח"ג עמ' ג והלאה). <u>אך</u> לדעת ה**לבוש** (סעיף א) וה**ב"ח** (ריש סימן קכ) ארבעים סאה זה רק מדרבנן.

מצאנו במקורות שני לימודים שונים לשיעור ארבעים סאה. מהפסוק "ובא השמש וטהר" למדנו שכל הגוף צריך להתכסות במים בזמן הטבילה. ומהפסוק "ורחץ במים את כל בשרו" למדנו שהוא דין בשיעור המקוה (ולא דין בטבילת האדם, שהרי כבר למדנו מהפסוק הקודם), שצריך שיהא כזה שמכסה את כל הגוף.

☙ חישוב ארבעים סאה

שנינו בחגיגה (יא.) "ורחץ במים - במי מקוה. את כל בשרו - מים שכל גופו עולה בהן, וכמה הן - אמה על אמה ברום שלש אמות. ושיערו חכמים: מי מקוה ארבעים סאה".

כתב מרן **הב"י** ששיעור מקוה זה הוא אמה על אמה ברום שלוש אמות, שכל טפח הוא ארבע אצבעות. ובעירובין ג: איתא שכל האמות באמה בת שישה, אך ישנם אמות שוחקות וישנם עצבות. ובמשנה בכלים (יז, ט) שנינו שההבדל בין האמות הוא חצי אצבע.

היוצא בדברינו שאמה עצבה שיעורה 24 אצבעות, ואמה שוחקת היא 24.5 אצבעות. ולענייננו: ארבעים סאה מדרבנן הוא 41.472 אצבעות, ומדאורייתא הוא 44.118.375 אצבעות[1].

מרן **השו"ע** כתב: "ושיעורם, אמה על אמה על רום שלש אמות במרובע[2], באמה בת ששה טפחים וחצי אצבע, ואם הוא רחב יותר ואינו גבוה כל כך, כשר אם יכולה להתכסות כל גופה בהן בבת אחת; וצריך שיעלה בתשבורת מ"ד אלף וקי"ח אצבעות בגודל ועוד חצי אצבע".

וכתב **הש"ך** (סק"ו) שאם משערים באצבעות שוחקות - אין להוסיף חצי אצבע. נמצא שלדבריו יש לשער באמה בת 24 אצבעות שוחקות.

שיעור 40 סאה במידות זמנינו הוא: **לגר"ח נאה** (שיעורי תורה סימן ג) אצבע היא 2 ס"מ, אמה היא 48 ס"מ, ואם נוסיף את חצי האצבע של אמה שוחקת יוצא ששיעור אמה זו הוא 49 ס"מ, ושיעור המקוה הוא 357 סמ"ק/ליטר בערך. ולדעת **החזו"א** (או"ח לט, יב) אצבע היא 2.5 ס"מ, אמה היא 60 ס"מ ולפ"ז שיעור מקוה הוא 648 ליטר. וכתב הגר"ח נאה "דודאי העיקר כשיטת הגאונים ורוב הראשונים דלדבריהם אמה אחת היא 48 ס"מ וגודל הוא 2 ס"מ, מ"מ לעניין שיעור מקוה שהוא איסור כרת וטהרת משפחות ישראל דחוששין בה אף לדעת יחיד יש להחמיר כהני דעות". וגם ה**תשב"ץ** כתב שבעל נפש ירבה בשיעורין לצאת מידי כל ספק.

והוסיף ה**שו"ע**: וצריך שיהיה החריץ שבו המים גדול יותר משיעור זה, כדי שכשתכנס הטובלת ויפחתו המים ישארו שם ארבעים סאה. מלשונו משמע שצריך לדאוג שכשהאדם יטבול במקוה לא יצאו ממנו מים בשיעור שיחסר המקוה מארבעים סאה[3]. אך הפתחי תשובה (סק"ג) הביא בשם תשובת ה**מעיל צדקה** שאף אם יהיו 1000 סאין במקוה, לא יועיל לטבול בו אם יוצאים מים בשעת הטבילה, דבכה"ג איכא מ"ד דמיקרי זוחלים, וקי"ל שמקוה אינו מטהר בזוחלים. ולפ"ז צריך להיזהר שאף בור ההשקה והזריעה יהיה גדול יותר ממדת המים שבו, שמצוי דע"י הטבילות עולים המים שבו ויש גם בהם חשש שיצאו המים.

---

[1] מרן הב"י כתב בתחילה את השיעור הראשון, והקשה עליו הדרכי משה שחישוב זה אינו נכון. אך לאחר מכן כתב מרן בבדק הבית את החישוב של אמה שוחקת ובכך הושוו דברי הב"י והדרכ"מ.

[2] וכתב הגר"א שכן משמע בעירובין יד: שאין לשער בעיגול.

[3] כן מפורש בתוספות פסחים קט: ד"ה ברום "ומיירי כשהכלי גבוה משלוש אמות דאם לא כן כשיכנס יפלו המים למטה ויחסר השיעור".

☙ שיעור מעיין לטהר אדם וכלים

שנינו בתורת כהנים (ספרא שמיני ט, א):

> "אילו אמר מקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מילא בכתיפו ועשה מקוה בתחילה יהיה טהור תלמוד לומר מעין, מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים... מה מעין מטהר בכל שהו אף מקוה מטהר בכל שהוא? תלמוד לומר "אך מעין", המעין מטהר בכל שהוא והמקוה בארבעים סאה"

משמע מהספרא שמעיין מטהר בכל שהוא, ומקוה מטהר בארבעים סאה. עוד שנינו בגמ' בנזיר לח. שמונה מספר שיעורי רביעיות המוזכרות בתורה. לאחר מניינם שואלת הגמ' שישנה עוד רביעית של מקוה (ופרש"י שרביעית מים שאובים פוסלים את המקוה). ועונה הגמ' "בר מההיא דבטלוה רבנן". ומשמע שרק במקווה צריך ארבעים סאה, אך במעיין די ברביעית, אף לאחר שביטלו חכמים את דין המקווה. וכתב מרן הב"י דאע"ג דדריש לה מקרא, אסמכתא בעלמא הוא.

ונחלקו הראשונים האם מעיין שאין בו ארבעים סאה כשר לטבילת אדם: לדעת **הרמב"ם** (ט, ו) **והראב"ד** (בעלי הנפש שער המים סימן א) מעיין מטהר אף אדם בכל שהוא. ראיה לשיטתם היא המשנה במקוואות שהובאה בתחילת הסעיף שמובא לעניין מקוה שיש בו 40 סאה "שבו טובלין ומטבילין" ולאחר מכן מובא לעניין מעיין שמטהר בכל שהוא, ומשמע בפשטות שמעיין מטהר בכל שהוא גם אדם (שהרי הסיפא מתייחסת לרישא). ואין הכוונה 'כל שהוא' כפשוטו, אלא שיעור שכל גופו עולה בהם בפעם אחת.

<u>מנגד</u>, דעת **ר"י** (נזיר לח. ד"ה בר) דהא דקתני שמעיין מטהר בכל שהוא אינו מוסב אלא על טבילת כלים, אך לאדם בעינן 40 סאה אפילו אם גופו קטן ודי לו בשיעור קטן מזה. כראיה לדבריו הביא את הגמ' בחגיגה כב. לגבי מקוה שחילקו בסל גדול, כך שהמקוה נפרד לשתיים ואין בכל חלק שיעור מקוה, הטובל שם לא עלתה לו טבילה. ומהיכן אנו יודעים זאת? שהרי כל המימות שבארץ נובעים מאותו מקום והם מחוברים, ובכל זאת אין מטהרים בהם. ודבר זה לא שייך אלא במעיין ש"גידי המים מתחברים תחת הקרקע"[4]. והרי אמר שצריך ארבעים סאה, ומבואר שאף במעיין אין האדם נטהר אלא במקוה של ארבעים סאה. וכ"כ **הרא"ש** (נדה. הל' מקוואות סו"ס א) שנראים דבריו, וגם לא מסתבר שיחלקו חכמים לשער בכל אדם לפי גופו. גם

[4] הגר"א (סק"ו) דחה ראיית ר"י "ולי אין ראייתו של ר"י מובנת כלל דאטו שאובים לא יוכלו לילך בגידי הקרקע והרבה סילונות של מים שהולך בתוך הבור והבור לא נתמלא והמים הלכו בגידי הקרקע". החזו"א (טהרות מקוואות סימן ז סק"ד) דחה דברים אלו, וכתב שאין אלו דברי הגר"א, דהיאך יתכן להכשיר כל מקוה חסר מדום הוא מחובר לכל מימות שבעולם? הרי צריך שיהא טופח ע"מ להטפיח וכו'.

הר"ן כתב דאע"פ שנראה שאף אדם די לו בשיעור שכל גופו עולה בהם, באיסור כרת ראוי לחוש לדברי המחמירים, וכ"ד **הרשב"א**.

הטוש"ע פסקו כדעת ר"י וסיעתו. והוסיף **הב"י** שאע"פ שהמעיין זוחל והמים משוכים, מצטרפים לארבעים סאה. וכ"כ **הדרכי משה** (סק"ו) **והש"ך** (סק"ב).

לגבי טבילת כלים במעיין א"צ שיהא מכיל ארבעים סאה, אך נחלקו מהו השיעור המדויק: לדעת **רבנו שמחה** ו**הטור** מים בשיעור כל שהוא המכסים את הכלי כשרים לטבילה, וכ"נ מדברי **הט"ז** (סק"א). אך לדעת **המרדכי** השיעור המינימלי הוא רביעית, וכ"פ **מחצית השקל** (סק"ג), **וכ"נ** דעת **ערוך השולחן** (רב, א).

לגבי טבילת כלים הנקחים מהגוי כתב **הש"ך** (ס"ק מב) שצריך ארבעים סאה לכו"ע כדין טבילת אדם, וכל האמור כאן אינו אלא לעניין טהרת כלים מטומאה.

☙ מקווה חסר

שנינו בכתובות (קד.) שארבעים סאה חסר קורטוב אינו יכול לטבול. וכתב הרשב"ץ (א, יז) בשם **הרמב"ם** (מקוואות ה, א. ז, י) ששיעור קורטוב הוא משקל דינר (64/1 לוג), ואם המקווה חסר פחות משיעור זה הוא עדיין כשר. אך דעת **הב"י** (וכ"ד ה**תוספות** בר"ה יג. ד"ה חסר, וברש"י שם. וע"ע במהר"ץ חיות שם) שנקטו "חסר קורטוב" כדוגמא לשיעור קטן, אך ה"ה אם חסר פחות משיעור זה שהמקווה נפסל. וכ"ד ה**ב"ח** ו**הש"ך**.

☙ מים חיים לטבילת זבה

שנינו במקוואות (א, ח) "למעלה מהן מים חיים, שבהן טבילה לזבים והזייה למצורעים וכשרים לקדש מהן מי חטאת". ובתוספתא (זבים ג, א) "חומר בזב שאין בזבה... שהזב טעון ביאת מים חיים והזבה אינה טעונה ביאת מים חיים".

ונחלקו הראשונים האם זבה צריכה לטבול דווקא במעיין או יכולה לטבול גם במקווה: **רש"י** פירש בחד לישנא שזבה טעונה מים חיים [לדעת הב"ח מדרבנן, ולדעת הערוך לנר (נדה סז.) מדאורייתא]. מנגד, ה**תוספות** (שבת סה: ד"ה שמא), **הרמב"ם** (מקוואות א, ה. ט, ח) **הרשב"א** ה**טור** ועוד שזבה אינה טעונה מים חיים.

ה**ערוך השולחן** (סעיף ה) **והש"ך** (סק"א) הכריעו כדעת רוב הראשונים שזבה אינה טעונה מים חיים.

סעיף ב':

ההבדל בין מעיין למקוה

שנינו בתורת כהנים (ספרא ט, ג) "אי מה מעין מטהר בזוחלים אף מקוה מטהר בזוחלין ת"ל 'אך מעין' המעין מטהר בזוחלים, והמקוה באשבורן". וכ"פ מרן **השו"ע**: מי מעיין מטהרין אף בזוחלין (נמשכים והולכים ואינן מכונסים); מי גשמים אין מטהרין אלא באשבורן (פירוש מקום עמוק שמתכנסים בו המים ונקרא אשבורן[5]).

כתב הב"י בשם **מהרי"ק** (שורש קטו) **ותרומת הדשן** (סימן רנד) שפסול זחילה במקוה הוא מדאורייתא, וכ"כ בשו"ת **אבקת רוכל** (סימן סא). וכ"פ **הרמ"א** שע"י זחילה פסול מהתורה, אם הם לחוד בלא מעיין. וכ"פ **ערוה"ש** (סעיף ח'), **והחזו"א** (יו"ד קלד סק"ג) כתב שאין להחשיב את המ"ד שהוא פסול דרבנן אפילו לא בתור סניף להקל, ולכן בספק זחילה יש להחמיר דהוי ספק דאורייתא.

<u>אולם</u> בדעת **המרדכי** כתב הב"י שפסול זה הוא מדרבנן. אך **הדרכי משה** (סק"ז) והב"ח כתבו שגם המרדכי סובר שהוא מדאורייתא, ומ"ש שאסור מדרבנן זה רק בנהרות זוחלים, שפסלום חכמים שמא ירבו הנוטפים. כשיטה זו פסקו **החתם סופר** (ח"ב חיו"ד סימן רב) **והפני יהושע** (שבת סה:).

רוב המפרשים בארו שמעיין מטהר אף בזוחלין משום שגם כשהוא 'זוחל' שם מעיין עליו דכך היא צורתו והרי התורה התירה טבילה במעיין, משא"כ לעניין מקוה שהתורה הקפידה על טבילה במי מקוה דוקא ולא חשיב מקוה אלא באשבורן ולא כשהוא זוחל. **והגר"א** (אות צא) ביאר בטעם החילוק, שכל פסול זוחלין הוא משום שכשהמים זוחלים אין 40 סאה במקום אחד שהרי אין להם חיבור והוי כמו קטפרס, משא"כ במעיין דמטהר בכל שהוא וא"צ 40 סאה מדאורייתא לכן כשר אף בזוחלין.

טבילה בנהרות

שנינו בבכורות נה:, שבת סה:, נדרים מ.

> "תניא, רבי מאיר אומר:...למה נקרא שמו פרת - שמימיו פרים ורבים. מסייע ליה לשמואל, דאמר שמואל: נהרא מכיפיה מיבריך; ופליגא דרב, דאמר רב אמי אמר רב: מיטרא במערבא - סהדא רבה פרת. אבוה דשמואל עביד להו לבנאתיה מקוה ביומי ניסן, ומפצי ביומי

[5] ברגעים הראשונים שהמים נכנסים לבור ועדיין לא נחו, נחלקו האחרונים אם נקראים זוחלים לעניין האיסור לטבול בהם: הדברי חיים (סימן ה) כתב דמקרי זוחלין כל עוד לא נחו לגמרי. אך רוב האחרונים הסכימו להתיר לטבול גם בכה"ג.

תשרי[6]; מקוה ביומי ניסן - סבר לה כרב, דאמר רב אמי אמר רב: מיטרא במערבא - סהדא רבה פרת, שמא ירבו נוטפין על הזוחלין, והוו להו מי גשמים רובא. ומפצי ביומי תשרי ופליגא - דידיה אדידיה, דאמר שמואל: אין המים נטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי"

ונחלקו הראשונים האם מותר לטבול בנהר בזמן שמימיו מתרבים מהגשמים יותר מהשיעור של הנהר עצמו:

ר"ת (שבת שם ד"ה דאמר) פסק הלכה כשמואל דאמר נהרא מכיפיה מיבריך, שהרי שנינו בתענית כה: "אין לך טפח יורד מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו טפחיים", ונמצא שלעולם הזוחלים רבים על הנוטפים, ולכן נהרות זוחלים תמיד כשרים לטבילה. וכתב **הרא"ש** (כלל לא סימן יא) דלמאי דאמר שמואל נהרא מכיפיה מיבריך מותר לטבול בנהרות אע"פ שיש עשר ידות מים ממה שהיה בתחילה, ולא חיישינן שמא רבו נוטפים על הזוחלים לפי שרוב תגבורת המים הוא ממקום נביעתו שכשיורדים גשמים ואויר העולם מתלחלח ונעשה רטוב גם מקור הנהר ותוצאות מימיו מקבלים שפע מלחלוחית האויר ומוציאין מים בשפע והנהר מתגבר והולך ורבה מעצמו וכ"פ **ר"ש**, **סה"ת**, **סמ"ג סמ"ק** ועוד[7]. וכתב **הר"ן** שאף לדידהו אם הנהרות מכזבים פעם אחת בשבע שנים, שלא בשנת בצורת, ליכא למימר בהו דמיבריך מכיפייהו.

<u>אבל</u> **מהר"ם** (תשב"ץ קטן סימן תפג) אסר לטבול בנהרות כל השנה חוץ מיומי תשרי, דאע"ג דאמר נהרא מכיפיה מיבריך, כיון דפליגא דידיה אדידיה שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן כשאמר "אין המים מטהרין בזוחלים אלא פרת ביומי תשרי", דאע"פ דנהרא מכיפיה מיבריך לא עבדינן בהו עובדא גזירה משום חרדלית של גשמים, שאם נתיר לטבול בנהרות יאמרו העולם שנוטפים מטהרים בזוחלים, שלא ידעו דנהרא מכיפיה מיבריך, ואתו למישרי לטבול בחרדלית של גשמים. וכתב **הרא"ש** שכ"כ **הרמב"ן** (הל' נדרים יג:) **בשם ר"ח** (שבת סה:), וכ"נ שהוא דעת **הרי"ף** (שבת כט:). וכ"ד **הרמב"ם** (ט, יג).

---

[6] מצאנו בראשונים כמה הסברים ל"מפצי":
א. **רש"י**: היה עושה מחצלות בתוך המים כדי שיעמדו עליהם בשעת הטבילה, לפי שבימי תשרי יש טיט רך בשפת הנהר וחשש שמא יעלה טיט על רגליהם ויהא חציצה.
ב. **ר"ת** ורמב"ם (א, יא): נתינת המפצי היא משום צניעות, שהיה פורס אותם כדי שלא יראו אותן טובלות ומשום כך ימהרו בטבילתן מפני הבושת ולא יטבלו כמו שצריך.
ג. **רמב"ם** (ט, יג): בנה מחיצה כדי שיהוו מקום מוקף לאשבורן - שאף בימי תשרי הצריך אשבורן.
מרן השו"ע פסק לעיל (קצח, לג) כרש"י. וגם (קצח, לד) כר"ת, וכאן כהסבר השני ברמב"ם.

[7] כתב רבנו ירוחם שאפילו לדעת ר"ת "אותם נהרות שגדלים לפעמים הרבה ממי גשמים צריך להמתין שנים או שלשה ימים שיחזור הנהר לדרכו מאחר שאנו רואים שלפי שעה נתגדל ונתרבה הנהר כל כך מירידת גשמים". אך הב"י דחה דבריו.

מרן **השו"ע** פסק לחומרא כמהר"ם וסיעתו "ואם רבו הנוטפים על הזוחלין, וכן אם רבו מי גשמים על מי הנהר, אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן. לפיכך צריך להקיף מפץ וכיוצא בו באותו הנהר המעורב, עד שיקוו המים ויטבול בהם".

והרמ"א הוסיף: וכן נכון להורות ולהחמיר; אבל יש מתירים לטבול בנהרות כל השנה, אף בשעת הגשמים והפשרת שלגים ורבו הנוטפים על הזוחלין, משום דעיקר גידול הנהר הוא ממקום מקורו; וכן נהגו ברוב המקומות במקום שאין מקוה, ואין למחות ביד הנוהגין להקל כי יש להם על מי שיסמוכו. מיהו יש ליזהר מלטבול בנהר המתהוה לגמרי ע"י גשמים, וכשאין גשמים פוסק לגמרי, אף על פי ששאר נהרות שופכים לתוכו בשעת הגשמים ומתהוה על ידן, מ"מ הואיל ופוסק לגמרי בשעה שאין גשם, אסור לטבול בו דרך זחילתו עד שיקוו המים שבתוכו; אבל בנהר שאינו פוסק, אף על פי שבשעת הגשמים מתרחב ומתפשט על כל גדותיו, מותר לטבול בו בכל מקום, לפי סברת המקילין ולפי מה שנהגו.

כתב **הש"ך** (ס"ק טו) בשם הלבוש שבמקום שיש מקוה אין לטבול בנהרות אלא בזמן שהנהר קטן מאוד שאז מותר. ועל דברי הרמ"א שפסק להתיר טבילה אף במקום שהנהר מתרחב, כתב **הערוך השולחן** (סעיף מב) ועל זה סומכות בנות ישראל שבכפרים או במקומות שאין מקוה וטובלות בקיץ בנהרות, ובימי הגשמים בלא"ה א"א לטבול בנהרות מפני הקור הגדול לבד מה שאסור לדעת המחמירין, אמנם הנשים שיש להם כח לשאת הקור מותר להן לטבול תמיד במקום שאין מקוה ולסמוך על דעת המקילין כפסקו של רבינו הרמ"א ולא להתבטל מפריה ורביה וק"ו אם ע"י העדר הטבילה יכשלו באיסור נדה ח"ו רק בזאת מחוייבות ליזהר שהנהר תהיה נהר ממש שאינה פוסקת כמ"ש רבינו הרמ"א.

הט"ז (סק"ג) הוכיח מדברי מרן בסעיף ח' וי' שלהלכה מעיין שרבו עליו נוטפים מטהר תמיד בזחילה. עפ"ז פירש שהאיסור לטבול בנהר הוא שמא ירדו שלגים וגשמים ממקום גבוה שליד שפת הנהר ובזה אין חיבור לנהר, שהרי קטפרס אינו חיבור, וחיישינן שמא תטבול באותו מדרון. רוב האחרונים לא קיבלו את פירושו.

<u>בדין מחצה זוחלים ומחצה נוטפים</u>: **הב"י** הבין **בראב"ד** שדין 'רבו הנוטפים' הוא רק במעין שרבו עליו שאובים, כלשון המשנה. אך במחצה על מחצה דינו כמעיין בכל גווני. <u>אמנם</u> **הש"ך** (סק"י) כתב שבראב"ד שלפניו המסקנה היא להחמיר ולהצריך רוב זוחלים כדי לטהר. למעשה כתב הש"ך שמשמע בשו"ע שאפילו במחצה על מחצה לא בעינן אשבורן, וכתב שצ"ע לדינא. כתב **הערוך השולחן** (סעיף כז) דמי יוכל לצמצם עד כדי כך, ולכן אזלינן לחומרא, ומטעם זה לא חשו המשנה והרמב"ם לדקדק בזה.

ההבדל בין מקוה לנהר זוחל

בתרומת הדשן (סימן רנד) הקשה, מדוע מקוה של 40 סאה מי גשמים אין שום מים שאובים שבעולם פוסלים אותה, לעומת מים זוחלים בנהר שאם רבו עליה נוטפים, פוסלים את מי הנהר לטבילה בזחילה, ומעתה מטהר רק באשבורן?

א. **תרומת הדשן:** פסול מים שאובים הוא משום שנתלשו ע"י האדם, ולכן מהני בהו זריעה ע"י האדם להחשיבם שוב כמחוברים. לעומת מי גשמים שתמיד שמם נשאר עליהם גם כשמגיעים לזוחלים, משום שהם לא משתנים במהותם ע"י נפילתם לזוחלים. שהתורה התירה זחילה רק במעיין שזהו טבעו - חזו"א.

ב. **ב"ח:** שאובים אינם פסולים מהתורה ולכן לא החמירו בהם כ"כ. אך נוטפים פסולים מהתורה לטהר בזחילה ולכן חכמים החמירו בהם. עוד תירץ, שלפי שיטת הראב"ד גם הנוטפים לא פוסלים אלא במקום שהנהר התרחב, ולכן דינם זהה למים שאובים שלא פוסלים את המקוה.

ג. **ט"ז** (סק"ג): דחה תירוצים אלו דקושיא מעיקרא ליתא. שהרי הנוטפים באמת בטלים לזוחלים לכו"ע. וסיבת הפסול לטבול שם היא חשש שמא יטבול בקטפרס שאינו מחובר לנהר. וכל הפסול של 'רבו נוטפים' אינו אלא במעיין העומד בתחילה. היוצא מדבריו שבכל מקום שאין חשש טבילה במי גשמים ליכא פסול דרבו נוטפים על הזוחלים ומותר לטבול בהם.

רוב האחרונים לא קיבלו את דברי הט"ז, ומהם הש"ך (ס"ק לב), החזו"א ועוד.

רבו נוטפים על הזוחלים

שנינו בתוספתא מקוואות (א, טו): "מעיין שמימיו מועטין וריבה עליו והרחיבו מטהר באשבורן ואינו מטהר בזוחלין אלא עד מקום שיכול להלך מתחלתו". וכן (שם ד, ט): "מעיין שהוא מושך כנדל וריבה עליו והרחיבו מטהר באשבורן ואין מטהרין בזוחלין אלא עד מקום שיהא יכול מתחלתו".

תחילה יש להקדים שבמקוה כשר אפילו אם הוסיף עליו כל מימות שבעולם אינו נפסל. אך מאידך רואים אנו במעיין שרבו עליו נוטפים שדינו משתנה בשונה ממקוה. ונחלקו הראשונים במה שונה דין מעיין מדין המקוה בדבר זה:

א. **ראב"ד** (ט, יא): דווקא לטבול במקום שלא היה הולך הנהר בתחילתו חיישינן משום רבו נוטפים על הזוחלים, אך במקום שהנהר היה כבר זורם מותר לטבול בכל גווני

אפילו שרבו הנוטפים. והיינו עדותו של ר"א ב"ר צדוק שזוחלים שרבו על הנוטפים כשר ומטהר אף בזוחלים. וכ"כ הרמב"ן (במיוחסות). וכ"פ **הש"ך** (ס"ק יא, לב).

ב. **רמב"ם** (שם. להבנת הר"ן): אם מרבה מים בגומת המעיין עצמו אף אם רבו הנוטפים על הזוחלים דינו כמעיין, ששם היא חשיבות מימיו ומבטלים כל המים הבאים עליהם. אבל אם ריבה בהמשך הנהר כל שרבו הנוטפים על הזוחלים נפסל כולו. ולפי פירוש זה מימרא כשמואל מתפרשת כפשוטה שברבו נוטפים על הזוחלים תמיד דינו כמקוה. וברבו זוחלים על הנוטפים תמיד דינו כמעיין. והתוספתא שמבדילה בין מקום שנתרחב למקום העיקרי, עוסקת דווקא אם ריבה בגומת המעיין. מרן **השו"ע**[8] הביא דברי הרמב"ם להלכה. וכ"כ **הרמ"א** שיש לנהוג לכתחילה.

ג. **מהרי"ק** (שורש קטו) **ורבנו ירוחם:** תמיד דינו כמקווה, חוץ מרבו זוחלים על הנוטפים במקום שלא התרחב עדיין שדינו כמעיין. דאלת"ה מדוע אבוה דשמואל עשה מפץ לבנותיו ביומי תשרי הרי היה יכול להטבילן במקום שהיה הנהר מהלך מתחילתו? הב"י תירץ קושייתו דאה"נ שהיה יכול לטובלן שם, אך טריחא ליה מילתא לפי שההתפשטות חוץ למקום שהיה מהלך מתחילה היה עכשיו גדול, ואם היו רוצות להיכנס שם היו צריכות ספינה ויותר נח לעשות מקוואות.

ד. **ר"ש**, **רא"ש** (ה, ה) **ומרדכי** (שבועות סי' תשמה): רבי צדוק איצטריך לאשמועינן בזוחלין שרבו על הנוטפין שהן כשרים אפילו במקום שאין כדי טבילה בזוחלין אלא אם כן נוטפין משלימין אותם. ולמד מזה הב"י שסוברים כר"ן, שיש דין מעין אפילו במקומות שלא היה הולך מתחילתו. והש"ך (ס"ק יא) כתב איפכא, שמכאן מוכח שסוברים כמהרי"ק, שאם סוברים כר"ן יסבירו שר' צדוק בא ללמד על זוחלין שרבו על הנוטפין במקום שלא היה מהלך מתחילה.

ה. **ר"ת:** תמיד דינו כמעיין ומותר לטבול בנהר גם בשעת הפשרת השלגים ורבו הנוטפים על הזוחלים משום שעיקר גידול הנהר הוא ממקורו. וכתב **הרמ"א** שפסקוכמותו במקומות שאין מקוה, ואין למחות ביד הנוהגים להקל בזה.

☙ האם זוחלים יכולים לטהר מים שהושקו או נזרעו בהם

דעת **המהרש"ם** (א, קכב) שאינם מטהרים שאובים. ובשו"ת **חלקת יואב** (יו"ד קמא סימן לב) **והחזו"א** (מקוואות קמא סימן ג סק"ב) כתבו שמטהרים. בטעם המחלוקת נראה לבאר (שערי מקוואות

[8] עיין לקמן סעיף טו שישנו חילוק בין עומד למושך, היינו מה היה מצב המים בתחילה, שאם בתחילה היו זוחלים כל מה שיוסיף לאחר מכן כשר. אך אם בתחילה לא היה המעיין מושך, כשרבו נוטפים על הזוחלים אין המעיין מטהר אפילו במקומו הראשון שהיה. והקשה המהר"ם שי"ק (חיו"ד סימן קצג) מדוע מרן סתם כאן דבריו ולא חילק בין המציאויות.

אות י) האם פסול זוחלים הוא פסול בעצם המים, או שרק יש איסור לטבול בהם כשהם זוחלים. שאם הוא פסול בעצם המים אין הזוחלים יכולים להכשיר שהרי הם עצמם פסולים למקוה, אך אם אין זה פסול בעצם אלא כעת ישנו איסור לטבול בהם שפיר עביד השקה לשאובים.

למעשה נוהגים להחמיר בזה, לכן כתב **החזו"א** (יו"ד סימן קכג) דהנקב המקלח מים מאוצר הזריעה למקוה צריך להיות גבוה מהנקב המקלח את מי העיר לאוצר הזריעה, כדי שיבואו מי העיר לאוצר המים באשבורן, שאם נקב המקוה נמוך נמצאו מי העיר זוחלין תיכף למקוה ואין להקל בכולו שאוב ע"י זריעתן במים.

סעיף ג':

☙ פסול מים שאובים

שנינו בתורת כהנים (ספרא שמיני פרשה ט')

"אילו אמר מקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מילא בכתיפו ועשה מקוה בתחילה יהיה טהור תלמוד לומר מעין מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים"

עוד שנינו בבבא קמא סז. "שאני שאיבה דמדרבנן היא". ובתוספתא (מקוואות פ"ב ה"א) "מקווה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא - כשר, מפני שזה ספק מים שאובים למקוה וחזקת המקואות כשרות".

נחלקו הראשונים האם מקווה שמימיו שאובים, פסול מדאורייתא או מדרבנן:

א. **רש"י** (ב"ק שם ד"ה שאיבה) פירש שפסול דרבנן הוא דווקא בפסול של ג' לוגין מים שאובים, אך מקווה שרובו שאוב - פסול מדאורייתא. וכ"ד **מהרי"ק** (שורש קט"ו), **תרוה"ד** (סימן רנד), **רשב"ם**, **ר"ש** (מקוואות ב, ג), **רא"ש** (ב"ק ז, ג) ועוד. כראיות לשיטתם הביאו את דברי התורת כהנים לעיל. מהתוספתא לעיל משמע שטעם ההכשר הוא משום חזקה, ומהטעם של ספק שאובים לא די להכשיר. ולדעת **ר"ת** אף שלושה לוגים בתחילה פוסלים מדאורייתא.

ב. **ר"י**, **מרדכי** (להבנת הב"י) סוברים שהוא מדרבנן[9] שדברי התורת כהנים אינם אלא אסמכתא בעלמא. גם דעת **הרמב"ם** (ד, א-ב) שמדברי סופרים השאובים פסולים לטבילה. וכ"ד **הרשב"א** (ח"ג סימן רכד), **רמב"ן**, **ר"י מיגאש**, **גאונים** ועוד. וחכמים גזרו על שאובים מחשש שמא יטבילו בתוך כלי שהוא איסור דאורייתא. כראיה לשיטתם

[9] עיין בדרכי משה אות ז שחלק על הבנת הב"י בדעת המרדכי, ולדעתו גם המרדכי סובר שפסולו מדאורייתא. ובאמת שכן נראה מדבריו כפי שציטט לפני כן הב"י בעצמו.

הביאו את הגמ' בב"ק סז. 'שאני שאיבה דמדרבנן היא'. ומהתוספתא שספק מים שאובים כשרים - משום ספק דרבנן לקולא. ובפסחים יז. מובא שאפשר לטבול במשקי בית מטבחיא ומשמע שהם שאובים.

ג. הראב"ד הביא **י"א**[10] דכי אמרינן דשאובים פסולים מדאורייתא היינו כשמילא בכתפו, אך אם נשאבו בכלים מאליהם, כגון בצנור שאין בו תפיסת ידי אדם ונתמלאו מאליהם ולא נשאבו, הרי הם פסולים מדרבנן בלבד.

ד. **ר"ש** (מקוואות פ"ב מ"ג): אם נשאב בכלים המקבלים טומאה הרי הם פסולים מדאו', וכשנשאב בכלים שאינן מקבלים טומאה הרי הם פסולים מדרבנן בלבד[11].

מרן ה**שו"ע** כתב "ארבעים סאה שאמרו, צריך שלא יהיו שאובים; שאם הם שאובים, פסולים", ולא הוזכר בדבריו האם פסולו מדאורייתא או דרבנן. אך ה**רמ"א** הוסיף "ואם כל המקוה הוא שאובין, פסול מן התורה, וספיקא לחומרא; אבל אם רוב המקוה כשר והמיעוט הוא שאובין, אינו אלא מדרבנן וספיקא לקולא".

בדעת מרן השו"ע כתב ה**ש"ך** (ס"ק יז וס"ק קיד) שמקווה שכולו שאוב פסול מדרבנן בלבד. וכ"נ בשו"ע סעיף נג' וסט'. ויש שכתבו שה**ט"ז** (ס"ק פא, פד) מבאר שדעת מרן שפסול מדאורייתא. מה**גר"א** (ס"ק כא) משמע שמקווה שכולו שאוב אינו פסול אלא מדרבנן בלבד. וכ"פ ה**רדב"ז** (שו"ת החדשות ח"א סימן פה), ולכן לדעתו בדיעבד יש לסמוך על הגאונים שרוב המקווה יהיה ממים כשרים והמיעוט שאובה ע"י המשכה.

כיום מציאות שכיחה של מקווה שכולו שאוב היא בריכת שחיה, ומצאתי ב**הליכות עולם** (ח"ה עמוד קמב) שכתב שטבילה במקוה של מים שאובים הסכמת רוב הפוסקים שאסורה מדברי סופרים, ואעפ"כ בעיר שאין בה מקוה כשר, אין להתיר לטבול בבריכת שחיה שהמים שלה שאובים, כי אין לוותר על איסור דרבנן ולהתירו, כדי למנוע אותם מלעבור על איסור דאורייתא.

כל האמור אינו אלא לעניין טבילת נידה, אך טבילה לבעל קרי כתב מרן הב"י (סימן פח) שדי לטבול בארבעים סאה מים שאובים. ובשו"ת **תורה לשמה** (סימן שעה) השיב שטבילה לבעל קרי במקוה של ארבעים סאה שאובים מועיל כדי לבטל את המזיק שנברא, וכן כדי לקבל את

---

[10] כן הוא לפי הגירסא בהוצאת קאפח (עמוד צט), אך בבית יוסף דעה זו מובאת בשם הראב"ד.

[11] יש לעיין האם הראשונים לעיל העומדים בשיטתו מסכימים לחילוק זה. שהרי חילוקו של הראב"ד הוא יותר מצוי, ואם היה כן לכאורה היה מן הראוי לציינו במשנה.
הלחם ושמלה (שמלה ס"ק טז) אבני נזר ועוד, הבינו שהר"ש למסקנה אינו מחלק, וסובר כרש"י שכולו שאוב פסול מדאורייתא בכל גווני. וכן נראה מהטור בדעת הר"ש.

הארות של ע"ש ועיו"ט. אך לעניין כניסת בעל קרי למקדש ולגבול קודש, כתב בשו"ת **גינת ורדים** (כלל ד' סימן ד' ד"ה ויש קצת) שלא מועיל טבילה בארבעים סאה מים שאובים.

מי פירות

מקווה שכולו מי פירות: לדעת **ריב"א** פסול מדרבנן, ולדעת **ר"י** פסול מדאורייתא, וכ"נ שדעת **הב"י**.

סעיף ד':

מקוה של גוי

כתב **הרא"ש** בתשובה (כלל יח סימן ח) לגבי מקוה של גוי שמימיו נמשכים מהגג, והמקוה נעול במפתח והמפתח ביד ישראל, והגוי משכיר את המקוה לטבול בו בשכר, ויש ימים רבים שלא ירדו גשמים מי חיישינן שהגוי ישליך מים מהגג למקוה או אפילו בזמן הגשמים מי אמרינן דגוי אינו מתכוין להעביר או לא. והשיב שאין להאמין לגוי עליו כי בודאי יעשה כל מה שיוכל כדי שלא יפסיד שכרו, אמנם כל זמן שיש במקוה עשרים ואחד סאה אינו נפסל אם שפך מים על גגו ונמשכו למקוה דשאיבה מטהרת ברביה והמשכה (תמורה יב:) ומקוה שטובלים בו תדיר בקל יכול להיות בו עשרים ואחד סאין אבל אם פסקו מימיו לגמרי ולא נשאר עשרים ואחד סאין יש לחוש שהגוי ימשיך לתוכו מים שאובין.

מדברי **הטור** שהביא את תשובת אביו משמע שתמיד אנו חוששים שיחסר וימלאנו, אע"פ שכעת המקוה מלא. ובאמת שה**ב"י** הביא את תשובת הרא"ש כפי שהבאנו למעלה שמשמע מדבריו שאפילו אין בו אלא 21 סאה סובר הרא"ש להכשיר. מרן **השו"ע** פסק להלכה שמקוה של גוי שמקבל עליו שכר, אין להאמינו אא"כ יש בו 21 סאין. ולדעת **הרמ"א** צריך שיהא <u>תמיד</u> 21 סאין. והסביר[12] הרמ"א דמאחר שרובו כשר, ספיקו לקולא.

הב"ח ג"כ העיר כדברי הב"י, וכתב שהטור בכוונה כתב כך להורות לנו שדווקא במציאות שנשאל הרא"ש שהמקוה היה נעול והמפתח היה ביד ישראל ואין חשש שישליך הגוי מים מהגג, אין לאסור אא"כ נחסרו המים מכ"א סאין, אך כל זמן שיש במקוה 21 סאה אינו נפסל אם שפך הגוי מים מהגג. אך מקוה העומד בבית הגוי ואינו נעול, כיון שהגויים יכולים להיכנס לתוכו וליטול מים כרצונם ולאחר מכן לשפוך מים בכתף, אין להאמין לגוי אפילו אם המקוה שלם! (שלא כמרן שמתיר אם יש תמיד במקוה 21 סאין). אך דבריו קשים לענ"ד, כיון שהב"ח ביסס דבריו על לשון הטור, אבל מקור דבריו הם ברא"ש ששם מפורש כדברי השו"ע! ועיין בט"ז

[12] עיין מחצית השקל שדברי הרמ"א לא באו לבאר דברי מרן, אלא זוהי סברא דנפשיה.

(סק"ה) שהבין שהטור למד דין אחר מדברי תשובת אביו, אך אין דבריו ממש כמוהו, וא"כ אפשר לומר שבאמת דברי הב"ח אינם בדעת הרא"ש אלא בטור בלבד.

הב"ח והט"ז (סק"ה) הבינו בדעת מרן שהתיר להאמין לגוי בספק דרבנן. אך דחו דבריו שאין להאמין לגוי במידי דרבנן, וכ"ש אם יש לו הנאה מכך.

<u>מנגד</u>, **הש"ך** (ס"ק יז) כתב שא"א לבאר בדעת מרן כך, שהרי לקמן (סעיף נג) משמע שאפילו כולו שאוב דרבנן, אלא מיירי במקוה שא"א להכניס לה מים אלא בהמשכה דרך הגג, ולכן כשיש 21 סאה אינו נפסל במים שאובים[13]. אך ה**לחם ושמלה** (שמלה ס"ק יז) ביאר שדוחק הוא להעמיד את דברי מרן במקווה נעול, אלא צ"ל שהתיר משום ספק דרבנן. אמנם כיון שיש חשש מבוסס שהגוי יוסיף על המים, לכן הצריך רוב כשרים.

נמצינו למדים שלדעת רוב הפוסקים, אם המקוה פתוח אפילו אם הוא מלא מים כשרים, אין להאמין לגוי ואנו חוששים שהגוי יחליף המים כיון שאינו רוצה להפסיד שכרו. אך פשט דברי מרן והרמ"א להכשיר אף בכה"ג.

<u>סעיף ה':</u>

☙ טבילה בים

שנינו במקוואות פ"ה מ"ד, ובפרה פ"ח מ"ח:

"כל הימים כמקוה שנאמר ולמקוה המים קרא ימים דברי ר' מאיר,
ר' יהודה אומר הים הגדול כמקוה לא נאמר ימים אלא שיש בו מיני ימים הרבה
ר' יוסי אומר כל הימים מטהרים בזוחלין ופסולין לזבין ולמצורעים ולקדש מהם מי חטאת"[14]

נחלקו הראשונים לעניין טהרת ים בזחילה והאם דינו כמים חיים:

לדעת **רש"י** (שבת קט.) **ר"ש** (פרה שם) **ורא"ש** (מקוואות סימן יג') התנאים נחלקו האם הימים מטהרים בזוחלים, וגם האם ימים דינם כ'מים חיים' לעניין טבילת זב, צפורי מצורע וקידוש מי

---

[13] לכאורה אף אם אינו בטוחים שיש במקוה 21 סאה יש לנו להכשיר את המקוה, שהרי הוא ספק דרבנן והו"ל למיזל לקולא! ועיין במחצית השקל שלדעת הב"י אין כאן גדר של ספק כלל, אלא כשיש לגוי הנאה ממעשה זה ודאי ימלאנה כשיש חשש שנחסרה.

[14] בטעם שדין הים כמעיין כתב **תוס'** בשבת קט: משום שכל שעה הם הולכים ושבים מכאן לכאן והוי כזוחלין, הלכך יש להם לטהר בזוחלים כמו שאר נהרות. **ורש"י** שם (וכ"כ ר"ש ורא"ש) כתב שהם כזוחלים כיון שדרך להיות נחלים זוחלין עליהם וזה דרכם. וביאר בספר מועדים וזמנים סימן שט' שאע"ג שמי הנחלים הם מועטים בים, כיון שע"י זחילתם בו יש תנועה בים הריהם מחילים עליו את דינם. ויש שכתבו שמבריאת העולם אם נחשב את מי הנחלים שנכנסו אליו נמצא שכבר רבו מי הנחלים על מי הים.

חטאת. והיוצא שלדעת ר' יוסי כל הימים מטהרים בזוחלים כמעין, ואינם כמעין לעניין מים חיים לציפורי מצורע וכו'.

מנגד, דעת **הרמב"ם** (פיה"מ פרה שם, הל' פרה ו, יא. מקוואות ט, יב) כפי שהבינו הב"י, דלכו"ע הימים מטהרים בזוחלים[15], רק נחלקו האם הימים דינם כ'מים חיים'. ולר' יוסי הים הגדול אינו כמים חיים, ושאר הימים דינם כמים חיים, אך רק כשהם באשבורן.

מרן **השו"ע** פסק שכל הימים יש להם דין מעיין לטהר בזחילה.

הב"ח למד מדין גל שנתלש (לקמן) שדין הים אינו כמעיין שמטהר בכל שהוא, אך **הש"ך** (סק"כ) דחה דבריו, ולשיטתו גם הים מטהר בכל שהוא כמעיין. וכ"ד **הט"ז** (סק"ו).

☙ טבילה בגל שנתלש

שנינו במקוואות (ה, ו): "גל שנתלש ובו ארבעים סאה ונפל על האדם ועל הכלים - טהורים". וכ"פ מרן **השו"ע** "כל הימים יש להם דין מעיין לטהר בזחילה; הילכך גל שנתלש מהים ובו ארבעים סאה ונפלו על האדם או על הכלים, עלתה להם טבילה".

לעיל בסעיף א' התבאר שלדעת הרמב"ם והראב"ד אין צריך שיהא ארבעים סאה במעיין אפילו לאדם, ולשו"ע רק לכלים. א"כ מדוע כאן הצריכה המשנה שיהא ארבעים סאה?

א. **ט"ז** (סק"ו): הארבעים סאה אינם מעכבים, והמשנה נקטה שיעור זה כמילתא פסיקתא, שהרי צריך שיעור מים שכל גופו עולה בהם. ואה"נ אם גוף האדם (לרמב"ם) או הכלי (לשו"ע) מתכסה בפחות משיעור זה, די בו.

ב. **ב"ח**: גל שנתלש מהים אינו מטהר בפחות מארבעים סאה, שאין דינו כמעיין לטהר בכל שהוא. ורק לעניין טבילה בזוחלין יש לים דין מעיין.

ג. אך **הש"ך** (ס"ק קכג) דחה דבריו, ותירץ (סק"כ) שמי מעיין מטהרים בכל שהוא רק אם הם מחוברים למעיין, אך כשנתלשו אין עליהם שם מעיין[16].

ד. **דרישה**: 40 סאה לא בדווקא אלא נקט שיעור שכל גופו עולה בהם, והצריך לומר כן בגל משום דהו"א דמכיון שהמים נופלים עליו מלמעלה למטה, די אף בפחות משיעור שכל גופו עולה בהם. קמ"ל שצריך שיעור שכל גופו עולה בהם.

---

[15] הבית יוסף הקשה שלכאורה היאך הכשיר מי הים שהם מלוחים, והרי פסלנו (פרה ח, ט) מים מלוחים? אלא שמים מלוחים הפסולים היינו שמחמת הארץ שעוברים עליה נעשו מלוחים, אבל כשמתחילת ברייתן הן מלוחים כגון מי הים - כשרים.

[16] עיין בשמלה ס"ק כא שלשיטת הש"ך גל שנתלש דינו כמעיין לטהר בזוחלים, כיון שהגל עדיין נע ונד ולא פסקה ממנו תכונת הזחילה.

ה. **ערוך השולחן** (ס"ק מח): קמ"ל רבותא, שאפילו בארבעים סאה אין טובלים באויר (כדלקמן).

שנינו בחגיגה יט. "מטבילים בראשין ואין מטבילין בכיפין, שאין מטבילין באוויר". וכ"פ מרן **השו"ע** "הילכך גל שנתלש מהים ובו ארבעים סאה ונפלו על האדם או על הכלים, עלתה להם טבילה. אבל אם הטביל בגל כשהוא באויר, קודם שיפול על הארץ, אף על פי שיש בו ארבעים סאה, או שזרק כלים באמצעית הגל שהוא עשוי ככיפה, לא עלתה להם טבילה".

ו**פרש"י** שטעם הפסול בטבילה באויר הוא משום שלא אמרה תורה מקוה של אויר לטבילה. וביאר ה**ט"ז** (סק"ז) ע"פ הב"י שצריך שיהא דומה למעיין ומקוה שאין דרכם להיות באויר, ונראה מדבריו שפוסק כרש"י וסיעתו. גם ה**תוספות** (חולין לא: ד"ה דתנן) סוברים שהאיסור הוא מהתורה. אך הב"י ביאר בדעת ה**רמב"ם** (ט, יח) שהאיסור הוא מדרבנן, שכתב "לפי שאין מטבילין בזוחלין ק"ו באויר". היינו גזירה שמא הרואה שמטבילים באויר גל הנתלש, יבוא להטביל גם בזוחלין הנוטפים. ויאמרו שכל האיסור של נוטפים הוא רק באויר אך לא בזוחלים, בניגוד למעיין שמותר גם באוויר וגם בזוחלין (שמורידים דרגה אחת). אך לדעת ה**ב"ח** גם הרמב"ם סובר שאיסור הטבילה באויר מהתורה, ולשיטתו גל מטהר בזחילה רק כששני ראשיו נוגעים בארץ, וכשהוא נתלש בטל ממנו שם ים לטהר בזוחלין וכ"ש באויר.

סעיף ו':

☙ טבילה בכלים

שנינו בתורת כהנים (ספרא שמיני פרשה ט, א):

"אי בור יכול אף בור שבספינה יהא טהור תלמוד לומר מעין, מה מעין שעיקרו בקרקע, אף מקוה שעיקרו בקרקע"

ה**מרדכי** כתב בשם ר"י שמקור פסול זה הוא מהפסוק "וכל משקה אשר יתן בכלי יטמא", מים בכלים מקבלים טומאה ובמקווה אינם מקבלים טומאה, ולכן אין טובלים בכלים. ובשו"ת ה**רשב"א** (א, תת) כתב "ואין טובלין בכלים דמעיין ובור כתיב". ו**תוספות** (פסחים יז: וב"ב סו. ד"ה מכלל) כתבו שאיסור זה הוא מהתורה, אפילו למ"ד שכולו שאוב פסול מדרבנן.

וכ"פ מרן ה**שו"ע**: צריך שלא יהיו ארבעים סאה של מקוה בתוך הכלי, שאין טובלין בכלים. וכתב המקוה ישראל (פתיחה להל' מקוואות שער ב) שפסול זה אינו פסול במים אלא פסול בכלי, ולכן אף אם נתמלאו בכלי שלא לדעת דכה"ג לא הוו שאובים אעפ"כ אסור לטבול בכלי זה.

☙ כלי שחברו לקרקע

שנינו במקוואות (ד, ה):

"השוקת שבסלע... אינה פוסלת את המקוה. היתה כלי וחברה בסיד... פוסלת את המקוה".

וכתב **הטור** "גיגית שקבועה בארץ ונתמלאה ממי גשמים - אין טובלין בה, כיון שהיה שם כלי עליה קודם שקבעוה".

ולגבי "קבעו ולבסוף חקקו" שנינו בב"ב (סה: - סו:)

"ת"ר: צינור שחקקו ולבסוף קבעו - פוסל את המקוה, קבעו ולבסוף חקקו - אינו פוסל את המקוה. מני? לא ר' אליעזר ולא רבנן! לעולם רבנן היא, ושאני שאיבה דרבנן. אי הכי, אפי' חקקו ולבסוף קבעו נמי! שאני התם, דאיכא תורת כלי עליו בתלוש"

הש"ך (ס"ק כא) הביא את דברי הטור שגיגית שקבעוה בארץ ונתמלאה ממי הגשמים אין טובלים בה, והוסיף דמשמע שאם לא היה עליה שם כלי קודם שקבעוה, כגון שקבע בארץ כשהוא עץ או אבן ואח"כ חקקו - כשר.

הפתחי תשובה (סק"ז) הביא הרבה אחרונים שהקשו ע"ל הטוש"ע, הרי בב"ב סו: איתא שקבעו ולבסוף חקקו אינו חשוב כלי רק לענין שאיבה מדרבנן אך לעניין איסורי דאורייתא חשוב כלי ופוסל! מחמת קושיא זו יצא **הנודע ביהודה** (תניינא חיו"ד סימן קמב) לחלק, ולדעתו הטוש"ע דיברו רק במקום שטבילה מדרבנן (כגון כלי הניקח מגוי) אך לא פסקו לגבי טבילת נדה מדאורייתא, ואפילו בדיעבד לא עלתה טבילה. ודעת **ר' עקיבא איגר** שרק לעניין המשכת מים למקוה מועיל קבעו ולבסוף חקקו שלא יהא דינם כשאובים, אך לא לטבילה בתוכם. לעומתם, כדברי מרן פסקו ר' חיים שבתי, באר יעקב **ומרכבת המשנה** (מקוואות ו, ד). וה**חתם סופר** (יו"ד, סימן קצח, רה ורטז) כתב דלאחר שדעת הרבה ראשונים ואחרונים להכשיר וכן מנהג ערי ישראל, אין לנו לפקפק על הוראה זו. וכן **הערוך השולחן** (סעיף סב) פסק שקבעו ולבסוף חקקו מותר דלא מקרי כלי, וע"ש שדחה דברי האחרונים שחלקו עליו.

מכאן יצאו האחרונים לדון בעניין בניית מקוה ע"י בטון, שהמקוה הוא מציאות לכשעצמה, בשונה מפעם שהמקוה היה חפירה בקרקע ואת החפירה היו מחפים באבנים, כיום המקוה עומד בפני עצמו ללא כל קשר לחפירה בה הוא נמצא, כך שיש מקום לדונו ככלי. **המהרש"ם** (ח"ב סימן קב) כתב שאם היציקה יכולה להינטל כולה כאחת הוי ככלי. אך רוב האחרונים העלו שמותר לבנות מקוה כזה לכתחילה, וטעם הדבר כיון שנעשה בדרך בניין (**מנחת פיתים** סעיף ז ד"ה אמנם). וכתב **מי השילוח** (פתיחה לסימן ד') שאין צורך לחברו בחיבור גמור לקרקע, אלא כל

שבנאו על הקרקע כדרך שבונים בניין שפיר דמי. עוד כתב בשו"ת **אגרות משה** (יו"ד ח"א סימן קח) שמותר למרוח את כתלי המקוה בצבע או כל חומר אחר, ואין אומרים דכיון שיכול לעמוד בפנ"ע חשיב לכלי, שהרי עיקר המקוה הוא בניין האבנים וזה רק ציפוי בעלמא שבטל אליו.

ברז הסותם כלי עם נקב

ה**נודע ביהודה** (שם) נשאל אודות מקוה אשר לפעמים המים שבו מתמעטים עד כדי שלא נשאר שיעור מקוה, האם מותר להעמיד בתוכו כלי גדול עם נקב כשפופרת הנוד ולקבוע את הכלי בקרקע כמעשה בניין, ולאחר שיתמלא המקוה יסתמו הנקב בברז עץ כדי שלא יתמעטו המים. והשיב שאין זה נכון, שחשוב ככלי והמים שבו נפסלים, משום שבעת נקיבת הכלי היה בדעתו לסתום את הנקב מיד, ולכן לא התבטל ממנו שם כלי אע"פ שעוד לא סתמו. מנגד, ה**בית אפרים** (יו"ד סימן נג) השיג עליו ולדעתו כל עוד לא סתם את הכלי לא נחשב ככלי. אך מ"מ חשש לדעת הנוב"י ולכן תיקן שיעשה שני נקבים, אחד כשיעור מוציא רימון ולסתמו כדרך בנין וישאר סתום לאחר שיקבע את הכלי בקרקע. ונקב נוסף כשיעור שפופרת הנוד עם ברזא, שאותו יפתח בכל עת שיבוא לטבול. וכ"פ ה**ערוך השולחן** (סעיף עז).

סעיף ז':

הכשרת כלי להופכו למקוה

שנינו במקוואות (ד, ה):

> "השוקת שבסלע... אינה פוסלת את המקוה. היתה כלי וחברה בסיד... פוסלת את המקוה. ניקבה מלמטה או מן הצד ואינה יכולה לקבל מים כל שהם כשירה וכמה יהיה בנקב כשפופרת הנוד אמר רבי יהודה בן בתירא מעשה בשוקת יהוא שהיתה בירושלים והיתה נקובה כשפופרת הנוד והיו כל הטהרות שבירושלים נעשות על גבה ושלחו בית שמאי ופחתוה שבית שמאי אומרים עד שיפחתו רובה"

משנה זו מובאת ביבמות טו. ומפורש שם שמדובר על שיעור נקב בעירוב מקוואות להשלים למ' סאה.

ואיתא נמי בתוספתא (מקוואות ד, ו-ז):

> "קסטלין המחליק מים בכרכין אם היה נקוב כשפופרת הנוד אין פוסל את המקוה ואם לאו פוסל את המקוה הלכה זו עלו עליה בני אסיה שלש רגלים ביבנה ולרגל השלישי הכשירוהו אפילו נקוב כמחט. אמר ר' אלעזר בר' יוסי הלכה זו הורתי ברומי לטהרה וכשבאתי אצל

חברי אמרו לי יפה הורית במה דברים אמורים מן הצד אינו פוסל את המקוה ואם היה מקבל כל שהוא מן הנקב ולמטה פוסל את המקוה"

☙ שיעור הנקב המכשיר את מי הכלי לעניין שאובים

א. **גאונים**, **רבנו שמחה**, **רבנו מאיר**: הלכה כר' אלעזר בר' יוסי שכשהנקב מלמטה די בכל שהוא, וכשהנקב מהצד כשפופרת הנוד. בהסתמך על הגמ' ביבמות שהמשנה שהצריכה נקב כשפופרת הנוד מדברת רק על עירוב מקוואות שצריך כשפופרת הנוד כמו השוקת שהייתה בירושלים. לכן לדעתם מותר לקחת גיגית גדולה של עץ או שוקת מים ולנקבה כמלוא מחט, ויושיבנה על הארץ וימשוך לתוכה מים ויטבול בה.

ב. **הרמב"ם** (מקוואות ו, ג) פסק כפשט המשנה שרק אם ניקבה מהצד או מלמטה בשיעור 'שפופרת הנוד' - כשירה ואינה פוסלת את המקוה. ושווה שיעורו של נקב לעניין עירוב מקוואות וביטול כלי. ודברי המשנה והברייתא יושבו, שהיו שתי שוקת יהוא בירושלים, אחת שהיו מטבילים בה ולא היו בה ארבעים סאה, ועשו לה נקב כדי שיתערבו מימיה עם מקוה שהיה בצידה. ושוקת נוספת הייתה שהיו מים מקלחים ממנה למקוה ועשו לה נקב כדי לבטלה מתורת כלי, ובשניהם הנקב היה כשפופרת הנוד.

הבית יוסף הביא שלושה ראיות לכך ששוקת המשנה והברייתא שונות: **א.** מעשה השוקת במשנה הובאה בשם ר' יהודה בן בתירא משא"כ כאן. **ב.** בברייתא ביבמות מובא שהייתה נקובה למקוה, ובמשנה במקוואות זה לא כתוב, ומשמע שהיו שתיים. **ג.** במשנה כתוב "ופחתוה", ובברייתא כתוב "והרחיבוה", ומכיון שישנם לשונות שונים משמע שאינה אותה שוקת.

ודעת הרמב"ם שמ"ש ר' אלעזר בר' יוסי מדבר על עריבה גדולה שקבעה בקרקע היכן שהמים נובעים והם מעבירים את המים למקוואות האחרים, וזהו קסטילון, ושיעור טהרתו כדי שלא יחשב למים שאובים הוא כדי טהרתו, שבכלי חרס הוא כמוציא זית. והחילוק בין מלמטה לצד הוא דברי ת"ק, ור"א בר' יוסי לא סובר כמותו בזה.

לכאורה קשה, מדוע הצריך הרמב"ם בכלי שיהא בו נקב כשפופרת הנוד, ולגבי קסטילון הצריך נקב המטהר בלבד? ותירץ הב"י בכמה אופנים: **א.** ישנו הבדל אם מחבר את הכלי לסלע בעודו שלם או כשהוא נקוב כבר: כשמחברו בעודו שלם אינו

יוצא מתורת כלי עד שינקב כשפופרת הנוד - כפשט המשנה. אך כשחיברו נקוב כבר בטל ממנו שם כלי לעניין טומאה, וכשיחברו לארץ יתבטל ממנו שם כלי לעניין מקוה. **ב.** כלי אבן שלא שייך בו טומאה צריך נקב כשפופרת הנוד, אך כלי המקבל טומאה די לו בנקב המטהרו מטומאה. **ג.** נקב כשפופרת הנוד בסלע נעשה להיכר שלא יבואו להכשיר כלי רגיל ללא נקב.

ג. **ראב"ד:** כדי שלא יפסול מים הנכנסים בו הסכים לדעת הראב"ד שצריך נקב בשיעור כדי טהרתו. אך כדי לטבול בו הצריך נקב כשפופרת הנוד - עירוב מקוואות. ולר' יהודה שיעור של ארבעה טפחים או רובו.

הב"י הקשה על הראב"ד, מניין לנו לחלק בין כלי שהמים העוברים בו לא פוסלים את המקוה, ובין כלי המשמש למקוה?

ר' חיים הלוי (ו,ד) הסביר את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד ע"פ חילוק בין שני דינים בהכשר כלי. דין אחד הוא נקב כשפופרת הנוד שהוא שיעור לעניין עירוב מקוואות, וכ"פ הרמב"ם לעניין טבילה בשידה ותיבה שבים שאם מנוקב כשפופרת הנוד יכול לטבול בו. דין אחר הוא שיעור של ביטול כלי ובו הצריך הרמב"ם שיעור של נקב בכדי טהרתו ושיהיה קבוע בקרקע. ואפשר להבין את האיסור בטבילה בכלי בשני צדדים: או שאין האדם טובל בכלי, או שאינו טובל בקרקע. הרמב"ם למד שהטבילה צריכה להיות בקרקע ולכן אע"פ שניקב צריך לקובעו בקרקע - לכן הצריך 2 תנאים. אך הר"ש והרא"ש מצריכים רק שלא יהיה כלי, ולכן כשניקבו אין צורך לחברו לקרקע.

ד. **תוספות**, **רמב"ן**, **ריטב"א**, (רא"ש[17]) **וטור**[18]: לכתחילה תמיד צריך נקב בשיעור שפופרת הנוד.

---

[17] הטור הביא שכ"כ הרא"ש בתשובה. אך הב"י כתב שלא מצא תשובה כזו בשם הרא"ש. עוד כתב שמסברא קשה לומר שהרא"ש יצריך נקב מלמטה בשיעור של שפופרת הנוד, בעוד הוא מתיר בפסקיו בנקב כל שהוא.

[18] הב"י הקשה על הטור שלא ברור כמי הוא סובר. אם כהרא"ש, הרי דעתו שבניקב כל שהוא מצידה כשרה, והטור הצריך כשפופרת הנוד. ואם כהרמב"ם, הרי דעתו שבכלי חרס אם ניקב שיעור בכדי טהרתו (מוציא זית) הרי הוא כשר, ואילו הטור מצריך כשפופרת הנוד, והיה לטור להשמיע לנו ששיעור זה אינו אלא לעץ אבל בשל חרס די בכדי טהרתו. ואם כהראב"ד, הרי חילק בין לטבול בתוכה ובין למשוך ממנה מים שדי בכדי טהרתו, ואילו הטור לא ירד לחילוק זה!

לכן הסביר הב"י שדעת הטור כהרא"ש, ומ"ש שצריך נקב כשפופרת הנוד היינו מצידו של הכלי, וכוונת דבריו שקרוב לשולי הכלי כך שאינו מקבל מים כלל, אבל בשולי הכלי ממש ונקב מלמטה די בכל שהוא וכפי העולה מדברי הרא"ש. וסמך על מ"ש לקמן שכלי שניקב כל שהוא אינו חשוב עוד כלי לפסול את המקוה, וכיון שכך אפשר גם לטבול בתוכו.

ה. **ר"ש ורא"ש** (ע"פ הב"י): להכשיר כלי כדי שהמים העוברים בו לא יפסלו: מלמטה כל שהוא, ומהצד כשפופרת הנוד. וכדי להכשיר כלי כדי לטבול בו - אסור אפילו כשפופרת הנוד.

ו. **רא"ה:** בכלי שרוצה להכשירו כדי לטבול בו: אם הכלי במקוה או בים מספיק נקב כשפופרת הנוד. ואם הכלי במעיין צריך נקב כמוציא רימון.

מרן **השו"ע** פסק להלכה כדעת הרמב"ם שאם לוקח כלי גדול ונקבו נקב המטהרו, וקבעו בארץ ועשאו מקוה הרי זה כשר.

אך מצינו לקמן (סעיף מ') שמרן פסק כר"ש וסיעתו, שכלי הניקב בשוליו אפילו כל שהוא אינו חשוב כלי לפסול את המקוה, ומ"מ אין להקל לעשות מקוה לכתחילה ולהביא מים בכלי מנוקב כזה. ואם הנקב בצדדים אינו בטל מתורת כלי עד שיהא ברוחב הנקב כשפופרת הנוד. ובאמת **הש"ך** (ס"ק כג) הקשה כן על מרן, היאך בסעיף ז' מצריך נקב המטהרו לפסול את הכלי, ובסעיף מ' מתיר בנקב תחתון בכל שהוא? ותירץ שלכתחילה צריך נקב המטהרו ובדיעבד הכלי מותר אף בכל שהוא. **והט"ז** (סק"ט) תירץ שלקמן זהו נקב מצידו, וכאן הנקב בשוליו. **ובערוך השולחן** (סעיף סח) תירץ שבסעיף מ' מדובר על פסול המקוה לשאוב בהם מים למקוה, וכאן מדובר על טבילה בתוכה.

וראיתי להעיר, שמרן פסק כדברי הרמב"ם שהצריך 2 תנאים כדי להכשיר כלי לטבול בו: שינקוב את הכלי, ובנוסף לכך יחברו לארץ, והסביר הב"י שצריך לעשות הוכחה שהוא דבר של בנין ולא של כלי או שיורי כלי[19]. ומצינו במשנה במקוואות (ו, ה) ופסקה הרמב"ם (ו, ח) לגבי שידה ותיבה אין מטבילים בהם אא"כ היו נקובים כשפופרת הנוד, והוקשה לי היאך פסק כך הרמב"ם הרי מצריך שיהא מחובר ג"כ לארץ? וראיתי שהשמלה (אות כה) הקשה ג"כ קושיא זו. ונ"ל שכשטובל בשידה ותיבה שבים הרי הוא טובל בכלי שיש בו השקה לים והרי הוא כאילו טבל בים, וה"ה אם ישנה השקה למקוה כשר מותר לטבול בכלי[20]. וכ"נ בדברי הרמב"ם בפיה"מ שלגבי שק וקופה הסביר שכשרים כיון שיש בהם חיבור לים, וה"ה לתיבה שיש בה חיבור לים שכשרה. וע"ע בספר 'מקוה מים חיים' מ"ש בזה.

הרמ"א פסק כהרא"ש טור ועוד שצריך נקב כשפופרת הנוד ויש להחמיר בזה. והקשה **הש"ך** (ס"ק כג) הרי הרא"ש והטור דיברו על מציאות שקבעו שלם ורק לאחר מכן רוצה לנקבה,

---

[19] לדעת הערוךהשולחן (סעיף עג) די באחד מהתנאים. והברכי יוסף (סעיף ז) הביא בשם ר' דוד קורינאלדי שפירש את הרמב"ם כהראב"ד שרק לעניין המשכת מים ממנו מותר אך לא לטבול בו. ולדעת שניהם אין קשה מ"ש למעלה.

[20] אך עיין בדברי הב"י סעיף ח סוד"ה והרא"ש שמפורש ממנו שרק תיבה שבים כשירה כיון שמוקפת בים, אך אם הייתה עומדת על שפת הים ומושקת בנקב. של שפופרת הנוד לא!!

ובמקרה הנ"ל גם הרמב"ם ומרן מודים דבעינן נקב כשפופרת הנוד, וא"כ במה נחלקו? ותירץ שהרמ"א ס"ל כהתירוצים האחרים שבב"י המחלק בין כלים המקבלים טומאה לאלו שאינם מקבלים, וע"ז כתב הרמ"א שאפילו הוא כלי המקבל טומאה צריך לנקבו כשפופרת הנוד.

☙ סתימת הכלי בחומרים שונים

שנינו בתוספתא (מקוואות ד, ז):

"פקקו בסיד ובבניין אינו פוסל את המקוה בסיד ובגפסיס פוסל את המקוה על גבי הארץ ועל גבי סיד וגפסיס או שמירח בטיט מן הצדדין אינו פוסל את המקוה"

א. ופירשו **הר"ש** ו**הרא"ש** שסיד וצרורות דינם כבניין, וכ"ש כשכל אחד מהם לחוד לא נחשב כסותם את הנקב, וכיון שכך אינו חשוב לכלי והמים שבתוכו אינן נידונים כשאובים. אך סיד **ו**גפסיס יחד חשוב כסתימה מעולה ולכן חשוב ככלי והמים שבתוכה נידונים כשאובים.
ואם הושיבה ע"ג הארץ בלא סתימה, או הושיבה ע"ג סיד וגפסיס ומירחה בטיט מהצדדים אינו חשוב לסתימה ולא פוסל את המקוה. לדעת ה**גר"א** העיקר לשיטתם הוא האם הסתימה מעליא או לא.

ב. הב"י הסביר את ה**רמב"ם** שסתימה בסיד **או** בגפסיס פוסלים את המקוה כיון שאין דרך בניין כך, ולכן נעקר ממנו שם בניין וחשוב לכלי ואין בו נקב לכן פוסל את המים שבו. אבל שאר הדברים כגון סיד או בנין לא פוסלים את המקוה ומותר לטבול בהם כיון שאינם כלי. לדעת ה**גר"א** העיקר לרמב"ם הוא האם הוא דרך בניין או לא. היינו שצריך שלא יהא כלי אלא חלק מהבניין, ובנוסף לכך צריך שיהא בו נקב במטהרו (תרתי בעינן).

מרן ה**שו"ע** פסק כרמב"ם "הלוקח כלי גדול, כגון חבית גדולה או עריבה גדולה, ונקבו נקב המטהרו, וקבעו בארץ ועשהו מקוה, ה"ז כשר. וכן אם פקק הנקב בסיד ובבנין, אינו פוסל והמים הנקוים בתוכו מקוה כשר. סתמו בסיד או בגפסית, עדיין הוא פוסל את המקוה עד שיקבענו בארץ או יבנה. ואם הוליכו על גבי הארץ ועל גבי הסיד, ומירח בטיט מן הצדדין, ה"ז כשר".

כתב בשו"ת **מנחת יצחק** (ה, צג) לגבי מקוואות שרוצים לבנותם בבתי החרושת ולהביאם כשהם שלמים למקום המקווה, ויעשו בו איזה פתח בתחתיתו כדי שיהא כלי נקוב ולאחר מכן

יסתמוהו לפי המבואר בסעיף זה. וכתב שם שחלילה להתיר לעשות כך, שאין לנו לתת את עשיית המקוה לבעלי בתי החרושת ויכולים לבוא מכך הרבה מכשלות.

הרשב"א (ח"א סימן ת"ת) הוכיח מהא דיומא לא. שכה"ג היה טובל ביוה"כ ע"ג הגג, שמותר לעשות מקוה ע"ג הגג. ע"פ פסק **הרמ"א** שמותר לעשות המקוה על הגג, ובלבד שלא יהיה תוך כלי או אבן אחת שחקקו ולבסוף קבעו, אבל חבור אבנים הרבה לא מקרי כלי. ובשו"ת **אגרות משה** (ח"ב סימן צה) דייק מלשון הרמ"א דדוקא חיבור אבנים הרבה לא מקרי כלי, אבל אסור לעשות כותל שלם מטבלה אחת או מנסר שלם, ואף שלא נודע לנו הטעם כתב הרמ"א כן ואולי מפני שכך הדרך לעשות כלי, או דכיון שנתחברו זה לזה היטב נתבטל חשיבות החיבור לקרקע ולא הוי דרך בנין והוי ככלי העומד בפנ"ע.

ים שעשה שלמה"

הירושלמי (יומא ג, ח) שואל כיצד הים שעשה שלמה היה כשר לטבילה, הרי המים שבו לכאורה היו שאובים! ותירץ שהים שעשה שלמה היה עומד ע"ג רגלי השוורים שהיו תחתיו והם היו נקובים בשיעור של מוציא רימון ומחוברים למעיין שתחתיו.

אך הראשונים התקשו מדוע צריך נקב כמוציא רימון, ולא די בנקב כשפופרת הנוד כפי שהתרנו בשידה ותיבה הנמצאים בים? **א. התוספות** (פסחים קט:) תרצו שנקב זה אינו עניין למקוה אלא כדי להוציא את השוורים מתורת כלי. והסביר **הרמב"ן** (ב"ב סה:) שנעשה כך כדי שלא יטמאו מטומאת האדם הנכנס אליהם. **ב. רבנו יחיאל** (תוס' שם) תירץ כיון שהשוורים הפסיקו בין הים למעיין ונוצר ביניהם מרחק גדול. **ג. הרמב"ן** ו**הרשב"א** (ח"ג סימן רכח. מובא בב"י ס"ח) תרצו שמעשה שהיה כך היה, כדי שיכנסו המים יותר בשפע.

מרן הביא בבדק הבית את דברי **הריטב"א** (מכות ד.) שהביא עוד תירוצים: **ד.** לרווחא דמילתא עשו כן, שהרי לפי הדין היו צריכים לנקוב רק שור אחד. **ה.** בשם **ר' אלחנן** המעיין שהיה נכנס לשוורים היה קטן וכולו נכנס בתוך השוורים, ולפי שהיה נראה כטובל בכלי הצריכוהו נקב כמוציא רימון. **ו.** בשם **הרא"ה:** נקב שפופרת הנוד מספיק לחיבור בין מקוואות שלאחר החיבור שניהם מטהרים באשבורן, אבל לחבר בין מעיין המטהר בזחילה לבין מים שאובים שגם לאחר ההשקה בינם למעיין יטהרו רק באשבורן, צריך נקב כמוציא רימון כדי להוציאם מתורת כלי.

<u>סעיף ח':</u>

☙ מעיין המקלח לתוך כלי

שנינו במקוואות (ה, א):

"מעין שהעבירו על גבי השוקת פסול העבירו על גבי שפה כל שהוא כשר חוצה לה שהמעין מטהר בכל שהוא. העבירו על גבי בריכה והפסיקו הרי הוא כמקוה חזר והמשיכו פסול לזבים ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת עד שידע שיצאו הראשונים"

ובתוספתא (ד, ה. ויש הוצאות שהוא הלכה ח) **איתא:**

"מעיין היוצא לתלמי ומן התלמי לברכת ראשונין ראשונין הרי אלו פסולין מפני שהן נשאבין"

הרמב"ם ו**הרא"ש** פרשו שמי המעיין יוצאים לתוך השוקת ומשם ממשיכים החוצה. והשוקת הוא כלי פסול שלא מטבילים בו וגם המים שחוצה לו אינם כשרים לטבילה משום שאובים. אבל אם מי המעיין נופלים גם על שפת השוקת ויוצאים החוצה, כשרים המים שיוצאים לחוץ, כי כל המים מחוברים למעיין ע"י המים שנוגעים בשפת השוקת ונטהרים, ואפילו היו המים שבתוכו נטהרים.

<u>מנגד</u>, **הרשב"א** הבין אחרת את המשנה. לדעתו המים יוצאים מהמעיין לתוך כלי הנתון בתוך הקרקע סמוך למעיין ופסול משום שאין בכלי הנ"ל ארבעים סאה. אך אם המים נמשכים הלאה הם כשרים אפילו אין בהם ארבעים סאה כיון שיש בהם השקה למעיין.

הר"ש תמה על התוספתא: 1. מדוע אם יש השקה למעיין אסור לטבול בכלי, הרי ישנו חיבור למעיין וכל המחובר לו חשוב לכמותו להכשר? 2. משמע בתוספתא שיש בפי התלמי נקב כשפופרת הנוד, וא"כ מותר לטבול גם בתוך בתלמי? 3. הקשה על המשנה, מדוע מעין שהעבירו ע"ג השוקת פסול? הרי מי השוקת מחוברים למעיין שמטהר בכל שהוא? ורצה לפרש שאולי יש לחלק בין טבילת אדם האסורה ובין טבילת כלים הכשרה, כיון דלא בעינן ארבעים סאה, ובתלמי לא היו ארבעים סאה לכן לא היה כשר לטבילת אדם, אך דחה הסבר זה <u>ופירש</u>, שיש לחלק בין כלים התלושים הכשרים להטביל בתוכם, לבין כלים הקבועים שהמעין נגרר ע"ג שאין מטבילים בתוכם, משום שגזרו חכמים להטביל בתוכם שמא יבואו לידי תקלה

כאשר יקבעו אותם במקום יציאת המים ואין שם נקב כשפופרת הנוד ונמצא שכל המים העוברים ע"ג פסולים.

ופירש **הרא"ש** שכל מה שיצא מהכלי החוצה אינו חשוב לחיבור כיון שהכלי מפסיק, וכל מ"ש שההשקה מועילה הוא דווקא שהמים מתערבים במעיין, ושם המעיין נשאר עליו וניכר להדיא שהוא בטל למקווה, אך כלי חיצוני למעיין אין מטבילים בו גזירה שמא יבואו להטביל בכלי שיש בו ארבעים סאה ללא חיבור. **הסמ"ג** (עשין סימן רמח) ביאר שבמשנתנו מדובר כשאין ארבעים סאה במעין ובמים הנמשכים ממנה עד השוקת, ולא מהני השקה ממים שהם פחות מארבעים סאה לשוקת, כיון שלאדם אנו מצריכים טבילה בארבעים סאה, וכ"כ **הרשב"א** (ח"ג סימן רכח).

מרן **השו"ע** פסק כדברי הרמב"ם והרא"ש, שמעין שמקלח לתוך כלי פסול לטבול בו, בין במים שבתוך הכלי ובין במים שיצאו ממנו, משום שהם שאובים. וביאר **הט"ז** (ס"ק יד) שכלי זה ניתן לשם מדעת, דאל"ה לא היה פוסל משום שאיבה. אך **הש"ך** (ס"ק צב) כתב שדווקא לקמן בסעיף מא' הצריכו דעת בנתינה כיון ששם מדובר על מי גשמים היורדים ללא דעת האדם, אך כאן ודאי שהכלי הונח במקום שהמים יעברו דרכו, וחשוב כנתינה לדעת.

☙ מעיין שנמשכו מימיו לכלי

נחלקו הראשונים מה דין מים שנמשכו ממעיין או מקווה לכלי (המשך המשנה לעיל):

א. **רמב"ם**, **רא"ש** ו**טור**: ביארו את המשנה כך: 'העבירו ע"ג שפה כל שהוא' מקצת המים עוברים על שפת הכלי, כך שכל המים שאחרי השוקת כשרים, שהמים שעוברים אצל השפה מכשירים את כל המים.

ב. **רשב"א** ו**ר"ש** (להבנת הב"י): אם יש בפי הכלי פתח כשפופרת הנוד מותר לטבול בתוכו. ואם אינו פתוח כשיעור שפופרת הנוד המים שעוברים בו לא נפסלים, אבל אין לו לטבול בתוכו. אך ה**מהרי"ט** הבין שהרשב"א והר"ש אינם חולקים על הרמב"ם והרא"ש.

מרן **השו"ע** הכריע כרמב"ם וסיעתו: מעיין שמקלח לתוך כלי, פסול לטבול בין במים שבתוך הכלי בין לאחר שיצאו מהכלי. ואם המעין מקלח על שפת הכלי ולתוכו, תוך הכלי אסור לטבול; וחוצה לו, מותר, אפילו אם המים שבתוכו מרובין.

וכתבו **הש"ך** (ס"ק כז) ו**הט"ז** (ס"ק טו) שאם ישנו נקב כשפופרת הנוד בתחתית הכלי, והמים יוצאים דרכו המים אינם פסולים, אע"פ שלעיל סעיף ז' הצרכנו תרתי - חיבור לקרקע ונקב

בתחתית הכלי, כאן די בנקב שחיבור השוקת ע"י המים למעיין חשיבא כמחוברת לקרקע ומבטלת ממנה שם כלי. וה**ערוך השולחן** (ס"ק נז) כתב שאינו יודע טעם הדבר, שהרי התורה פסלה כלי, ומה שייך השקה בכך, הרי אם יעמיד כלי במעיין עצמו פסול, וכ"ש בהשקה אל הכלי?!

עוד נחלקו האחרונים בפירוש 'שפת הכלי': לדעת ה**ש"ך** (ס"ק כז) הוא אצל שפת הכלי ולא הכלי ממש, שהרי כשמקלח עליו ממש חשוב כמקלח לתוך השוקת ופסולים משום שאובים ואין לטבול בהם, והואיל והיא חלק מהשוקת גם שפה זו נפסלת כבית הקיבול של השוקת (ואזיל לשיטתיה בנקה"כ סעיף לו שכשיש בית קיבול בחלק מהכלי כל הכלי נדון ככית קיבול). <u>מנגד</u> דעת ה**לבוש**, **אבני נזר** (סימן רפ) ועוד הוא שפת הכלי ממש ואינם נפסלים כיון שאין שם בית קיבול.

☙ מים המגיעים לעיר דרך צינורות

בשו"ת **אבקת רוכל** (סימן נ) מובאת שאלה ששאל הב"י את המהרי"ט בעניין מים המגיעים לעיר דרך צינורות. המים הגיעו לעיר דרך צינורות ומשם נשפכו לכלי שהוא חילק את המים למקורות השונים, וכתב הב"י שלפירוש הר"ש והרשב"א ניתן להכשיר את המים הללו, כיון שזרימת המים נמשכת גם אחרי הכלי, וישנה השקה למעיין. אך צ"ע אם אפשר לסמוך ע"ד כנגד הרמב"ם והרא"ש.

וענה ה**מהרי"ט** שבמקום שכל המים נכנסים לכלי אין על מי לסמוך להקל, כיון שאין חולק על פירוש הרמב"ם והרא"ש, תשובתו הובאה בב"י ושם כתב מרן 'ואני על משמרתי אעמודה', אך בשו"ת הנ"ל סימן נא' מובא שמרן קיבל את תשובת המהרי"ט.

גם כיום המציאות היא שהמים מגיעים דרך צינורות, ועוברים ג"כ דרך שעונים וכד' שיש בהם בתי קיבול, והסכמת האחרונים שאין להקל בזה כלל וכלל. עיין בשו"ת **אגרות משה** (יו"ד ח"ג סימן סג') **חזו"א** (יו"ד קכג, א), **שבט הלוי** (ב, קג). וע"ע בשו"ת **מנחת יצחק** (א, קמו) שהאריך לבאר דיני הסילונות המושכים מים לתוך המקוה ממקורות מים שונים, שפסולם מחשש לבתי קיבול הנמצאים שם או מחמת שאובים.

<u>סעיף ט':</u>

☙ טבילת כלי בתוך כלי

שנינו במקוואות (ו, ב):

"דלי שהוא מלא כלים והטבילן הרי אלו טהורים ואם לא טבל אין המים מעורבין עד שיהיו מעורבין כשפופרת הנוד"

ובחגיגה כב.

"סל וגרגותני שמילאן כלים והטבילן - טהורין, ומקוה שחלקו בסל וגרגותני - הטובל שם לא עלתה לו טבילה, דהא ארעא כולה חלחולי מחלחלא, ובעינן דאיכא ארבעים סאה במקום אחד. והני מילי - בכלי טהור, אבל בכלי טמא - מיגו דסלקא טבילה לכוליה גופיה דמנא - סלקא להו נמי לכלים דאית ביה. דתנן: כלים שמילאן כלים והטבילן - הרי אלו טהורין, ואם לא טבל, מים המעורבים - עד שיהיו מעורבין כשפופרת הנוד. מאי קאמר ואם לא טבל? - הכי קאמר: ואם אינו צריך להטבילו, ומים המעורבין - עד שיהו מעורבין כשפופרת הנוד"

ובתוספתא (ה, ג):

"קומקמום היא מלא כלים והשיקן למקוה אף על פי שפיו צר כל שהוא כלים שבתוכו טהורין היטהו על צדו עד שהוא בפיו כשפופרת הנוד"

בפירוש הגמ' בחגיגה נ"ל שה'מיגו' הוא כך, א"א לטהר את הכלי החיצוני שחלק מתהליך טהרתו הוא כניסת המים לתוך הכלי כדי לטהר את חלקו הפנימי בלי לטהר את הכלי הפנימי. שהרי אם החלק הפנימי של הכלי גם נטהר זה אבסורד לומר שהכלים שבפנים אינם נטהרים, שהרי המים כבר נכנסו וטיהרו שם חלק מהכלי החיצוני. אך כשהכלי החיצוני טהור אין אומרים מיגו זה, אפילו שהמים נכנסו לתוכו, שהרי בשעה זו אינם טיהרו שם דבר. וראיתי בשם **הגידולי טהרה** שטעם הדבר, כיון שגם הכלי החיצוני וגם הפנימי טמאים, חשיבי הכל כגוף אחד, והרי הוא כמטביל כלי אחד במקווה.

ונחלקו הראשונים מה דין כלי נקוב שהכניסו לתוך מים, האם יכול להטביל בכלי זה כלים אחרים?

דעת **הרמב"ם** (מקוואות ג, כו) שכלי שהטבילו ובתוכו היו כלים נוספים הטעונים טבילה, אע"פ שפי הכלי צר ביותר, מתוך שעלתה טבילה לכלי הגדול עלתה טבילה לכלים שבתוכו. ואם הטהו על צידו והטביל לא עלתה הטבילה עד שיהא פי הכלי גדול כשפופרת הנוד. וה"ה אם הכלי היה טהור ונתן לתוכו כלים טמאים לא עלתה הטבילה אא"כ פי הכלי רחב כשפופרת הנוד. הרמב"ם הוסיף דין לגבי כלי שהיטהו על צידו, והסביר **החזו"א** (תניינא ס"ג סק"ג) שלדעת הרמב"ם כשהטה את הכלי על צידו הכלי לא הוכנס כולו למקווה, כך שאינו עובר תהליך טהרה, ולכן א"א לומר בו 'מיגו'! ולכן הצריכו במקרה כזה נקב כשפופרת הנוד. וכ"כ **התוס' רי"ד** (חגיגה כב.) בביאור הגמ'.

הרשב"א כתב שבכלי טמא די בנקב כל שהוא, אך כשהוא מוטה על צידו צריך נקב כשפופרת הנוד, ובכלי טהור צריך נקב כשפופרת הנוד. וכ"כ **הטור**, אך לא כתב מה הדין כשהכלי מוטה.

מרן **השו"ע** פסק כרמב"ם שכלי טמא שנתן בתוכו כלים אחרים והטביל הכלי, עלתה להם טבילה אף על פי שפי הכלי צר ביותר, שהרי המים נכנסים לו, ומתוך שעלתה טבילה לכלי הגדול עלתה טבילה לכלים שבתוכו; ואם הטהו על צדו והטביל, לא עלתה להם טבילה עד שיהיה פיו רחב כשפופרת הנאד; וכן אם היה הכלי טהור ונתן לתוכו כלים טמאין והטבילן, לא עלתה להם טבילה, עד שיהיה פיו רחב כשפופרת הנוד.

בטעם הדבר שכשהטהו על צידו דינו שונה כתב ה**גידולי טהרה** ועוד שכשאדם מטביל כלי בהטיה אין זו דרך טבילה, ולכן יש לחוש שלא יקפיד להכניס את כל הכלי החיצוני למים, אלא רק את המקום בו נמצאים הכלים הפנימיים, ואז א"א לומר 'מיגו', וה**ש"ך** (ס"ק כח) כתב שכשמטה על צידו, למעלה מפי הכלי אין מי מקוה וקצת מפי הכלי שעולה למעלה אינו נטבל במים ונמצא שהכלים שבתוכו אינם חשובים כפסולים בתוך כלי.

כתב ה**לחם ושמלה** שאם הכלי החיצוני טעון טבילה מדרבנן, והכלי הפנימי טעון טבילה מדאורייתא, אין אומרים מיגו להכשיר את הכלי הפנימי בטבילת הכלי החיצוני, כיון שאינם באותה דרגת טומאה.

והוסיף ה**רמ"א** שמותר לטבול כלים בסל או בשק, דכיון דאינו מחזיק מים עדיף טפי מניקב כשפופרת הנוד. בסימן רב ס"ו פסק הרמ"א שמותר לטבול כלי בתוך כלי ובלבד שיהא נקב רחב כשפופרת הנוד, ויזהר שהכלי הפנימי יהיה רפוי, דאל"ה לא עלתה לו טבילה.

☙ טבילת כלי בתוך כלי במעיין

שנינו בתוספתא (ה, ב): "עריבה שהיא מלאה כלים והשיקה למקוה צריכה שפופרת הנוד ומעיין כל שהוא".

דעת ה**ר"ש** שכשמטביל במעיין אפילו הנקב כל שהוא - טהור. אך ה**רמב"ם** לא הזכיר חילוק בין מעיין למקוה, ומשמע דלא ס"ל כהאי תוספתא, והסביר הב"י דכיון שבמשנה (ו, ה) שנינו לגבי שידה ותיבה שבים שצריך שפופרת הנוד כדי שיטהרו, ודין ים לדעת ר' יוסי כמעיין שמטהר בזוחלין, ומשמע שגם במעיין לא די בנקב כל שהוא. מרן **השו"ע** לא חילק, ומשמע דס"ל שגם במעיין בעינן נקב כשפופרת הנוד. וכעולה מהב"י.

<u>סעיפים י' - יא':</u>

☙ מעיין שנמשך לבריכה

שנינו במקוואות (ה, א):

"מעיין.. העבירו על גבי בריכה והפסיקו הרי הוא כמקוה חזר והמשיכו פסול לזבים ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת עד שידע שיצאו הראשונים"

הרא"ש הביא משנה זו וכתב שדינה כמקווה, היינו שמטהרת באשבורן וצריך ארבעים סאה, ואם לאחר מכן חזר והמשיכו הרי חזר דין הבריכה להיות כמעיין.

וכתב מרן הב"י בשם **הר"ש** ו**הרא"ש** שמשמע מדבריהם שבריכה זו הייתה מלאה מי גשמים שאין מטהרים אלא באשבורן ובארבעים סאה, וכשהעביר עליה את מי המעיין חזרו מי הבריכה להיות כמי מעיין לטהר אף בזוחלין ובכל שהוא, וכשהפסיק את קילוח מי המעיין חזר דינה להיות בריכה כבתחילה, ואם לאחר מכן שוב המשיך לתוך הבריכה את המעיין חזר דינה להיות כמעיין, אך לטהרת זבים פסולה דבעינן 'מים חיים', עד שידעו שיצאו המים הראשונים. ומשמע מדבריהם שאם הבריכה הייתה ריקה והמשיך לתוכה את מי המעיין, אף לאחר שהפסיק את קילוח המים אליה נשאר דינה כמעיין. ונשאר הב"י בצ"ע על חידוש זה.

לדעת **הרמב"ם** (ט, ט) המשנה עוסקת במקרה שהבריכה הייתה מלאה מי מקווה, ו'הפסיקו' היינו שמי המעיין נכנסים לבריכה ולא יוצאים החוצה, ולכן דינה כמקווה דכיון שאין מי המעיין נמשכים ויוצאים ממנה אע"פ שעדיין קילוח המעיין נמשך לבריכה, דינה כמקווה. ואם לאחר מכן יצאו כל מי המעיין והמקוה החוצה והמשיך שוב מי מעיין לתוכה, חזר דינה להיות כמעיין שמטהר זבים, ואף אם לא יצאו כל המים מהבריכה אך מי הבריכה והמעיין זורמים החוצה - יש להם דין מעיין. <u>אך</u> אם הבריכה הייתה ריקה בתחילה ומי המעיין נמשכים לתוכה אך לא יוצאים החוצה, מסתפק הרמב"ם האם דינה כמעיין או כמקוה, כיון שאינם נמשכים החוצה.

מהרי"ק כתב בשם **הראב"ד**, וכ"כ הרמב"ם ב**פיה"מ** שמדובר שהעביר את מי המעיין על בריכה ריקה, ואם הפסיקו דינה כמקווה.

נחלקו הראשונים מאיזה זמן לאחר הפסקת הקילוח חזר למעיין דין מקוה? ה**מהרי"ק** כתב שכל עוד המים זורמים ולא נחו יש להם דין מעיין, אע"פ שהופסקו מהמעיין דין מעיין להם שלא הופסקה מהם חיותן. ורק לאחר שנעשו אשבורן יש להם דין מקווה. והביא ראיה לדבריו מהמשנה (ה, ו) לגבי גל שנתלש ובו ארבעים סאה ונפל על האדם ועל הכלים טהורים, ופשיטא

שאין הפסקה גדולה מגל שנתלש והולך למרחוק, וכן אין כאן אשבורן כלל, וכדי שלא יקשה ממעיין שהפסיקו, יש לחלק שבגל לא נחו המים. מנגד, לדעת **הרשב"א** ו**הראב"ד** אין חילוק בזה. והסביר הב"י שאין ראיה מהמשנה משום ששם הגל נתלש מעצמו וחיותו רב, וגם נתלש מהים עצמו וזוהי דרך זחילתו אף שנתלש, משא"כ כאן. ולכן כשהופסק המעיין יש לו דין נוטפים מיד אע"פ שלא הופסקה חיותו עדיין, וכ"פ ה**ש"ך** (סק"ל) ודחה את ראיית המהרי"ק מגל שנתלש, כיון שבים הגל נתלש מעצמו ולכן חיותו רב, בשונה מכשהאדם הפסיקו, וכן בים הזחילה גדולה מאוד, וגם בים זהו דרך זחילתו, משא"כ במעיין שדרכו לזחול רק במים מחוברים.

מרן ה**שו"ע** פסק את דין המשנה כרא"ש, שמעיין שהמשיכו לבריכת מים שהם נקוים ועומדים, יש לו דין מעין; ואם הפסיק ראש הקילוח, חזר להיות לה דין מקוה; ואם חזר והמשיך קילוח המעין לתוכה, חזרה לדין מעין.

לדעת ה**ש"ך** רק אם רבו מי המעיין על מי הבריכה יש להם דין מעיין, אך דעת ה**ט"ז** שאפילו אם מי הבריכה מרובים על מי המעיין יש להם דין מעיין.

הקשה ה**פרישה**, מה שונה הלכה זו מטבילה בנהרות בעת הגשמים (סעיף ב') ששם פסלו ר"י והרמב"ם, מדין רבו נוטפים על הזוחלים וכאן הכשירו? ותירץ ה**ט"ז** (ס"ק יט) ע"פ הסברו בסעיף ב' שחשש שהפשרת השלגים ירדו ממקום גבוה לשפת הנהר שבזה אין חיבור למעיין, שהרי בקטפרס אין דין חיבור, וישנו חשש שתטבול במקום המדרון שאין בו חיבור לזוחלין, שבאופן זה מותר לטבול רק באשבורן, וכאן אין חשש זה. ולדעת ה**ש"ך** (ס"ק לא) אכן מותר לטבול כאן רק כאשר מי המעיין רבו על מי הבריכה.

עוד פסק מרן ה**שו"ע** כדעת הרשב"א שמקוה מים שאובים שהמשיכו עליו מי מעין, אפילו מי המעין מועטים, המועטים של מעין מטהרין את השאובים המרובים, בין קדמו מי מעין לשאובים בין קדמו שאובים למעין.

והוסיף ה**רמ"א** ומכל מקום אין לטבול בו רק באשבורן, דלא עדיף מנהרות שרבו הנוטפים על הזוחלין. וכתב ה**ט"ז** (ס"ק כב) שטובלים במקוה זה רק באשבורן כיון שמדובר במעיין שהיה עומד ללא זחילה, והמשיכוהו לבריכה ע"י מים אחרים, אבל אם היה מהלך תחילה היה מטהר אף בזוחלין. ודחה את השוואת הרמ"א לסעיף ב', כמ"ש לעיל ששם יש סיבה אחרת לפסול. אך לדעת ה**ש"ך** אף במעיינות המושכים פסלינן ברבו נוטפים על הזוחלים.

<u>סעיף יב':</u>

☙ מעיין שהעבירו ע"ג כלי

שנינו במקוואות (ה, ב):

"העבירו על גבי כלים או על גבי ספסל ר' יהודה אומר הרי הוא כמו שהיה ר' יוסי אומר הרי הוא כמקוה ובלבד שלא יטביל על גבי הספסל"

ופירש **הר"ש** ע"ג כלים נקובים, דאל"ה מאי שנא משוקת? <u>אבל</u> **הרמב"ם** ו**הרא"ש** פירשו ע"ג אחורי הכלים (ואם המשיכו ע"ג כלים מנוקבים דינו כמעיין), ואפ"ה סובר ר' יוסי שנפסלו מלטהר בזוחלים אלא הרי הם כמקוה, ובלבד שלא יטבול ע"ג אחורי הכלים ממש. והסביר הרא"ש שטעם הפסול הוא גזירה אחורי הכלי אטו תוך הכלי, לכן לא החמירו להחשיב מים אלו כשאובים דדי בזה להיכרא. וכ"פ מרן **השו"ע**.

לדעת **הפרישה** (סוף אות כא) מדובר שנפסק הקילוח מהמעיין דאל"ה לא היה לה דין מקוה אלא דין מעין, <u>אך</u> **הט"ז** (ס"ק כג) כתב שהוא טעות גמור, דא"כ היאך אמר ר' יהודה בזה דהוה מעין. גם **הש"ך** (ס"ק לד) לא הסכים לדברי הפרישה, וכתב דכיון שהעבירו ע"ג אחורי הכלים הוי כהפסיקו. והסביר ב**גולות עיליות** (פ"ה מ"ב פסקה ב) דאע"פ שבפועל לא הופסק, רצו חכמים לעשות היכר לפסול של הכלי לכן החשיבו את המים העוברים ע"ג כאילו הופסקו, וע"י כך יבינו שהכלי גרם לפסול זה ולא יבואו לטבול בו.

והעירו **הט"ז** (ס"ק כג) ו**הש"ך** (ס"ק לה) שדין זה הוא רק אם כל המעיין עובר ע"ג הכלי, אך אם רק חלק מהמעיין עובר ע"ג הכלי נשאר לו דין מעין.

☙ באלו כלים גזרו טבילה ע"ג אחוריהם

שנינו בנדה סו:

"אמר רבא: אשה לא תעמוד על גבי כלי חרס ותטבול. סבר רב כהנא למימר: טעמא מאי - משום גזירת מרחצאות, הא על גבי סילתא - שפיר דמי. א"ל רב חנן מנהרדעא: התם טעמא מאי - משום דבעית, סילתא נמי בעיתא"

ו**פרש"י** שדרך המרחצאות לישב ע"ג אצטבאות של אדמה דדמי לכלי חרס, ואתי למימר טבילה עולה בהם.

נחלקו הראשונים באלו סוגי כלים גזרה המשנה שמי מעיין הנוגעים באחוריהם דינם כמקוה: לדעת **הראב"ד** ועוד, רב חנן דחה את דברי רב כהנא רק לגבי טבילה באחורי כלי חרס שאינם

מקבלים טומאה, לכן להלכה יש לחלק בין כלים המקבלים טומאה שבהם יש גזרת מרחצאות, לבין כלים שאינם מקבלים טומאה שבהם יש רק חשש ביעתותא. אך לדעת **הרא"ש** גזירה זו חלה על כל הכלים כיון שאין גזירת מרחצאות (לדעת הב"י אפילו בדיעבד אסור להטביל אחורי הכלי, אך הש"ך סובר שבדיעבד אם הטביל אחרוי הכלי עלתה לו טבילה). גם **הר"ש** סובר שגזירה זו חלה על כל הכלים, אך לדעתו דווקא המחוברים לקרקע גזרו עליהם.

מרן **השו"ע** פסק (קצח, לא) כראב"ד וסיעתו, "לא תעמוד על גבי כלי עץ שמקבלין טומאה מגבן, ולא על גבי נסרים שראויים למדרסות ולא על שום כלי הראוי למדרס ותטבול, משום גזירת מרחצאות של כלים; עברה וטבלה, לא עלתה לה טבילה... וכן לא תעמוד על גבי כלי חרס ולא על גבי בקעת ותטבול; ואף על פי שאין כלי חרס מטמא מגבו ולא ראוי למדרס חשש חכמים הוא שמא תפחד שלא תפול ולא תטבול כראוי. עברה וטבלה על גבי אלו, עלתה לה טבילה".

הש"ך (ס"ק לז) פסק שלפי הבנתו, לדעת הרא"ש והטור כיון שגם לרא"ש בדיעבד עלתה לו טבילה אף בזוחלים, אפשר להקל בכלים שאינם מקבלים טומאה שלכו"ע בדיעבד מועיל.

<u>סעיפים יג' - יד':</u>

☙ מעין שיורד מההר טיפין טיפין

שנינו במקוואות (ה, ה):

> "הזוחלין כמעין והנוטפים כמקוה העיד רבי צדוק על הזוחלין שרבו על הנוטפים שהם כשרים ונוטפים שעשאן זוחלין סומך אפילו מקל אפילו קנה אפילו זב וזבה יורד וטובל דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר כל דבר שהוא מקבל טומאה אין מזחילין בו"

פירוש **הרמב"ם**: "זוחלים כמעיין" - נהרות או מעיינות הזוחלים ונמשכים ממעין יש להם דין מעין לכל דבר. "נוטפים כמקוה" - מעין שעל ההר ומימיו נופלים טיפה טיפה למטה בשיפולי ההר, אע"פ שטיפות אלו יורדות זו אחר זו כיון שיש בניהם הפסק יש להם דין מקוה וצריכים ארבעים סאה ואשבורן, ואינם כשרים לזב וזבה ולקדש בהם מי חטאת. "נוטפים שעשאן זוחלים" - אם ירצה לעשותן זוחלים סומך לנוטפים מקל או קנה שהם כלים, והמים יורדים דרכם במקום שיטפטפו בלי הפסק, ואז יטבלו בו הזב והזבה כי אלו מים חיים. ולדעת ר' יוסי לא יתן שם מקל או קנה משום שהם פשוטי כלי עץ המקבלים טומאה מדרבנן.

והר"ש פירש: "זוחלים כמעיין" - נהרות או מעיינות הזוחלים ונמשכים ממעין יש להם דין מעין לכל דבר (כרמב"ם). "נוטפים כמקוה" - מי גשמים שנוטפים דינם כמקוה. "נוטפים שעשאן

זוחלים" - מקוה שפרץ שפתו ומימיו יוצאים וזוחלים, סומך מקל או קנה, או זב וזבה שסומכים ביד או ברגל וכך סותמים את מקום יציאת המים, ויורד הטמא וטובל לדעת ר' יהודה. אך לדעת ר' יוסי אין מעמידים את הזחילה ע"י דבר המקבל טומאה, וכן הלכה.

והרא"ש בפירוש המשנה הקשה על פירוש הר"ש, וכתב שנוטפים שעשאן זוחלים היינו מי גשמים שרוצה להמשיכם למקום אחר לעשות מקוה, ור' יוסי אוסר לעשות זאת ע"י דבר המקבל טומאה, דהוויתו בטהרה בעינן.

מרן השו"ע פסק כאן כדעת הרמב"ם: "מעין שיורד מההר טיפין טיפין בהפסק, יש לו דין מקוה אלא אם כן יורד בקילוח בלא הפסק. נוטפין שעשאן זוחלין, כגון שסמך למקום המנטף טבלא של חרס חלקה והרי המים זוחלים ויורדים עליה, הרי הם כשרים. וכל דבר שמקבל טומאה, ואפילו מדברי סופרים, אין מזחילין בו. וזוחלין שקלחן בעלי אגוז, כשרים.

בסעיף מח' פסק מרן כדעת הרא"ש שאסור להזחיל מעיין בדבר המקבל טומאה. הב"י ביאר שהטור החמיר מספק כחומרא העולה מהרמב"ם ומהרא"ש. בסעיף נ' החמיר מרן כר"ש, שאסור להעמיד בזחילה בדבר המקבל טומאה.

סעיף טו':

☙ מעין שהיה משוך כנדל

שנינו במקוואות (א, ז): "מעין שמימיו מועטין ורבו עליו מים שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו בכל שהוא".

עוד שנינו (ה, ג): "מעין שהוא משוך כנדל ריבה עליו והמשיכו הרי הוא כמו שהיה היה עומד וריבה עליו והמשיכו שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו כל שהוא".

ובתוספתא (ד, ט):

> "מעיין שהוא מושך כנדל וריבה עליו והרחיבו מטהר באשבורן ואין מטהרין בזוחלין אלא עד מקום שיהא יכול מתחלתו"

א. ופרשו **הרמב"ם** (בפיה"מ, ובהלכות ט, יא) **והרא"ש** שמדובר במקרה ששפך מים שאובים לתוך המעיין ומחמת כן נתחזקו הנחלים היוצאים ממנו ונתרבית משיכתן, הרי הם מטהרים בזוחלים כבתחילה שהרי גם לפני כן היו זוחלים שם אלא שעתה נתרבית זחילתן. אבל אם המעיין היה עומד ושפך לתוכו מים והמשיכו, אינו מטהר במקום זחילתו שהרי רק מחמת המים השאובים

נמשך, ושווה למעיין לטהר בכל שהוא. ולדעתם המשנה והתוספתא מדברים על מקרה שהמעיין עמד קודם שריבה עליו מים שאובים.

וביאר **הר"ן** בדעת הרמב"ם, שריבה מים בגומת המעיין דווקא ששם היא חשיבות מימיו ולכן מבטלים כל מים הבאים לתוכם והכל חשוב כמעיין. אך אם ריבה במקום משך מי המעיין למטה אם רבו נוטפים עליו נפסל מלטהר בזוחלין, ואם רבו שאובים עליו נפסל מלטהר אפילו באשבורן. אך **הב"י** הקשה, שמאחר שהמים הנזחלים מהמעיין מטהרים בכל שהוא אינם גרועים ממקוה שיש בו ארבעים סאה, ובמקוה הדין שאפילו רבו עליו מים שאובים אינו נפסל! לכן ביאר ש'תוך המעיין' ו'עיקר המעיין' שכתב הרמב"ם אין כוונתו דווקא לגומת המעיין אלא אף לנחלים היוצאים ממנו. וכתב לשונות אלו למעט מקרה בו שפך מים שלא בנחלי המעיין והושקו לאחר מכן לנחלים אלו, שבכה"ג אינם מתבטלים. אולם הב"י הוסיף שאולי הרמב"ם נקט לשונות אלו שלא בדווקא. לדעתו מותר לטבול בזוחלים של מעיין מושך אפילו אם הרבה עליו שאובים, ואפילו במקום שלא היה זוחל מתחילתו. להסבר זה התוספתא אינה להלכה.

לפי הסבר הב"י קשה, מדוע פסק הרמב"ם שאם הרבה נוטפים אינו מטהר אלא באשבורן? **הלחם ושמלה** (שמלה סק"י) הסביר שיש לחלק בין ריבוי נוטפים לריבוי שאובים, פסול שאובים הינו משום שהמים תלושים מהקרקע ולכן כש'זרע' אותם המים בחזרה הועילה לטבילה ומתוך כך גם הועילה להם להיות כמעיין לכל דבר. אך בנוטפים לא שייך זריעה שהרי החסרון שבהם אינו משום שתלושים מהקרקע, לכן במקרה כזה אזלינן בתר הרוב ואינם מטהרים אלא באשבורן.

ב. אַך **הר"ש ומהרי"ק** פירשו את משנת נדל שאין הכוונה שריבה מים שאובים, דא"כ לא היה מטהר בזוחלים כפי ששנינו במשנה לעיל. אלא הכוונה שבכל אחד מהיציאות של הנחלים בנה בריכה ונתמלאה כל אחת מהם מים אך הוא עצמו לא הוסיף מים, ולפי המהרי"ק הוסיף שאובים אך לא יותר ממי המעיין. והדין הוא כך: במקום שהיה זוחל מתחילה - מטהר בזוחלים. ובכל מקום שהרחיב - אינו מטהר אלא באשבורן. ולשיטתם אם ריבה עליו מים שאובים אינו מטהר אלא באשבורן ובכל שהוא, אפילו במקום שהיה זוחל בתחילה, כפשטות המשנה בפ"ק.

ג. והר"ן והראב"ד פירשו אם ריבה מים לתוך הנחל היוצא מבריכת המעיין, במקומות שהיה מושך בתחילה הרי הוא כמעיין המטהר בזוחלים ובכל שהוא, ובמקומות שלא היה זוחל מתחילה מטהר באשבורן כמקווה ובכל שהוא. ואם היה עומד, לכל מקום שנמשך הרי אינו מטהר אלא באשבורן ובארבעים סאה. ובמקום שהיה עומד מתחילה מטהר בזוחלים ובכל

שהוא. לפירוש זה המשנה בפ"ק מדברת על מעיין עומד, והחשש בנהרות הוא מפני שקשה לדעת היכן זחלו לפני ריבוי הנוטפים.

מרן **השו"ע** (סעיף ב) העתיק את לשון הרמב"ם "היו הזוחלין מן המעיין מתערבים עם הנוטפים שהם מי גשמים, הרי הכל כמעיין לכל דבר; ואם רבו הנוטפים על הזוחלין, וכן אם רבו מי גשמים על מי הנהר, אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן", ולא הביא את משנת נדל. מדברי **הרמ"א** (סעיף ח) נראה שפסק כמהרי"ק.

☙ מעיין שמימיו מועטין וריבה עליו מים שאובים

שנינו במקוואות (א, ז):

"למעלה מהן מקוה שיש בו ארבעים סאה שבו טובלין ומטבילין למעלה מהן מעין שמימיו מועטין ורבו עליו מים שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו בכל שהוא"

וכתבו המרדכי והרא"ש בשם **מהר"ם** (סימן צה) שאפילו לכתחילה מותר להרבות מים שאובים על מעיין זה, ואע"פ שאין גופו עולה אלא במים שאובים מותר לכתחילה להרבות מים, וכ"ש במקווה שהיו בו ארבעים סאה שגוף האדם עולה בהם, שיכול להרבות בו מים כמה שירצה.

בסיבת ההיתר מצאנו כמה כיוונים בראשונים: **א.** רמב"ם וראב"ד: אדם נטהר בכל שהוא, לכן ריבוי מים שאובים במעיין אינו פוסל את הטבילה בו אף לאדם. **ב.** רשב"א ורא"ש: אע"פ שאדם נטהר רק בארבעים סאה אפילו במעיין, אין ריבוי השאובים פוסל את המעיין המועט. **ג.** רמב"ן: מעיקר הדין סובר כרמב"ם ורא"ש, אך חשש לקדמו השאובים למעיין שנפסל בכה"ג.

המרדכי למד מה**שאילתות** שגם במעיין ישנו פסול של שלושה לוגין מים שאובים, וכתב **המהרי"ק** שלפי דעה זו המשנה שהתירה טבילה במעיין שרבו עליו מים שאובים, לא התירה אלא טבילת כלים שצריכים כל שהוא במעיין ולכן חשובים כמקווה שלם שאינו נפסל בריבוי שאובים, אך לעניין טבילת אדם אין עליו שם מקוה. אַך לדעת רוב ככל הראשונים מעיין אינו נפסל בשאיבה, ובטעם הדבר כתב הרא"ש ששאובים פסולים משום שנתלשו מהקרקע, אך כשנותנם למעיין חשובים כנזרעו בתוכו ומתחברים לקרקע.

מרן **השו"ע** פסק שמותר לתת למעיין כל שהוא כמה מים שאובים שירצה, ואין המעיין נפסל מכך. והוסיף **הרמ"א** שאין הבדל אם מי המעיין קדמו או המים השאובים קדמו. והביא כי"א את דעת הרמב"ן שחילק ופסל בין קדמו המים השאובים שפסול בכה"ג, לבין קדמו מי המעיין. ובסעיף מ' החמיר הרמ"א כשאילתות.

החילוק בין מקור המעיין ובין הליכה מכח המעיין

כתב הטור שמקוה שיש לו ארבעים סאה ומעיין כל שהוא, יכול להרבות עליהם מים שאובים כמה שירצה ואינו נפסל. וכתב **הרמב"ם** (ט, ו) שמעיין כל שהוא שריבה עליו מים שאובים דינו משולב, לעניין שיעור המים מטהר עדיין בכל שהוא - כמעיין. אך אינו מטהר בזוחלים - כמקוה. וצ"ב מדוע דינו דווקא כך? אולי יטהר בזוחלין כמעיין, ונצריך ארבעים סאה כמקוה?![21] **הר"ן** בנדרים (מ: ד"ה נמצא) מקשה על פשט משנתנו: "...ובודאי מדקתני דשוה למעיין להטביל בו בכל שהוא, ה"ה דמטהר בזוחלין, כיון דתורת מעיין עליו וקשיא רישא אסיפא!..." לכן מסיק שם הר"ן, שיש לדחות את המשנה מפשטה. ומבאר שבאותו מעיין שמימיו מועטין - יש מקומות שדינם כמקווה (ואז דינם לחלוטין כמקווה, הן לעניין זחילה והן לעניין שיעור). ויש שם גם מקומות שדינם כמעיין (ואז דינם לגמרי כמעיין, הן לעניין כלשהו והן לעניין טהרה בזוחלין).

ואני צ"ע שהרי הגר"א (אות צא) סובר שכל פסול זוחלין הוא משום שכשהמים זוחלים אין 40 סאה במקום אחד שהרי אין להם חיבור והוי כמו קטפרס, משא"כ במעיין דמטהר בכל שהוא וא"צ 40 סאה מדאורייתא לכן כשר אף בזוחלין. וכיצד יסביר את הדין של מעיין שמימיו מועטין שמעמדו חלוק בין מעיין למקוה, הרי שני דינים אלו (ארבעים סאה וזוחלין) הם שני קריטריונים הנגררים אחד אחרי השני?

הקהילות יעקב (טהרות סימן נא) מחלק בין שני גורמים: חיבור למעיין, והליכה מכוח המעיין. החיבור למעיין יוצר את הדין של כלשהו, וההליכה מכוח המעיין משפיעה על הדין של טהרה בזוחלין. לפיכך - בגל שנתלש, כאשר יש הליכה מכוח המעיין אך אין חיבור למעיין (שהרי הגל נתלש), קיימת רק ההלכה של טהרה בזוחלין. ההלכה של השיעורין שתלויה בחיבור למעיין נתבטלה, ולכן דורשים מ' סאה.

לעומת זאת, במשנת מעיין שמימיו מועטין, פסק כוח המעיין (ואפשר לטבול רק בזכות המים השאובים הרבים שהוספנו), אך חיבור למעיין ישנו. לכן - נותרת ההלכה של כלשהו, אך מתבטל

[21] מצאנו עוד שני מקרים נוספים בהם ישנה חלוקה בין שני הפרמטרים הללו: במשנה ה, ו: לגבי גל שנתלש אנו דורשים שיהיה בו ארבעים סאה, אך הוא עדיין מטהר בזוחלים. וכן בפ"ה מ"ג: לגבי מעיין המשוך כנדל, ע"ש. לגבי גל שנתלש עיין בדברי המהרי"ק שהוא בבב"י ובתוס' יו"ט (ה, ו) שהקשה על שיטת הראב"ד שמעיין שנפסק הרי הוא כמקוה, שהרי במשנת הגל שנתלש אנו למדים שאף שנתלש מהים מ"מ מטהר בזוחלים, והיינו משום דדין מעיין עליו? ותירץ שמעיין שנפסק שאני שאין כח המעיין פועל בו כבר, אבל גל שנתלש אפילו לאחר מכן מכח המעיין הוא הולך ולכן לא בטל ממנו דין מעיין. ורעק"א שם הביא את דברי הש"ך (סק"כ) שתירץ דזחילה מכח המעיין אינו מועיל אלא לסלק פסול זוחלין אבל לא נחשב לגמרי כמעיין להטביל בכ"ש אא"כ מחובר למעיין.

הדין של טהרה בזחילה. (בקהלות יעקב לא מוסבר מדוע הגורם של הליכה מכוח המעיין קשור דווקא לדין של זוחלין).

גם **ר' חיים הלוי** (ט, ו) כתב שיש לחלק בין פסול של ארבעים סאה לבין פסול של זוחלין. הפסול של חסרון ארבעים סאה במקוה הוא בכמות המים, ולכן כשהם מחוברים למעיין שכמותו היא בכל שהוא, הרי יש בחיבור הכשר לטבילה, ולכן גם כשריבה מים שאובים על מי המעיין המועטים עדיין מטהרים גם בפחות מארבעים סאה כדין מעיין. אך בפסול של זוחלין יש בעיה דזה הוי פסול בעצם מי המקוה, שאין מטהרין בזוחלין, ואין המעין מועיל להכשירן לזחילה, וע"כ אזלינן בתר רובא, וכל שרבו עליו מי מקוה שוב אינו מטהר בזוחלין, וכמו דאזלינן בתר רובא בכל מקום.

שאובים שנטהרו במעיין ועברו למקוה חסר

כתב מרן הב"י בשם **רבנו ירוחם** שאם הלכו אותם המים שהשליך במעין למקוה חסר שלא היה בו כלום יש מתירים לטבול בו. וכתב ע"ז ה**ש"ך** (ס"ק מא) שמשמע מדברי רבנו ירוחם שיש אוסרים ולכן טוב להחמיר, אך זהו דווקא במקוה שרובו חסר, אבל אם חסר פחות מעשרים סאה אפשר להקל לצרפו לשיעור ארבעים סאה. הפתחי תשובה (אות טו) הביא בשם ה**נודע ביהודה** (תניינא יו"ד סימן קמא) שתמה על הש"ך, ששם מדובר על מקוה שנטהר בהשקה האם לאחר שנסתם נקב ההשקה עדיין מטהר, ושם הכריע להחמיר לכתחילה. והסביר שם שלדעת הש"ך השקה מועילה מתורת חיבור לכן לאחר שפקע החיבור אין כאן הכשר, ולכן תמיד צריך להיות מושק, אך לדעת מרן השקה מתורת זריעה וכאשר הושק הוכשרו המים לעולם, וא"צ בהמשך החיבור בניהם. גם ה**חתם סופר** (סימן ריב) כתב שאין חוששים לדברי הש"ך כלל, וממלאים מקוה במים שאובים ובמשיקים אותו למקוה כשר, ולאחר מכן מרוקנים אותו ומחליפים את השני, וחוזר חלילה.

הוספת מים שאובים למקווה כשר

שנינו במקוואות (ו, ח) "היה בעליון ארבעים סאה ובתחתון אין כלום ממלא בכתף ונותן לעליון עד שירדו לתחתון ארבעים סאה". עוד שנינו (ז, ג) שמותר למלא בכתיפו למקווה שיש בו ארבעים סאה כמה שירצה. ולמדו **רוב הראשונים** שכשהמקוה מלא בארבעים סאה אין מים שאובים פוסלים אותו אפילו אם רבו המים השאובים. וכתב הב"י בשם ה**ראב"ד** שמקוה שלם נפסל במים שאובים אם נפלו בו למחצה וכ"ש אם נפלו בו רוב פסולים. והסביר שנראה כוונתו שבנתן סאה ונטל סאה קאמר, אבל בנתן ולא נטל אפילו באלף סאין אינו נפסל לכו"ע. ומה**רשב"ם** (ב"ב סו. ד"ה ומתמה) נראה שאפילו מקוה שלם נפסל במים שאובים. וכתב ה**ר"ן**

שהלכה למעשה המקוה אינו נפסל. וכ"פ מרן **השו"ע** שיכול להכניס למקוה כשר כמה מים שאובים שרוצה ואינו נפסל בכך.

☙ פסול ג' לוגין במקוה שאין בו 40 סאה

שנינו בעדויות (א, ג): "העידו משום שמעיה ואבטליון שלשת לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה וקיימו חכמים את דבריהם".

וכתב התוס' יו"ט (שם) בשם **הראב"ד** שטעם הפסול בשלושה לוגין דווקא הוא משום שהם ראויין לנסכי ציבור חשובים הם לפסול את המקוה. ובשם **הרא"ש** (ב"ק סז.) כתב ששיעור זה הוא חשוב וראוי לרחיצת אדם, וראיה לדבר הגמ' בשבת יד. שבתחילה היו טובלים ולאחר מכן היו שופכים עליהם ג' לוגין מים.

גם במקוואות (ז, ב) שנינו שמקוה שיש בו ארבעים סאה חסר קורטוב ונפל לתוכו נפסל בשלושה לוגין מים שאובים. וכ"פ מרן **השו"ע** שכל זמן שאין במקוה ארבעים סאה אפילו אם אינו חסר אלא כל שהוא, אם נפלו לתוכו ג' לוגים מים שאובים פסלוהו. **והרמ"א** (סעיף מ) כתב שזהו ספק דרבנן ולקולא.

נסתפקו האחרונים במקוה שהיה חסר ג' לוגין ונפלו לתוכו ג' לוגין כשרים יחד עם ג' לוגין שאובים, האם המקוה כשר או דבעינן שיושלם המקוה לארבעים סאה כשרים ורק לאחר מכן יותר לתת לתוכו מים שאובים: **האבני נזר** (סימן רפז) התיר, **והחזו"א** (קמא סימן ב סק"ב) אסר.

☙ סחט כסותו שהייתה עם מים

שנינו במקוואות (ג, ג)

> "שנים שהיו מטילין למקוה זה לוג ומחצה וזה לוג ומחצה הסוחט את כסותו ומטיל ממקומות הרבה והמערה מן הצרצור ומטיל ממקומות הרבה רבי עקיבא מכשיר וחכמים פוסלין. אמר ר' עקיבא לא אמרו מטילין אלא מטיל אמרו לו לא כך ולא כך אמרו אלא שנפלו לו שלשה לוגין".

הרמב"ם ו**הרא"ש** פסקו הלכה כחכמים הפוסלים. וכתב הר"ן בשם **הראב"ד** שטעם הפסול בסחיטת בגד הוא משום שחשובים המים כאילו באו מידי האדם.

והעיר ה**בית יוסף** שהרי שנינו בסעיף ז' שכדי לטהר כלי כדי שישמש כמקוה, ומדוע כאן שהכלי מנוקב לגמרי פוסל את המים הבאים לתוכו ומחשיבם לשאובים? וכתב שגם בכלי

מנוקב אם יפלו המים מתחת ידי האדם הרי יפסלו את המקוה. והמים שבכלי שאינם פוסלים את המקוה אלו רק מים שנפלו ממנו למקוה ממילא.

הב"ח דקדק מדברי הב"י שרק אם האדם מכוון לשפוך את המים למקוה - פוסלו. אך אם נפלו מידו שלא בכוונה נחשבים כאילו נפלו ממילא שלא ע"י אדם ואינם פוסלים אותו. אך **הש"ך** (ס"ק מו) כתב שלדעתו נראה הפוך מדקדוק לשון הב"י, שכל שבא מידי האדם אפילו שלא בכוונה נחשב לשאוב, ודווקא אם נפלו ממילא מכלי מנוקב למקוה כשר. וכתב שמ"ש לקמן סעיף מ' שהמרוקן את המקוה ע"י כלי מנוקב בשוליו והמים הנופלים ממנו לא פוסלים את המקוה, הוא משום שאינו מעוניין כלל במים הנשפכים ממנו, שהרי כוונתו להריקו ממים, ומה שנופלים ודאי חשוב כ'ממילא'.

מרן **השו"ע** פסק הלכה כדברי הרמב"ם, ולכן ג' לוגין שנפלו לתוך מקוה חסר פסלוהו, לא שנא שאבן בכלי, לא שנא סוחט כסותו והגביהו והמים שבה נופלין ממקומות הרבה; וכן המערה מהצרצור ומטיל ממקומות הרבה לתוכו, או שזרקם בחפניו, ואפילו נפלו בו משני כלים או משלשה, מזה מעט ומזה מעט, מצטרפין.

כתב הט"ז (ס"ק כז) שמשמע מה**ב"ח** שאינו פוסל אלא כשנח לאדם שיחזרו המים למקוה, אבל אם לא ניחא ליה נעשה כנפל ממילא. אך **הט"ז** חלק עליו ולדעתו בין אם התכוון ובין לא התכוון המים פוסלים את המקוה, ורק אם המים נפלו ממילא מתחשבים בכוונת האדם (כדעת הש"ך לעיל).

הש"ך (ס"ק מו) כתב שאם הכניס את כסותו למים והשאירה בתוך המקוה - לא פסלו, כיון שהמים באו מתוך המקוה ועדיין מחוברים לה, אינם חשובים כשאובים. והביא בשם **העטרת זהב** (לבוש סעיף טו) **שי"א** בכה"ג שדווקא אם השאיר את הכסות כמות שהיא במקוה אינה פוסלת אותו, אך אם סחטה אפילו היא עדיין בתוך המקוה - פסול. אך **המעדני מלך** חלק ע"ז.

☙ הוספת מים בידיו וכן כשנתזו ברגלי בהמה

שנינו במקוואות (ב, ו):

"המסנק את הטיט לצדדין ומשכו ממנו שלשה לוגין כשר היה תולש ומשכו ממנו שלשה לוגין פסול ור' שמעון מכשיר מפני שלא נתכוין לשאוב"

וכן שנינו בתוספתא (ג, ב-ג):

"ר' יוסי אומר זולף בידיו וברגליו שלשת לוגין למקוה פסול הולכין עם הקרקע כשר... לוגיון העובר ממקום למקום וכן בהמה העוברת ממקום למקום וזילפו בידיהן וברגליהן שלשת לוגין למקוה כשר ולא עוד אלא אפילו עשו מקוה התחלה כשר"

לדעת **הרא"ש** ו**הטור** כשזילף בידיו ורגליו חשובים ממש כשאובים שהרי לא הגיעו בידי שמים, ועם הקרקע כשר כאשר יש רוב מים כשרים. וברגלי בהמות מים אלו כשרים. הב"י ביאר בדברי **הר"ש** שמדובר כשבאו שלושה לוגים מים בהמשכה ואז המים כשרים בין ע"י אדם ובין ע"י בהמה. אך הט"ז (ס"ק כח) ביאר בדבריו (וכ"כ בדעת הראב"ד) ר' יוסי אוסר בזילוף דווקא כשבאו ממים שאובים, אך בסיפא מדובר בזילוף של מים שאינם שאובים, שהרי הביאום בידיהם ורגליהם מהנהר, ואפילו יעשו כן בכל ממי המקוה בהמשכה - כשר. ואם עושים כן שלא בהמשכה כשר רק אם רוב מי המקוה כשרים. ובזה אין חילוק בין אדם לבהמה.

מרן **השו"ע** פסק דין זה שאם זרק בחופניו את המים - פסול. ו**הרמ"א** הביא שאם העביר ג' לוגין מים ע"ג הקרקע או שנתזו מרגלי הבהמה - כשר. והביא בי"א את דעת הר"ש לפסול. אך **הט"ז** (ס"ק כח) האריך לדחות את הבנת מרן והרמ"א בר"ש, ולהבנתו דעת הר"ש כראב"ד שגם באדם מותר אם זילף בידיו כאשר מים אלו שאובים, ואין חילוק בין אדם לבהמה, ולדעתו לכו"ע מותר זילוף בבהמה, שהרי לדעת הרא"ש והטור מותר בבהמה, ולר"ש והראב"ד מותר גם באדם.

ג' לוגין שנפלו מכמה כלים

שנינו במקוואות (ג, ד):

"מכלי אחד משנים ומשלשה מצטרפין ומארבעה אין מצטרפין בעל קרי החולה שנפלו עליו תשעה קבין מים וטהור שנפלו על ראשו ועל רובו שלשה לוגין מים שאובין מכלי אחד משנים ומשלשה מצטרפין מארבעה אין מצטרפין במה דברים אמורים בזמן שהתחיל השני עד שלא פסק הראשון ובמה דברים אמורים בזמן שלא נתכוין לרבות אבל נתכוין לרבות אפילו קרטוב בכל השנה מצטרפין לשלשה לוגין"

ובגמ' בתמורה (יב:) שנינו:

"דתניא, שלשת לוגין מים שאובין שנפלו למים בשנים ושלשה כלים, ואפי' בארבעה וחמשה כלים - פוסלים את המקוה, יוסף בן חוני אומר: בשנים ושלשה כלים - פוסל את המקוה, בארבעה וחמשה - אין פוסלין את המקוה"

ופרש"י שמדובר במקרה שנפל לוג שלם מכל כלי, ולכן אם נפלו השלושה לוגין מארבע או חמש כלים אינם פוסלים המקוה. ומשמע מדבריו שאם נפלו מכלי אחד שני לוגין ומשתי הכלים האחרים, מכל אחד חצי לוג, אין המקוה נפסל. והב"י ניסה לדחוק בדבריו שאם בסה"כ נפלו ג' לוגין מים שאובים הרי הוא נפסל.

אך לדעת **רא"ש** (הל' מקוואות סימן ד'), **רמב"ם** (ה, א), ותוספות (שם ד"ה יוסף) בשם **הראב"ד** להלכה רק משלושה כלים מצטרפים אך מארבעה כלים אינן מצטרפים.

עוד מצאנו במשנה לעיל לגבי צירוף בשפיכת המים, שאם התכוון לרבות את המים שבמקוה אין זה משנה מה תווך הזמן של השפיכה, בכל מקרה המים פוסלים. ופרשו ה**טור** ו**רבנו ירוחם** שמשעה ראשונה שהתחיל להטיל מים היה בדעתו להטיל שלושה לוגין. אך הב"י פירש ע"פ **הרמב"ם** (ה, א) שמתכוון להרבות היינו שדעתו שיהיו במקווה מים בשפע כדי שלא יפסל המקווה מחוסר מים, ובמקרה כזה המים מצטרפים אפילו בצירוף מרובה, אך אם שפך את המים בכוונה אחרת מצטרפים רק משלושה כלים. ולדעת **הרשב"א** אם נתן את המים בכוונה מצטרפים אפילו בכל השנה כולה, אך אם נפלו שלא בכוונה למקוה פוסלים רק בג' כלים.

כתב ב**לחם ושמלה** (לחם ס"ק פט) שיש להחמיר כפירוש הטור והרמב"ם, ולכן בין אם התכוון להרבות את שיעור המקוה ובין אם לא התכוון בכל פעם אלא שמתחילה התחיל לתת את המים לשם כך פסול.

מרן ה**שו"ע** פסק להלכה שאם נתן למקוה ג' לוגין מים שאובים מב' או ג' כלים הרי המקוה נפסל. וכל זה אם התחיל לתת מהכלי השני לפני שפסק הקילוח מהכלי הראשון, אך אם פסק אינם מצטרפים. וכל האמור אינו אלא מג' כלים, אך מד' כלים ויותר אינם מצטרפים כיון שאין בכל כלי לוג. וגם תנאי זה אינו אלא שלא הייתה דעתו מתחילה לכך, אך אם מתחילה הייתה דעתו לתת את כל המים מצטרפים אפילו בכל השנה כולה.

<u>סעיף טז':</u>

ג' לוגין שאובים שלא התערבו במקוה

שנינו במקוואות (ו, ד) "הספוג והדלי שהיו בהן שלשה לוגין מים ונפלו למקוה לא פסלוהו שלא אמרו אלא שלשה לוגין שנפלו".

הרמב"ם (פיה"מ) ו**הרא"ש** פרשו שמדובר בספוג שבלועים בו שלושה לוגין וכשנפל הספוג למקוה התערבו מימיו עם מימי המקוה, וה"ה לדלי שפיו צר שנפל למקוה ולא יצאו כל מימיו

מהדלי, אלא התערבו עם מי המקוה, ולכן לא פסלוהו משום שצריכים לצאת מהדלי ואם רק מתערבים עם המים לא פסלוהו.

אך הר"ש פירש שמדובר בספוג ודלי שאין בהם ג' לוגים מים בעין, אא"כ נצרף להם את המים הבלועים בהם, וכיון שאין השלושה לוגין בעין לא נחשבים כנפלו למקוה ולא גזרו בהם חכמים.

מרן השו"ע פסק להלכה כפירוש הרמב"ם והרא"ש. וכתב החזו"א (מקוואות קמא סימן ג סק"ג) דה"ה אם שקע דלי שפיו רחב והיה מכוסה באותה שעה ואח"כ נטל כיסויו בנחת שלא נתערבו המים ג"כ אין המקוה נפסל בכך. ויש מי שאומר שמדובר כאן דוקא בדלי שפיו צר שאין כנגד הנקב שלושה לוגין, שאם היה כנגדו ג"ל היה פסול.

<u>סעיף יז':</u>

☙ מים שאובים בצד המקוה

שנינו במקוואות (ו, י):

> "האביק שבמרחץ בזמן שהוא באמצע פוסל מן הצד אינו פוסל מפני שהוא כמקוה סמוך למקוה דברי ר' מאיר. וחכ"א אם מקבלת האמבטי רביעית עד שלא יגיעו לאביק כשר ואם לאו פסול. ר' אלעזר בר' צדוק אומר אם מקבל האביק כל שהוא פסול"

כתב הרמב"ם (ו, יא) ע"פ המשנה, שמים שהיו בצד המקוה אע"פ שהמים נוגעים במי המקוה לא פסלוהו מפני שהם כמקוה סמוך למקוה, ואם היו השאובים באמצע פוסלים את המקוה, ואביק זה מכיל ג' לוגין וכיון שהוא בקרקעית המקוה הוא מתמלא מים בתחילה והוי ג' לוגין שאובים לפני שהביא מים נוספים למקוה. וכתב המלאכת שלמה שלרמב"ם לא היה כתוב "דברי ר' מאיר" לכן פסק כמותה ולא כחכמים[22].

אך הר"ש והרא"ש פרשו שמדובר על אביק העומד באמצע האמבטי של מקוה, וכשנמאסים מי המקוה פותחים אותו ויוצאים המים המאוסים ולאחר מכן סותמים את הנקב וממלאים שוב את המקוה. ואם האביק נמצא באמצע המקוה הרי הוא פוסל את המקוה משום שהמים שבתוכו שאובים, וכל מי האמבטי גרורים אחריו (לשיטה זו אף אם האביק לא מחזיק ג' לוגין פוסל את המקוה משום שכל מי המקוה גרורים ע"ג). אך אם האביק נמצא בצד המקוה אינו פוסלו משום שאין מי המקוה גרורים ע"ג. ומי המקוה חשובים כמקוה כשר הסמוך למקוה פסול. ולדעת חכמים אפילו אם האביק למטה ומקבלת האמבטי רביעית מים לפני שיגיעו לאביק, מהתורה המקוה

[22] בפיה"מ פסק הרמב"ם כחכמים.

כשר כיון שיש בו שיעור של רביעית מים כשרים, ולדעת ר' אלעזר בר צדוק פוסל בין באמצע ובין מהצד אם האביק מקבל כל שהוא.

וכתב ה**גולות עילויות** שלפירוש זה אין חילוק בין אם האביק עומד בצד המקוה ובין אם עומד באמצע המקוה, ולכן הוקשה לו מדוע כשעומד בצד אין זה נחשב לגרור ע"ג הכלי? הלא גם אז אם יפתחו את הנקב במים יצאו מהמקוה! ובאמת שמדברי ה**חזו"א** (מקוואות קמא סימן ג אות ד) משמע שכל קרקעית המקוה נקראת אמצע, וצד הוא כשהאביק נמצא בדופן המקוה.

מרן ה**שו"ע** פסק: מים שאובין שהיו בצד המקוה, אף על פי שהמים נוגעים במי המקוה, לא פסלוהו. והעיר ה**ש"ך** (ס"ק נב) שאם היו המים השאובים באמצע המקוה פסלוהו.

ונחלקו האחרונים מה הדין בכלי שסותם שאינו מחזיק ג' לוגין, אך ס"ס הוא כלי ויש בו בית קיבול: לדעת ה**גולות עילויות** צריך שיהא בו בית קיבול דהא קי"ל לקמן שכלי שאין בו בית קיבול אינו עושה את המים שמקבל בו לשאובים. אַך לדעת ה**מנחת יצחק** (ח"ב סימן קה סק"י) אפילו אם אין בו בית קיבול פוסל את המים להחשיבם כשאובים. ובשערי מקוואות ביאר (שער הציון אות יא) שטעמו דנהי דלפסול שאובין בעינן בית קיבול הסתום מכל צדדיו התם היינו טעמא דאם אין בית קיבול סתום המים לא ישארו בתוכו ומש"ה אינם חשובים לתלושים, אבל כאן שיש את דפנות המרחץ המחזיקות את המים והכלי סותם את הנקב שלמטה והואיל והחשבנו את כל המים כבאו ע"י כלים, שפיר חשיבי שאובין ותלושין שהרי ישארו בתוכו ולא יחזרו לקרקע.

<u>סעיף יח':</u>

☙ שני מקוואות משיקים שאחד פסול

שנינו במקוואות (ו, יא):

> "המטהרת שבמרחץ התחתונה מליאה שאובין והעליונה מלאה כשרין אם יש כנגד הנקב שלשה לוגין פסול כמה יהא בנקב ויהיה בו שלשה לוגין אחד משלש מאות ועשרים לבריכה דברי ר' יוסי, ור' אלעזר אומר אפילו התחתונה מליאה כשרים והעליונה מליאה שאובין ויש בצד הנקב שלשה לוגין כשר שלא אמרו אלא שלשה לוגין שנפלו"

ופרשו ה**רמב"ם**, **ר"ש** ועוד שהלכה כר' יוסי, ששתי בריכות זו למעלה מזו ויש כותל בניהם, והעליונה מלאה מים כשרים והתחתונה מים שאובים וישנו נקב בכותל המפריד בניהם, אם יש כנגד הנקב שלושה לוגין הרי המים נפסלו משום שחשובים כאילו באמצע העליונה ולא בצידה. והחישוב הוא כך: אם יש בתחתונה 40 סאה, המים השאובים צריכים להיות בשיעור

של אחד משלוש מאות ועשרים, ואם שיעור המים הם 20 סאה, הנקב צריך להיות בשיעור של מאה שישים לבריכה.

מרן **השו"ע** פסק דין זה להלכה. וביארו האחרונים שהנקב עצמו מחזיק ג' לוגין מים. ויש מי שביאר שאף אם אין בחלל הנקב שיעור ג' לוגין, די בכך שכנגד הנקב עד הכותל שכנגדו יהיה שיעור זה כדי לפסול.

<u>סעיף יט':</u>

☙ מקוואות פסולים שהתערבו ומקוה פסול שנחלק

שנינו במקוואות (ג, א):

> "רבי יוסי אומר שני מקואות שאין בהם ארבעים סאה ונפלו לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו כשרים מפני שלא נקרא עליהן שם פסול, אבל מקוה שאין בו ארבעים סאה ונפלו בו שלשה לוגין ונחלק לשנים פסול מפני שנקרא עליו שם פסול ורבי יהושע מכשיר שהיה רבי יהושע אומר כל מקוה שאין בו ארבעים סאה ונפלו לו שלשה לוגין וחסר אפילו קרטוב כשר מפני שחסרו לו שלשה לוגין וחכמים אומרים לעולם הוא בפסולו עד שיצא ממנו מלואו ועוד"

הרמב"ם (ה, ה) פסק להלכה כר' יוסי וכחכמים ולא כר' יהושע. ולכן מקוה שיש בו עשרים סאה מי גשמים ונפל לתוכם סאה מים שאובים, ולאחר מכן הרבה עליהם מים כשרים להשלימן לארבעים סאה - המקוה נשאר פסול עד שידע שיצאו ממנו העשרים סאה הראשונים שהיו במקוה, ועוד ה' קבין (20 לוג) יותר מרבע הקב (לוג), ובעניין זה לא נשארו מהג' לוגין פסולים שנפלו למקוה.

מרן **השו"ע** פסק כרמב"ם. וכתב **הט"ז** (סק"ל) שמקוה זה פסול משום שכל המקוה חשוב כאילו כל מימיו נשאבו בכלי.

נחלקו האחרונים במקרה הראשון של המשנה כאשר שני מקוואות שנפל לכל אחד מהם לוג ומחצה התערבו יחד, האם כשרים רק כאשר בעירובם יחד יש ארבעים סאה, ואם אין בהם יחד ארבעים סאה חשובים לג' לוגין שנפלו לפחות מארבעים סאה או לא: לדעת **החזו"א** ו**הלחם ושמלה** כשרים גם אם לכשנתערבו המקואות אין בהם ארבעים סאה, ואפשר להוסיף עליהם מים כשרים כדי להשלימם לארבעים סאה, ואע"פ שבמים אלו נמצאים שלושה לוגין מים שאובים, אין הם פוסלים את המקוה כיון שבעת הנפילה לא היה עליהם שם פסול, ודומה למ"ש בסעיף טו' למטיל מים למקוה בשני כלים שאינם מצטרפים. <u>אך</u> לדעת **הגר"א** (על המשנה

רפ"ג), **אבני נזר** (חיו"ד רפז סק"ג) ועוד, אם לכשיתערבו לא יהיה בהם ארבעים סאה אין המקוה כשר, ואינו דומה להא דסעיף טו', משום שכאן מערבם בידיים וחשיב כמתכוון להרבות שמצטרף בכל מקרה, וה**בועז** (אות א) דייק מלשון מרן שכתב "שאין בשום אחת מהם ארבעים סאה" ולא כתב כלשון המשנה שכתוב שם שאין בהם ארבעים סאה, ומשמע מלשון השו"ע שבאחת מהן אין 40 סאה אבל בשתיהם יש.

☙ מקוה שנפסל מג' לוגין - האם כולו חשוב כשאוב

ה**רמב"ן** (חולין קח:) כתב שבזה נחלקו במשנה (ג, א) ר' יהושע וחכמים. ולדבריו חכמים הצריכו שיצאו 'מילואו ועוד' משום שלשיטתם כל המים נעשו כשאובים, וכ"נ מלשון ה**רמב"ם** (ה, ה) "שכל המקוה כולו שנפסל כמים שאובין הוא חשוב, וכאילו כל מימיו נשאבו בכלי", וכ"כ ה**ט"ז** (סק"ל). לפ"ז פסקו ה**משנה אחרונה** וה**לחם ושמלה** (שמלה ס"ק מט) שמקוה שנפסל בג' לוגין מים שאובים והלכו ממנו ג' לוגין מים למקוה חסר - פסלוהו כדין מים פסולים. והסביר המשנה אחרונה שאפשר שסיבת ההחמרה בזה משום שראו את העם טובלים בשאובים לגמרי עשו מיגדר מילתא טפי.

אך מדברי ה**ראב"ד** עולה שמקוה שנפסל בג' לוגין מים שאובים אינו נחשב ככולו שאוב, וכ"פ ה**גידולי טהרה** (נחל כג), **חיבור לטהרה** (כלל ב סכ"ו) **מנחת יצחק** (ד, לט) ועוד. ומ"ש הרמב"ם שכולו חשוב שאוב הוא רק במקומו משום שבמקומו חשיב טפי, אבל כשהלכו למקום אחר אינם חשובים כשאובים אלא לפי היחס של המים השאובים שבהם.

<u>סעיף כ':</u>

☙ בור מים שאובים שזורם לתוכו אמת מים כשרים

שנינו במקוואות (ג, ג):

> "בור שהוא מלא מים שאובין והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו לעולם הוא בפסולו עד שיתחשב שלא נשתייר מן הראשונים שלשה לוגין"

וכתב ה**ראב"ד** שמדובר בבור מלא מי גשמים, שאם היו מי מעיין נראה שלא היה צריך לחשב כיון שהמים הנובעים מכשירים את המים הנכנסים לתוכם. ואת החשבון יעשה באופן הבא: המים היוצאים מהבור אינם כולם מהמים שהיו בו בתחילה אלא מעורבים יחד עם מי הבור ומי האמה, ולכן יחשב ביחס המים שהיו בבור לבין כמות המים שנכנסו לבור ביחד עם המים שהיו בבור. <u>חישוב נוסף</u>: חשבון המים היוצאים הוא מחצה על מחצה, משום שהמים היורדים באחרונה לבור קרובים לצאת יותר מהמים שהיו בתחילה בבור. וכאשר נכנס מהאמה כמות

מים כזו שלא נשארו מהמים הראשונים שהיו בבור הרי המקוה נכשר. והסביר הראב"ד שהחילוק בין משנה ב' בה איננו מכשירים את הבור אא"כ יצאו ממנו מילואו ועוד, לבין משנה ג' בה אנחנו מכשירים לאחר עשיית החשבון מתי יצאו המים הראשונים, משום שהתם כולהו כשרים ובשלושה לוגין שאובים נפסלו, אך כאן כל המים פסולים לכן אזלינן בהו לפי חשבון. והסבירו האחרונים (**מנחת יצחק** ח"ד סימן לט ועוד ע"פ הש"ך) שבמקוה שנפסל מחמת ג' לוגין מים שאובים מעיקר הדין די היה להוציא ממנו קצת כדי שיחסרו השאובים, אלא שהחמירו להצריך מילואו ועוד שהרי כל מקוה נחסר, וא"כ בטלה גזירת ג' לוגין.

מרן ה**שו"ע** פסק את דין המשנה שבור שהוא מלא מים שאובים ונפסל והאמה נכנסת לו, אין הוא נכשר עד שנוכיח בחשבון שהמים הראשונים יצאו ממנו. ולא מוכרע בדעתו כאיזה חשבון בראב"ד צריך לעשות.

ה**ש"ך** (ס"ק נו) הביא שבבור מים שאובים צריך להכריע בין שתי החישובים לחומרא. היינו, אם מי האמה הזורמים לבור הם יותר מרובים ממי הבור אנו מחשבים לפי החשבון היחסי. אך כשמי האמה פחותים מהמים הנמצאים בבור מחשבים מחצה על מחצה.

כתב ה**ט"ז** (ס"ק לב) ע"פ הב"י בשם הרמב"ם שאם לא היה במקוה רוב מים כשרים (יותר מ - 20 סאה) לא חשיב כמקוה שנפסל בג' לוגין, אלא כולו חשוב כמים שאובים, (אך בפיה"מ משמע שדי אם יצאו 20 סאה וא"צ לחשב מתי יצאו המים הפסולים).

<u>סעיף כא':</u>

☙ מקוה פסול שהרבה עליו מים כשרים

שנינו במקוואות (ג, ב):

> "כיצד הבור שבחצר ונפלו לו שלשה לוגין לעולם הוא בפסולו עד שיצא ממנו מלואו ועוד או עד שיעמיד בחצר ארבעים סאה ויטהרו העליונים מן התחתונים ר' אלעזר בן עזריה פוסל אלא אם כן פקק"

ופירש ה**ר"ש** ע"פ התוספתא (ג, ד) שיעמיד בחצר מקוה כשר תחת המקוה הפסול ופותקו לכשר כך שיתחברו ויתכשר המקוה הפסול מדין גוד אסיק, וכ"ש אם הטהור למעלה מהפסול, וראב"ע פוסל משום שלדעתו אין דין 'גוד אסיק'.

הראב"ד הסביר שמדברי ת"ק אנו למדים שצריך לצאת ממנו כל השיעור שהיה בו קודם נפילת הג' לוגין, ועוד קצת מים, כך שלא ישארו כל הג' לוגין השאובים. ופסק הראב"ד שכל מקוה חסר ג' לוגין שנפלו לו ג' לוגין מים שאובים אינו נכשר עד שירבו עליו מי גשמים או שנרבה עליו מים כשרים כשיעור שנדע שלא נשארו בו המים הפסולים. ואם נפלו למקוה זה פחות מג' לוגין מים שאובים - לא פסלוהו ולא הכשירוהו, ואם יכנסו לו שיעור המים החסרים לו לכשרותו יתכשר. **הרמב"ם** (ה, ט) פסק הלכה כת"ק שמותר לערב מקוואות אלו. אך לדעתו אם הם אינם באותו גובה לא ניתן להכשירם שלא אומרים גוד אסיק וגוד אחית במקוואות. ונראה מדברי הב"י שיש להחמיר כרמב"ם (וע"ע בשו"ע סעיפים ס וסב בעניין גוד אחית).

מרן **השו"ע** פסק את המשנה להלכה כדברי ת"ק, שאם המקוה היה חסר ונפלו לתוכו ג' לוגין מים שאובים אינו נכשר עד שיצאו ממנו המים הפסולים שנפלו לתוכו. וכן מותר לערב מקוה כשר עם מקוה פסול, כך שיטהרו אלו את אלו.

<u>סעיף כב':</u>

☙ הכשרת מקוה פסול

לעיל שנינו לגבי מקוה שהיה חסר שלושה לוגין ונפלו לו שלושה לוגין מים שאובים, הרי הוא נשאר בפיסולו עד שיצאו המים הפסולים, וכ"פ מרן **השו"ע** להלכה.

עוד כתב ע"פ המשנה (ז, ב) שאם נפלו למקוה חסר פחות מג' לוגין מים שאובים - לא פסלוהו ולא הכשירוהו, ואם יכנסו לו מים כשרים יתכשר (הובא לעיל בשם הראב"ד).

הש"ך (ס"ק נז) הביא את דעת **האגודה** שכשמנקים את המקוה ונפסל בג' לוגין מים שאובין, אם יוציאו ממנו מעט יותר ממה שהיה בו בשעה שנפלו לתוכו הג' לוגין הוא כשר, אבל לא ראיתי רבותי נוהגין כן. ושמא יש לחלק בין יצאו המים מאליו ובין היכא שדלו והוציאו ממנו ודנתי לפני רבותי להכשירו אם לא שהוציאו כל המים וינגבו המקוה בסדינים או בחול או ינקבו הכלים שדולין בו לבטלו מתורת כלי. **החזו"א** (תנינא סימן ה סק"ו) הסביר שמדובר במציאות שמוציאים את המים מהמקוה ע"י כלים, כך שא"א להיזהר שלא יפלו ג' לוגין שאובים למקוה ולכן מחמירים לנגב המקוה לגמרי. שדווקא אם המים יוצאים מאליהם אנו תולים ואומרים שגם הפסולים יצאו, אבל כשדולה בכלי אין תולים שיצאו חלק מהפסולים וצריך ניגוב.

<u>סעיף כג':</u>

☙ שלושה לוגין במראה יין

שנינו במקוואות (ז, ה):

"שלשה לוגין מים ונפל לתוכן קרטוב יין והרי מראיהן כמראה היין ונפלו למקוה לא פסלוהו שלשה לוגין מים חסר קרטוב ונפל לתוכן קרטוב חלב והרי מראיהן כמראה המים ונפלו למקוה לא פסלוהו ר' יוחנן בן נורי אומר הכל הולך אחר המראה"

וכתבו **הרמב"ם** (ז, י) **הרא"ש** (סימן כ) **והראב"ד** שחכמים מצריכים גם שיעור של שלושה לוגין וגם מראה של מים, ולכן במקרים של המשנה לא פסלו. ולדעת ר' יוחנן בן נורי צריך רק מראה. והלכה כת"ק. והוסיף הרא"ש שכשנפלו שלושה לוגין במראה יין שלא פסלו את המקוה זהו דווקא כשמי המקוה לא נשתנו, אבל אם מראה המקוה נשתנה מחמת יין זה הרי המקוה נפסל. והעיר **הב"ח** שמים צבועים אלו לא מעלים ולא מורידים.

מרן **השו"ע** פסק להלכה כת"ק. והוסיף **הט"ז** (ס"ק לג) שיין לבן דינו כחלב.

<u>סעיף כד':</u>

☙ מי כבשים, שלקות ותמד

שנינו במקוואות (ז, ב):

"אלו פוסלין ולא מעלין המים בין טמאים בין טהורים ומי כבשים ומי שלקות והתמד עד שלא החמיץ כיצד פוסלין ולא מעלין מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר קרטוב ונפל מהם קרטוב לתוכו לא העלהו פוסלו בשלשה לוגין, אבל שאר המשקין ומי פירות והציר והמורייס והתמד משהחמיץ פעמים מעלין ופעמים שאינן מעלין כיצד מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת נפל לתוכו סאה מהם לא העלהו היו בו ארבעים סאה נתן סאה ונטל סאה הרי זה כשר"

מרן **השו"ע** פסק משנה זו להלכה: מי כבשים ומי שלקות, ותמד שלא החמיץ, וכן מי צבע - פוסלין את המקוה בג' לוגין. אבל כל שאר המשקין ומי פירות ומורייס ותמד משהחמיץ - אין פוסלין מקוה החסר בג' לוגין, וגם אין משלימים אותו להכשירו".

☙ נתן סאה ונטל סאה

שנינו ביבמות פב:

"תנן: מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות, נתן סאה ונטל סאה - כשר, וא"ר יהודה בר שילא אמר ר' אסי א"ר יוחנן עד רובו"

רש"י (שם) **תוספות**, **ר"ש** (מקוואות ז, ב), **רא"ש** (הל' מקוואות סי' א) ועוד למדו שהסוגיא ביבמות איירי במי פירות, והואיל ואינם ראויים לטבילה הצריכו בהם רוב מים כשרים, אך במים שאובים מותר לעשות כן לעולם, שהרי כל מים שאובים שבאים לתוך מקוה כשר הרי הם נזרעים בתוכם ונעשים גם הם כשרים.

אך **הרמב"ם** (ד, ז) ו**הראב"ד** פסקו שבמים שאובים מותר רק עד רובו. מרן **הב"י** ביאר ברמב"ם שטעם הדבר הוא משום מראית עין, שאנשים הרואים תהליך זה נראה להם שנטלו הכשרים וכעת יש במקוה רק מים שאובים ויבואו להכשיר מקוה שכולו שאוב. ומשום כך לפי הסבר זה ברמב"ם אם המים הוחלפו שלא בידיים אלא מאליהן אין את החשש הנ"ל ולא גזרו במקרה כזה את הדין של נתן סאה ונטל סאה עד רובו (**חזו"א** יו"ד סימן קכג סק"א). ויש שבארו (**דברי חיים**) בדברי הראב"ד שטעם האיסור הוא מן הדין, משום שמים אלו פסולים לטבילה אלא שבזמן שהם יחד עם המקוה כשרים מטעם כל המחובר לטהור טהור, וכלל זה מועיל רק כאשר יש רוב כשרים.

מרן **השו"ע** פסק להלכה כרש"י וסיעתו שמותר לתת סאה וליטול סאה עד י"ט פעמים אם מדובר במי פירות, וכאשר מדובר במים שאובים מותר לעשות כן עד עולם. הש"ך הביא את דברי **הרשב"ץ** (תשב"ץ ח"א סימן יז) שראוי לחוש למחמירים. והפתחי תשובה (ס"ק יח) הביא בשם **הדגול מרבבה** שבמעיין אפשר להקל יותר שהרי אין חשש של מראית עין.

סעיף כה':

☙ מי צבע שנפלו למקוה

שנינו בתורת כהנים (שמיני ט, ד):

> "מקוה מים, לא מקוה כל משקים כולם, פרט לשנפל לתוכו מי כבשים ומי צבעים ושינו את מראיו דברי רבי מאיר, שהיה רבי מאיר אומר כל הפוסלו בשלשת לוגים פוסלים אותו בשינוי מראה, מי כבשים ומי צבעים פוסלים אותו בשלשת לוגים מים ופוסלים אותו בשינוי מראה רבי יוסי אומר כל הפוסל בשלשת לוגין אין פוסלין אותו בשנוי מראה"

עפ"ז נלמד שפסול שינוי מראה אינו אלא כעין מי פירות, דהיינו שגוף הדבר המשנה את מראה המים נמצא בתוך המים ומתערב בהם. לכן כתב **הראב"ד** שאם שרה בו סמנים או אוכלים ושינו מראיו לא נפסל, כיון שאינם מעורבים ובלולים במים.

וכ"פ מרן **השו"ע** שמי צבע יש להם דין מים לפסול את המקוה החסר בג' לוגין, אף על פי שמשונים מראיהן ממראה המים. אבל המקוה השלם, אעפ"י שנפלו בו מי צבע ושינו מראיו, לא נפסל.

יש לדון לגבי עכירת המים מחלודה או מטבילת האנשים, דכיון שגוף הדבר המשנה את מראה המים לא נתערב במים הרי הוא אינו נפסל. אך אם הדבר נימוח במים, כגון גוש סבון או צבע, לדעת **המ"ב** (או"ח קס' סק"ד) פוסל בשינוי מראה, אך דעת **החזו"א** (או"ח כב סק"ט) שרק יין ומי פירות פוסלים. וכתב בשו"ת **הר צבי** (חיו"ד סימן קפה) שיש להיזהר שלא יפול סבון למקוה שמא ימחה שם וישנה את מראה המים, ואסור לדעה האומרת דנמחה גופו הוי כיין ומוהל.

המשכנות יעקב (סימן מד) כתב לגבי מקוה שמחממים אותו הרבה ומחמת העשן והאש מראה המים משתנה, שיש לחוש בזה לשינוי מראה שהרי המים עצמם השתנו. אך **הפתחי תשובה** (ס"ק יט) דחה דבריו, וכ"כ **החזו"א** (טהרות מקוואות סימן ח סק"ח).

ונחלקו הראשונים אם פסול זה הינו מדאורייתא או דרבנן: לדעת **הרמב"ן**, **ריטב"א**, **רשב"א**, **תוספות** (זבחים עח.) ועוד הפסול הוא מדאורייתא, שדרשו 'מקוה מים' ולא מי פירות. אך **הראב"ד** כתב שאף אם נרצה לומר שפסול מי פירות הינו מדאורייתא, מ"מ שינוי מראה אינו אלא גזירה אטו מי פירות. בשו"ת **דברי חיים** (יו"ד סימן קב) כתב שכשיש ספק בשינוי מראה המים יש להחמיר כיון שלרוב הראשונים הוא פסול דאורייתא. וה**לחם ושמלה** (שמלה קיג) כתב שאף לסוברים שהוא מדרבנן בלבד אין מקלים כאן משום ספק דרבנן, כיון שהאדם בחזקת טמא והיכא דאיתחזק איסורא מחמירים אף בדרבנן.

שנינו במקוואות (ז, ג): הדיח בו סלי זיתים וסלי ענבים ושנו את מראיו כשר" וכ"פ מרן **השו"ע**. דכיון שגוף הדבר הפוסלו אינו מעורב ובלול במים אינו פוסל.

☙ מקווה שנפל לתוכו יין או מוהל

שנינו במקוואות (ז, ג):

> "נפל לתוכו יין ומוחל ושנו את מראיו פסול כיצד יעשה ימתין לו עד שירדו גשמים ויחזרו מראיהן למראה המים היו בו ארבעים סאה ממלא בכתף ונותן לתוכו עד שיחזרו מראיהן למראה המים"

וכ"פ מרן **השו"ע**. וכתב **הראב"ד** שאין שינוי מראה אא"כ נתערב גוף המשקה במים והוא ישנה את מראהו.

לדעת ה**חזו"א** (יו"ד סימן קלב ס"ק יג) אף מים שנשתנו מראיהם אינם מטהרים שאובין, שאין לנו ראיה להקל בזה. ומה שמותר למלא את המקוה שנשתנה מראהו בשאובים הוא משום שכעת הוספת המים מכשירה את המקוה מפסול מראהו, ולאחר שיוכשר יטהר גם את המים השאובים שנתנו לתוכו.

<u>סעיף כו':</u>

☙ שינוי מראה בחלק מהמקוה

שנינו במקוואות (ז, ד) "נפל לתוכו יין או מוחל ושנו מקצת מראיו אם אין בו מראה מים ארבעים סאה הרי זה לא יטבול בו". ומשמע בהדיא מדברי המשנה שאם יש בו שיעור ארבעים סאה מים שלא נשתנו מראיהן יכול לטבול במקום שלא השתנה, וכן משמע מדברי הרמב"ם (ז, ט), אך ב**תוספתא** (ה, ח) לא ברור אם במקרה שיש ארבעים סאה מים שלא השתנו אפשר לטבול בהם, לכן ביאר מרן ה**ב"י** שגם התוספתא דיברה דווקא בכה"ג שאין ארבעים סאה שאינם צבועים, וכ"כ הר"ש והראב"ד. וכ"פ מרן ה**שו"ע**.

במציאות שהשתנה חלק ממראה המים שבמקוה ולא נשארו ארבעים סאה מים שאינם צבועים, ולאחר מכן נפלו שלושה לוגין מים שאובים לתוך המקוה, האם אנו מחשיבים את המקוה כחסר שאין בו ארבעים סאה מים כשרים ואז הג' לוגין יפסלו אותו, או שמא כיון שיש שם ארבעים סאה אע"פ שא"א לטבול בהם אין הג' לוגין פוסלים אותו: ה**חזון איש** (קמא סימן ח סק"י) ה**מהרש"ם** (ג, רמח) ועוד פסקו שאין המקוה נפסל בכך, כיון שיש בין הכל ארבעים סאה לא גזרו חכמים שיפסל בפסול של ג' לוגין.

<u>סעיף כז':</u>

☙ השתנה מראהו מחמת עצמו

כתב ה**רמב"ם** (ז, יב) שמקוה שנשתנה מראהו מחמת עצמו ולא נפל לו דבר הרי זה כשר, לא אמרו אלא שנשתנה מחמת משקה אחר. וכתב ה**ב"י** שנראה שהוא נלמד בק"ו ממי צבע ומהמדיח בו סלי זיתים וענבים ושינו מראיו שהוא כשר. מרן ה**שו"ע** פסק את דברי הרמב"ם להלכה.

וכתב ה**פרישה** (או"ח קס, ב) שמים העומדים זמן רב ומשתנים מחמת עצמן למראה כעין ירוק אין נפסלים בכך. אך אם השתנה מראהו מחמת ריבוי האנשים שטבלו בו אינו בכלל שינוי מראה מחמת עצמו, כ"כ ה**חיבור לטהרה** (כלל ב סעיף לג).

☙ שינוי ריח וטעם

כתב **הרמב"ם** (ז, א) שאין המקוה נפסל לא בשינוי הטעם ולא בשינוי הריח, אלא בשינוי מראה בלבד. וה**כסף משנה** הפנה לחולין קז. שם מובא שמותר לטבול במים סרוחים שאינם ראויים לשתיית בהמה. וכ"כ ה**תוספות** (סוכה יט: ד"ה טיט).

ה**לחם ושמלה** (שמלה נז) כתב שדין שינוי הטעם נלמד מהירושלמי (תרומות סוף פ"י) ששינוי טעם אינו מוציאו מתורת מים לעניין מקוה. עפ"ז התיר ה**מנחת יצחק** (ח, עו) ליתן כלור לתוך המקוה לזכך ולנקות את המים אע"פ שיש בחומר זה ריח חריף הנבלע במים ונותן בהם טעם.

סעיף כח':

☙ מעיין שהשתנה מראהו

כתב **הראב"ד** (בעלי הנפש, שער המים סימן ב) שאין שינוי מראה פוסל אלא במי גשמים שנעשו מקוה, אבל מעיין אינו נפסל בשינוי מראה. וכ"פ מרן **השו"ע**. לסוברים שפסול שינוי מראה הוי דאורייתא הסביר ה**לבוש** (סעיף כח) שבמעיין לא נאמר 'מעיין מים' כפי שנאמר במקוה שמשם למדנו על היסוד של שינוי מראה, ולכן מי פירות המשנים את מראה המעיין לא מוציאים אותו מתורת מעיין. ולסוברים ששינוי מראה הוי דרבנן כתב בשו"ת **דברי חיים** (חיו"ד סימן קב) מאי דלא פסיל במעיין משום שכל הפסול הוא גזירה שמא יטבול במקוה שכולו מי פירות וזה שייך דוקא במקוה שיכולים לסבור שכולו נעשה ממי פירות, אך מעיין שתמיד נובע לא יטעו לומר כך.

וה**רשב"א** (תורת הבית שער המים שי"א) כתב שאפילו מקוה שנפסל אם המשיך אליו מי מעיין, המעיין מטהר אותו אפילו לא חזרו למראיהן. וכ"פ ה**שו"ע**.

סעיף כט':

☙ נפלו שלושה לוגין יין

שנינו בתוספתא (ה, ח):

> "נפלו לו ג' לוגין יין - כאילו לא נפלו, בין במקום היין בין במקום המים. היה שאוב והשיקו: השיק במקום היין - והזה לא טהור. השיק מקום המים - במקום המים טהור, מקום היין לא טהור"

ופירש ה**ר"ש** שאם נפל ג' לוגין יין ולא השתנה מראה המים, טובל בכל מקום וכאילו לא נפל. ואם היה שיעור מים שאובים בשיעור של שניים או שלושה מקוואות והשיק למקוה כשר

להכשירו לטבילה, אם השיק במקום היין אינו חשוב להשקה ולכן גם אינו מטהר, אע"פ שיש במקום היין שיעור מקוה, משום שהשקה מועילה רק במקום מים. מרן **השו"ע** פסק כך להלכה.

כתב **המהרש"ם** (ח"ג סימן יג) שאין להשיק את המקוואות במקום שהיה היין עומד בתחילה, דחיישינן שמא היין עומד בפנ"ע ולא נתערב וא"כ לא תועיל השקת המים הכשרים להכשיר יין. שהרי יסוד ההשקה היא עירוב וא"א לערב יין ומים משום שאינן דבר אחד. ואע"פ שמותר לו לטבול בתוך מקוה זה, הוא משום שא"א שלא יתערבבו המים במקצת ונמצא שהוא מתבטל בו משא"כ הכא שהמים עומדים.

☙ השתנה מראהו ונפל שם ג' לוגין מים שאובים

עוד שנינו שם:

> "מקוה שאין בו ארבעים סאה ונותן לתוכה יין ונשתנו מראיו אינו נפסל בשלש לוגין ולא עוד אלא אפילו חזרו מראיו לכמות שהיו כשר"

הראב"ד (ז, יב) פירש דכיון שחזר למראה יין חשוב כאילו כולו יין ושוב אינו נפסל בג' לוגין מים, ואם יחזרו למראה מים כשר. ועוד, שהיין מצטרף לארבעים סאה, דכמו שהיין והמים נידונים כדבר אחד לעניין שינוי מראה כך נידונים כאחד לעלות לארבעים סאה כשחזרו למראה מים. וביאר **החזון איש** (מקוואות סימן ה' תניינא ס"ק יד) דכיון שבמקרה הנ"ל לא ניכר שהיין משלים לשיעור מקוה, סובר הראב"ד שבכה"ג הקלו חכמים. ועיין ב**אור שמח** (שם) שדן בדברי הראב"ד באריכות.

אך **הר"ש** (ז, ד) פירש שאפילו אם חזר אח"כ למראה מים כשר להקוות עליו. וביאר הב"י שלדבריו אין היין מעלה אותו אלא רק כשר להקוות עליו בלבד. וכ"נ דעת **הרמב"ם** מכך שלא כתב את חידושו של הראב"ד.

הרמ"א כתב "מקוה חסר שנפל שם יין ונשתנו מראיה ונפל שם ג' לוגין מים שאובין, אינן פוסלין וכשחוזר והשלים המקוה במים כשרים וחזרה למראה מים, כשרה". וכתב **הש"ך** (ס"ק סט) שנראה מדבריו שפסק כר"ש.

☙ טבילה בחבית שהוכנסה לים

שנינו במכות ד.

"חבית מליאה מים שנפלה לים הגדול - הטובל שם לא עלתה לו טבילה, חיישינן לשלשה לוגין שלא יהו במקום אחד; ודוקא לים הגדול, דקאי וקיימא, אבל נהרא בעלמא לא. תניא נמי הכי: חבית מליאה יין שנפלה לים הגדול - הטובל שם לא עלתה לו טבילה, חיישינן לשלשה לוגין שאובין שלא יהו במקום אחד; וכן ככר של תרומה שנפל שם - טמא"

לכאורה היה מותר לטבול בחבית שהרי מותר להוסיף מים שאובים למקווה שיש בו ארבעים סאה! ובכך נחלקו הראשונים בפירוש גמ' זו:

לדעת **רש"י** מדובר על גזירת רחיצה בשאובים שנאסרה לאוכלי תרומה, אך לעניין מקוה כשר. ה**תוספות** גרסו גם בדברי רב "יין" כפי שכתוב בברייתא המובאת בגמ', והפסול הוא טבילה בשאר משקים, ומדובר ביין לבן שלא משנה את מראה המים. מרן הב"י כתב בבדק הבית שמדברי ה**רמב"ם** משמע שמדובר על חבית מים שאין הטבילה עולה בה שמא יש במקום זה שלושה לוגין מים שאובים. ועיין ב**ערוך השולחן** (סעיף קלז) שביאר בדעת הרמב"ם וכן הביא בשם ר' משה הדרשן שכיון שהמים כבדים ומלוחים הם לא מתערבבים לגמרי עם מי החבית וחשוב כאיסור שנפל להיתר והאיסור ניכר בפנ"ע.

סעיף ל':

☙ נתינת שלג למקוה חסר

שנינו במקוואות (ז, א):

"יש מעלין את המקוה ולא פוסלין פוסלין ולא מעלין לא מעלין ולא פוסלין אלו מעלין ולא פוסלין השלג והברד והכפור והגליד והמלח והטיט הנרוק אמר ר' עקיבא היה ר' ישמעאל דן כנגדי לומר השלג אינו מעלה את המקוה והעידו אנשי מידבא משמו שאמר להם צאו והביאו שלג ועשו מקוה בתחלה ר' יוחנן בן נורי אומר אבן הברד כמים כיצד מעלין ולא פוסלין מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת נפל מהם סאה לתוכו והעלהו נמצאו מעלין ולא פוסלין"

דעת ה**רא"ש** (סימן יח) וה**טור** שאפילו עשה כל המקוה מאלו והביאן למקוה ע"י כלי - כשר[23]. וביאר ה**לחם ושמלה** (שמלה ס"ק סב) דכיון ששלג אפשר להביאו ע"י משטח חלק, הכלי כמאן

[23] הרא"ש הביא את דברי התוספתא (ה, ו) "עיגולי שלג המשוקעים בבור הרי אלו מעלין..." וכתב שהתוספתא כתבה 'עיגולי שלג' להשמיע לנו שצריך שיהא נכבש יחד וקשה, כדי שלא יחסר ממנו כשיהיה נימוח. גם הראב"ד דן האם צריך למעוך את השלג, וכתב שצריך למעכו שיהא כמו הכפור והברד, וכתב המחצית השלג שמיעוך זה עניינו הוא שיהיה קל לשער את כמות השלג.

דליתא דמי. ומטעם זה התיר **הגולות עילויות** לטבול בשלג הנמצא בתוך כלי, שהרי הכלי אינו משמש וכמאן דליתא דמיא. ו**באשכול** (סימן נה) מבואר ששלג לא נפסל בשאיבה, שהרי דין שאוב נלמד מהפסוק 'אך מעיין ובור מקוה מים' ודווקא מים איתקש למעיין אך שלג לא איתקש למעיין ולא בעינן ע"י שמים.

הראב"ד (בעלי הנפש שער המים סימן ב) כתב ששלג וכיוצ"ב אפילו שאוב משלים לארבעים סאה, אך אין עושים מקוה שלם משלג וכיוצ"ב, לדבריו רק אם 'מעלין' היינו משלימים המשנה התירה. והוסיף שבמעשה של אנשי מידבא מדובר במקווה שהפשיר, ולכן מותר לעשות ממנו מקוה. אך עיין **ברעק"א** שגרס בדברי הראב"ד שאסור לעשות מקוה משלג אפילו אם הפשיר, שהרי מתחילה לא היה ראוי.

לדעת **הרמב"ם** (ז, ג) אפילו אם הניח 40 סאה שלג בתחילה בעוקה וריסקו כשר. וביאר **הב"י** שהרמב"ם התיר רק בשלג ולא בשאר כיון שרק בשלג מצינו שר' ישמעאל התיר, וא"צ להפשיר את השלג, ו'ריסקו' היינו שמיעך חללו. אך **הש"ך** (ס"ק עא) כתב ש'ריסקו' הכוונה שהפשירו. לדברי הש"ך קשה, מדוע רק בשלג יועיל הריסוק - ההפשר, הרי גם בקרח וגליד יועיל הפשר כדי לטבול בו? ואולי י"ל שרק שלג שדומה בתכונתו וצורתו למים התירו לטבול בכולו, משא"כ בברד כפור ומלח שאינם דומים כלל למים שאין להתיר בכה"ג.

לדעת **הרז"ה** דין השלג כדין המים בין להכשירו ובין לפוסלו, היינו אפשר לעשות מקוה שלם ממים, אך מצד שני השאיבה פוסלת בו ואף לאחר שהופשר, שכשיופשר אין זה שינוי בשבילו שגם לפני כן תורת מים עליו.

רבנו שמחה ו**ה"ר אליעזר** סוברים שמותר לעשות מקוה משלג שאוב, אך לטבול בו אפשר רק אחר שהופשר, אך לדעת **רבנו שמריה** מותר לטבול בשלג שאינו מופשר.

מרן **השו"ע** כתב כלשון הטור: "אין שאיבה פוסלת אלא במים, אבל השלג והברד והכפור והמלח והטיט שהוא עב קצת אפילו יש בו רכות שיכולין להריקו מכלי אל כלי, אין שאיבה פוסלת בהם שאם שאב מאלו למקום החסר, לא פסלוהו. ולא עוד, אלא אפילו עשה כל המקוה משלג או כפור או ברד שהביאו בכלי ועשה מהן מקוה, כשר". בפשטות השו"ע סובר כהרא"ש, אך **בב"י** כתב שדברי רבנו שמריה נראים בעיניו, אבל אין להקל באיסור דאורייתא נגד שאר הראשונים, אולם מהשו"ע משמע שמקל בזה. ועיין בברכי יוסף שהביא בשם **המהריק"ש** שדעת מרן להכשיר רק לאחר שיופשר, ולדבריו יש להוסיף את המילה 'לכשיופשר'.

הרמ"א כתב שיש למעך את השלג לפני שישער את שיעור המקוה בשלג, ואז יהא מותר לטבול בו כמות שהוא. ויש מחמירים לטבול רק שנימוחו וטוב להחמיר לכתחילה. וכתב **הש"ך** (ס"ק עא) שלא מצינו בשום פוסק שיכשיר לטבול לכתחילה במקוה משלג שלא הופשר, לכן יש להחמיר בזה. **הגר"א** (ס"ק סה) סובר כמקלים בטבילה בשלג קודם שהופשר. ועיין **טהרת הבית** (ח"ג עמוד שיט- שכא) מ"ש בזה הגרע"י זצ"ל שקרח שהופשר כשר לטבילה, וכ"פ בשו"ת **רב פעלים** (ח"ב חיו"ד סימן כד).

בסברת המחמירים שלא לטבול בכל אלו עד שנימוחו ונעשו מים, כתבו **הראב"ד** ועוד דכיון שחלקיהן מפוזרים זה מזה והתורה אמרה 'מקוה מים' אינם חשובים מים לעניין זה. וישנם פוסקים (רעק"א, אבנ"ז ועוד, בדעת הראב"ד) המחמירים שאף לאחר שיופשרו המים במקוה לא מהני לטבול בהם. וביאר בתשובת **מהרש"ם** (ח"א סימן ר) ועוד שלדעתם השלג מתחילתו לא היה מים, והואיל ומתחילתו לא היה ראוי לטבילה לא יועיל מה שיופשר אח"כ שהרי לא חשיב כתחילת ברייתו מן המים. ומטעם זה החמירו חלק מהפוסקים שלא להתיר כלל טבילה בשלג אף לאחר שיופשר.

☙ טבילת הידיים בשלג

[24]הנה במשנה במקוואות (פ"ז מ"א) איתא: אלו מעלין ולא פוסלין: השלג, והברד, והכפור, והגליד, והמלח, והטיט הנרוק. אמר רבי עקיבא: היה רבי ישמעאל דן כנגדי לומר: השלג אינו מעלה את המקווה. כיצד? מקווה שיש בו ארבעים סאה[25] חסר אחת נפלה מהן סאה לתוכו העלוהו. וכ"פ **הרמב"ם** (פ"ז מהל' מקוואות ה"ג), וכתב הב"י שלפי דבריהם (בפ"ו מהל' ברכות ה"ד, שכל העולה למידת מקווה עולה לשיעור רביעית) ה"ה ברביעית דמהני אם ריסקו מאלו הדברים ליטול מהם הידיים. וכ"פ מרן **בשו"ע** שאם ריסקן עד שנעשו מים נוטלים וטובלים מהם אם יש בהם כשיעור.

<u>אולם</u> בבית יוסף יורה דעה (סימן רא' סעיף ל') כתב מרן, שמה שכתב הרמב"ם שאם ריסק ארבעים סאה שלג, המקווה כשר, אין הכוונה שריסקו עד שנעשה מים אלא הכוונה שמיעך את השלג כך שלא נשאר חלל, וכן פסק שם בשו"ע שאם הביא שלג בכלי ועשה ממנו מקווה הרי הוא כשר, ומשמע אפילו לא הפשיר השלג, וקשה שהרי כאן כתב דלא מהני נטילה בשלג אא"כ ריסקו, ו**המגן אברהם** (ס"ק טז) כתב ליישב דברי השו"ע, דמה שכתב כאן דבעינן ריסוק השלג עד שנעשה מים היינו לעניין נטילה בכלי, אולם הרוצה לטבול ידיו בשלג מהני אף בלא

[24] לקוח מסיכומי על הלכות נטילת ידיים סימן רס סעיף יב.
[25] שיעור ארבעים סאה, לשיטת החזו"א הוא 576 ליטר ולמצוות דאורייתא יש להחמיר עד 910 ליטר, ולשיטת הגר"ח נאה הוא 332 ליטר ולמצוות דאורייתא צריך להחמיר עד 750 ליטר.

ריסוק השלג, וכ"פ להלכה דלא מהני נטילה ע"י כלי אא"כ ריסקן, וכ"כ **המ"ב** (ס"ק נח) **וכה"ח** (ס"ק סד) וכן נראה דעת מרן **הבא"ח** (אחרי - קדושים אות טז).

ובכה"ח (שם) כתב לדחות מ"ש המגן אברהם ביישוב סתירת הב"י, וכתב ליישב דמ"ש כאן השו"ע היינו היכא דיש לו מים אחרים ליטול מהם ידיו ולכן החמיר מרן לרסקן עד שיהיו מים, ומ"ש ביו"ד היינו היכא שאין לו מהיכן להביא מים אחרים ולכן היקל אפילו בלא ריסוק, וכ"כ הכנסת הגדולה.

ולעניין הלכה נראה דאע"פ שלעניין מקווה דעת כמה אחרונים להקל אף בלא הופשר, וכדעת מרן השו"ע שם, ולפי זה היה לנו להקל בנטילת ידיים דרבנן, אולם כיון שמרן פסק כאן להחמיר דלא מהני ליטל ידיו בשלג אא"כ ריסקן עד כדי שיופשרו יש להחמיר בזה, ובשעת הדחק כשאין לו מים אחרים וגם אינו יכול להפשיר השלג כגון שנמצא במקום קר ביותר, יוכל להקל כדברי הכנסת הגדולה, אולם לא יברך על נטילה זו משום סב"ל, כיון שדעת כמה אחרונים דלא מהני נטילה זו כלל לנטילת ידיים.

והנה מרן **הבא"ח** (שם) כתב להקל בטבילת ידיים בשלג רק בשעת הדחק, וכשהפשיר השלג מהני אפילו לכתחילה ואפילו ליטול בכלי, ועיין במגן אברהם (ס"ק טז) שאם יש בו ארבעים סאה מהני אף אם השלג בעינו, ובשער הציון (ס"ק סא) ביאר בדעת המגן אברהם שהקל דווקא היכא שאין לו מים, וכן העיקר להלכה, ויש אף לברך על טבילה זו כיון שדעת השו"ע להקל בזה, והברכה נגררת אחר המצווה אין לומר כאן סב"ל אולם דעת כה"ח שאין לברך על נטילה זו, וכיון שיש פלוגתא בזה יש להרחיק את האדם מלטבול ידיו בשלג אא"כ יש בו ארבעים סאה במקום אחד.

☙ הפשרת שלג ע"י מים רותחים

בשו"ת **תולדות יצחק** (סימן כד) כתב שלמתירים לעיל לטבול בשלג קודם שנימוח מותר לעשות מקוה ע"י הבאת 40 סאה שלג ולהפשירו ע"י מים רותחים, שהרי דינו כמקוה כשר שאין שאובים פוסלים אותו. אך ה**פתחי תשובה** (ס"ק כא) העיר לפי מ"ש הש"ך דין השלג כעצים ואבנים עד שיופשרו, נמצא שהמים השאובים ששופך עליהם חשובים כג' לוגין שאובים בתחילה שפוסלים את המקוה אפילו שיתן לאחר מכן 40 סאה כשרים, ולכן הרוצה להפשיר שלג יתן טס מתכת מלובן והרבה גחלים כך שיופשר השלג במהירות. וכ"פ ה**חתם סופר** (סימן ר).

סעיף לא':

מים קפואים שהופשרו

כתב **הרא"ש** בתשובה (כלל לא סימן ב) דתניא בתוספתא (טהרות ב, ג) "מקוה שאוב שהגליד טהור משום מים שאובין, נימוחו כשר להקוות". ומשמע מדבריו ש'כשר להקוות' היינו לטבול במים אלו. ולדעתו אין שאיבה פוסלת בשלג וגליד, לכן כשחזר ונימוח פנים חדשות באו לכאן ונפקע ממנו שם שאובים שהיו עליו קודם.

אך הסמ"ג הביא את דברי ה**שאילתות** (שאילתא צו עמ' קעט) שאם היה כל המקוה מים שאובים שהומשכו לא פוסלים ולא מטבילים בהם עד שירבו עליהם מי גשמים ארבעים סאה. ולפ"ז אומר הסמ"ג דמקוה שהגליד ונימוח כשר להקוות עליו, שאנו מחשיבים את הגליד שנימוח כמו שאובה שהמשיכוה. ולשיטתו 'להקוות' הכוונה להוסיף 40 סאה.

מרן ה**שו"ע** פסק את דברי התוספתא להלכה, וכתב ה**ש"ך** (ס"ק עד) שמותר לטבול בהם ממש. וה**חזו"א** (יו"ד קלח) כתב שהש"ך אזיל לשיטתו לעיל בסעיף ל' שאוסר טבילה בשלג ממש שאינו חשוב למים, ולכן כשמופשר הרי הוא כשר לטבילה, אך לדעת מרן והרמ"א שהתירו טבילה בשלג ממש, פסקו כשאילתות שצריך להוסיף 40 סאה מים כשרים על מקוה זה בשביל להכשירו.

עשיית מקוה משלג או קרח מלאכותי

הנה יש מקומות שלא מצוי בהם גשמים או שכעת אינה עונת הגשמים ופתיחת המקוה מתעכבת מחמת שהאוצרות ריקים, ודנו האחרונים האם מותר להביא שלג ולהפשירם תוך אוצרות המקוה, ע"פ דברי מרן והרמ"א שהדבר מותר לטבול בהם לאחר ההפשרה.

בספר **שערי מקוואות** האריך בזה ולדעתו מותר להוביל שלג רק בשעת הדחק ובהשגחת מורה הוראה, ותורף דבריו הוא: יש המסבירים בדעת הראב"ד שאסור לטבול בשלג אף לאחר שהופשר, וכן יש לחוש לדעת הרז"ה ולהיזהר שהשלג לא יפסל בשאיבה, או בהוויתו ע"י אדם או טומאה.

לגבי הקפאת שאובים כתב ה**ש"ך** שמותר לעשות מקוה ע"י הקפאת שאובים והפשרתם, וכ"פ מרן ה**גרע"י** (שו"ת יביע אומר חיו"ד ח"י סימן יט. הובא בטהרת הבית ח"ג עמוד שיח) ע"ש אריכות גדולה.

אך ה**חזו"א** (יו"ד סימן קלח) חולק ולדעתו הש"ך כתב זאת משום שלדעתו בהופשר בטל ממנו דין שאוב, ולכן לדעתו כשהשלג בעינו אין לטבול בו. אך לדעות המכשירים טבילה בשלג אף לפני שהופשר ע"כ מחשיבים אותו כמים ולא תועיל הקפאת המים משום שאין כאן 'פנים

חדשות', עוד כתב שיש לפסול הבאת קרח מלאכותי בארצנו משום שתמיד יש על הקרח משקה טופח מחמת החום והוו מים גמורים, וכשנצרף את כל המים הללו ודאי יהא בהם ג' לוגין.

<u>סעיף לב':</u>

☙ מקוה שטיט משלימו

שנינו במקוואות (ב, י):

"מקוה שיש בו ארבעים סאה מים וטיט ר' אליעזר אומר מטבילין במים ואין מטבילין בטיט רבי יהושע אומר במים ובטיט באיזה טיט מטבילין בטיט שהמים צפים על גביו היו המים מצד אחד מודה רבי יהושע שמטבילין במים ואין מטבילין בטיט"

כתבו ה**תוספות** (סוכה יט: ד"ה טיט) וה**רא"ש** (מקוואות סימן ג) שהטיט מצטרף להשלים ארבעים סאה, אפילו כשאין מטבילים בטיט.

והכריעו ה**רמב"ם** (ח, ט) וה**שו"ע** כדעת ר' יהושע: "מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט רך שהפרה שוחה ושותה ממנו, אם המים צפים ע"ג הטיט יכולין לטבול אפילו בטיט; אין המים צפים על גבי הטיט, אין טובלין במקום הטיט. אבל במים, טובלין אפילו אין בו מ' סאה אלא ע"י הטיט".

בעניין זה דבעינן שיהו המים מקדימים בארו ה**תוס' יו"ט** (ב, י) ועוד, דכיון שרגליו באו במים קודם כניסתן לטיט הרי רגליו מחברות עדיין למי המקוה שטיט כזה אינו חשוב להפסק בין המים למי המקוה, וכשאין מים צפים ע"ג הטיט נמצא שמי המקוה לא עלו על בשרו ואינו טבל. <u>אבל</u> ה**חזו"א** (מקוואות קמא סימן סק"ח) ביאר שאין כאן היתר של מים מקדימים, אלא טעם ההיתר הוא דכיון שדרך המקוה להיות מעורב עם טיט, כשהתורה כתבה 'מקוה מים' התכוונה אף למקוה שיש בו טיט והמים צפים ע"ג.

☙ שיעור רכות הטיט כדי שיצטרף

עוד שנינו שם:

"באיזה טיט אמרו בטיט שהקנה יורד מאליו דברי ר' מאיר רבי יהודה אומר מקום שאין קנה המדה עומד אבא אלעזר בן דולעאי אומר מקום שהמשקלת יורדת ר' אליעזר אומר היורד בפי חבית ר' שמעון אומר הנכנס בשפופרת הנוד ר' אליעזר בר צדוק אומר הנמדד בלוג"

עוד שנינו בזבחים כב.

"אמר ריש לקיש: כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור, לרביעית אינו משלים. למעוטי מאי? אילימא למעוטי טיט הנדוק, היכי דמי? אי דפרה שוחה ושותה ממנו, אפי' לרביעית נמי! ואי אין פרה שוחה ושותה ממנו, אפילו למקוה נמי אין משלים!"

נחלקו הראשונים מהו שיעור הרכות של טיט הנרוק שכשר לטבול בו: לדעת ה**סמ"ק** שיעור הגמ' של פרה ששוחה ושותה ממנו חולק על השיטות במשנה, ולכן אנו נוקטים לחומרא ככל הדעות במשנה. אך לדעת ה**ר"ש**, ה**תוספות** ועוד המשנה נחלקת מהו השיעור המובא בגמ'. מרן ה**שו"ע** פסק כדעת רוב הראשונים שמקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט רך שהפרה שוחה ושותה ממנו, אם המים צפים ע"ג הטיט יכולין לטבול אפילו בטיט.

<u>סעיף לג':</u>

יבחושים אדומים

שנינו בתוספתא (סוף פ"ג דמקוואות) "לא אם אמרת במקוה שלא עשה בו את הצפרין", וכתב ה**ר"ש** שצפרין הם אבעבועות של מים ובמקוה אינם נחשבים כמים לטבול בהם, אך העיר שבזבחים (כב.) שנינו שכל תחילת ברייתו מן המים מטבילין בו, וה"ה למקוה שכולו יבחושין אדומים שמטבילין בו, ומי גרע הצפרין מיבחושין?. ובספר **גולות עיליות** הקשה על דברי הר"ש, שאם הצפרין הם אבעבועות פשוט שהאויר בהם אינו חשוב למים, ואם מתהוים ממים מדוע שלא יחשבו כברייתו מן המים?

עוד שנינו בזבחים כב.

"אמר ריש לקיש: כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור, לרביעית אינו משלים. למעוטי מאי?.. למעוטי יבחושין אדומין, אפילו בעינייהו נמי! דהא תניא, רשב"ג אומר: כל שתחילת ברייתו מן המים מטבילין בו, ואמר רב יצחק בר אבדימי: מטבילין בעינו של דג!"

מרן ה**שו"ע** פסק כגמ' זו שכל שברייתו מן המים מטבילים בו, ולכן מטבילים ביבחושים אדומים וכן בעינו של דג גדול.

בגליון **מהרש"א** (סעיף נב) ביאר שדווקא דבר שתחילת ברייתו מן המים מותר לטבול בו, אבל דבר שנברא מחוץ למים ורק גדל במים אין מטבילים בו. <u>לעומתו</u>, ה**מגן אברהם** (קסב, יז) וה**חזו"א** (מקוואות תנינא סימן ו אות ט) סוברים שכל מה שהתיר השו"ע כאן הוא רק לטבול בדבר שברייתו מן המים בשנתרסקו אבל לא נתרסקו אסור לטבול בו. וכתב ה**מנחת יצחק** (ז, עה) דאף לשיטתם אין צריך ריסוק כמים, ולכן התיר לאישה לאכול דגים ביום טבילתה ואין בזה חשש חציצה, שהרי מטבילין בעינו של דג ואינו חוצץ.

סעיף לד':

☙ מה נחשב כלי שפוסל משום שאובים

שנינו בב"ק סז. "צנור שחקקו ולבסוף קבעו, פוסל את המקוה. קבעו ולבסוף חקקו, אינו פוסל את המקוה".

עוד שנינו במקוואות (ד, א):

> "המניח כלים תחת הצנור אחד כלים גדולים ואחד כלים קטנים אפילו כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה פוסלין את המקוה אחד המניח ואחד השוכח כדברי בית שמאי ובית הלל מטהרין בשוכח"

לדעת ה**תוספות** כלים קטנים הם כלי חרס דקים ש**ש**יעורם מכדי סיכת קטן ועד לוג. וכלים גדולים הם כלי עץ שיתרים על 40 סאה, שמרוב גודלם אינם מקבלים טומאה, ואינם מטלטלים כשהם מלאים או ריקים.

וה**רא"ש** כתב שכלים קטנים הם פחות מכדי סיכת קטן, וכלים גדולים הם המחזיקים 40 סאה בלח.

מרן ה**שו"ע** פסק: "אין הכלי חשוב לפסול המים שבו משום שאיבה, אלא אם כן הוא ראוי לקבל קודם שיקבענו ושיתמלא לדעת, ואז פוסל בין אם הוא כלי גדול המחזיק ארבעים סאה בלח שהם כוריים ביבש, בין אם הוא כלי קטן ביותר[26], ואפילו הם כלי גללים, כלי אבנים, כלי אדמה".

וכתבו ה**ש"ך** (ס"ק עה) וה**ט"ז** (ס"ק מא) שצריך ליתנם לדעת או לצרכיו, אך אין צורך שיתכוון ליתנם למקוה.

כתב ה**גידולי טהרה** (סימן ג, ה) שאם מתחילה נעשה ע"מ לחברו לקרקע אינו פוסל את המים משום שאובים, אך כל הפוסקים חלקו עליו שלעניין שאובים תמיד שם כלי עליו לפסול. וביאר ה**חתם סופר** (סימן קצח אות יג) שכל שנעשה לשמש עם הקרקע יצא מתורת תלוש, אך לתורת מחובר לא הגיע. ולכן אינו מקבל טומאה, אך מאידך פוסל משום שאובים.

---

[26] אע"ג שבסעיף טו פסק השו"ע שאם נתן את המים ביותר מג' כלים אין הם פוסלים את המקוה, וכאן כתב מרן שאפילו בכלי קטן ביותר פוסל, ואין לומר שמדובר שמתכוון להרבות מים. ותירץ הגולות עיליות (פ"ד מ"א. א) שאם עושה את כל המקוה ממים שבאו מכלים קטנים אפילו יהיו אלפי כלים פוסלים את המקוה, והחזו"א (תנינר סימן ז סק"ו) כתב שמדובר במקרה שנותן את הכלי על שפת המקוה והמים מקלחים לתוך המקוה דרכו, אך אם שופך בכלי קטן מאוד אין המקוה נפסל בכך.

בגדול ישנם שני תנאים כלליים כדי שמים שיעברו בכלי יפסלו למקוה: א. שיעברו בכלי פוסל. ב. שיתמלא הכלי לדעת. בסעיף זה למדנו על 5 תנאים מפורטים יותר לגדרי כלי הפוסל מקווה בשאובים: 1. שיהיה הכלי ראוי לקבל. 2. שיהא לכלי שם כלי בהיותו תלוש. 3. שהכלי יתמלא לדעת. 4. בכל גודל של הכלי. 5. אפילו שהכלי איננו מקבל טומאה.

<u>סעיף לה':</u>

דופני הכלי ואופן עמידת הכלי

שנינו במקוואות (ד, ב):

"המניח טבלא תחת הצנור אם יש לה לבזבז פוסלת את המקוה ואם לאו אינה פוסלת את המקוה זקפה לידוח בין כך ובין כך אינה פוסלת את המקוה"

ופירש **הר"ש** שאם הניח את הטבלה תחת צינור כשר (כגון שקבעו ולבסוף חקקו) כדי להמשיך את המים למקוה, פוסלת את המים שחשובים למים שאובים, ובתנאי שיהיה לה לבזבז מ- 4 רוחותיה, שאם יש מ- 3 רוחות אין זה בית קיבול. וכ"כ **הרא"ש** (סימן ה) ועוד. <u>לעומתם</u>, דעת **הרוקח** (סימן שעז) שדווקא מב' רוחות כשר, אך אם יש לבזבז מ- 3 רוחות פסולה. מרן **השו"ע** פסק כרוב הראשונים שרק אם יש לה 4 שפות שראויה לקבל מים פוסלת.

עוד שנינו במשנה לגבי הנחת הטבלה על צידה לידוח שאפילו יש לה שפות אינה פוסלת כיון שאינה עומדת באופן שראויה לקבל בה דבר, ומדובר במקרה שהמים יכלו להגיע למקוה זולתה. וכ"פ מרן **השו"ע**. ומשמע שאם המים ראויים לבוא למקוה זולתה לא היה פוסל, עפ"ז כתב בשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ז סימן פב אות ב) להתיר לתת טבלת פלסטיק המחלקת בין המים העליונים לתחתונים בבור ההשקה (מטרת חילוק הבור היא להינצל מחומרת הראב"ד בנתן סאה ונטל סאה שאין להכשיר ביותר מרובו), וטעם הדבר דאף אם נאמר שפלסטיק מקבל טומאה הרי אין הויית המקוה נעשית ע"י, שהרי גם ללא הטבלה היו המים באים למקוה שתחתיו.

כתב **הטור** שטבלה אפילו אין לה שפה כלל פוסלת, ולכאורה דבריו קשים שהרי פשוטי כלי עץ מקבלים טומאה! וביישוב דבריו מצאנו כמה יישובים: **א.** **הב"י** תירץ שמדובר שיש לכלי שפה, אך כפה את הכלי על פיו. **ב.** עוד כתב שיתכן שמדובר על כלי שניטלו כל שפתותיו ואפ"ה מקבלת טומאה כיון שמתחילה הייתה מקבלת, וגם כעת לא נשברה לגמרי. **ג.** עוד כתב בבדק הבית שפשוטי כלי עץ מקבלים טומאה מדרבנן. **ד.** **המהרש"ל** תירץ שמדובר על טבלת מתכת. **ה.** **הב"ח** תירץ שעורכת עליה האישה פת, או שיחדה למלאכה. וכ"כ **הפרישה** שמדובר בטבלה המקבלת טומאה כגון שהיא נעשתה למדרס או למלאכה.

מרן **השו"ע** כתב כהסברו הראשון בב"י, אך מה**ט"ז** וה**ש"ך** משמע כתירוץ הב"ח שייחד את הכלי למלאכה.

<u>סעיף לו':</u>

☙ חקיקה בצינור הפוסלת משום כלי

שנינו במקוואות (ד, ג)**:**

> "החוטט בצנור לקבל צרורות: בשל עץ כל שהוא, ובשל חרס רביעית. רבי יוסי אומר: אף בשל חרס כל שהוא, לא אמרו רביעית אלא בשברי כלי חרס. היו צרורות מתחלחלים בתוכו - פוסלים את המקוה. ירד לתוכו עפר ונכבש - כשר. סלון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע אינו פוסל מפני שלא נעשה לקבלה"

ופרשו ה**רא"ש** (הל' מקוואות סי' ו), **ר"ש**, **ר"ן** ועוד, שמדובר על צינור שאין לו לבזבזים ומקלח מים לתוך המקוה, וחקק בה גומא כדי שיתקבצו לתוכה עפר וצרורות שעוברים עם המים, וחשוב כלי ע"י אותה גומא, והמים העוברים על הגומא חשובים שאובים. מדברי הרא"ש ניתן ללמוד שכל הצינור חשוב ככלי משום הגומא שיש בו, אך לאחר מכן כתב שרק המים העוברים על הגומא חשובים כשאובים, הרא"ש בפירושו למשנה כתב שכל הצינור נעשה ככלי עקב הגומא שחקק בו, וצ"ב. גם ה**מאירי** עומד בשיטה זו וז"ל: "נמצא אותו צינור נעשה כלי הפוסל".

<u>אמנם</u> ב**רמב"ם** (פיה"מ) מפורש שרק מקום הגומא חשובה לכלי, וז"ל: "לפי שאותו המקום החטוט כלי הוא". וכן נראה מדבריו בהלכות.

מלשון ה**שו"ע** שכתב "נעשה כולה ע"י כלי" משמע שכל הצינור נהפך לכלי ע"י גומא זו, וכ"פ ה**ש"ך** (נקודות הכסף אות ג) שכל הצינור חשוב לכלי ע"י אותם הגומות, ולכן אם המים מגיעים מהצינורות ישירות למקוה אין כאן המשכה כיון שכל הצינור חשוב לכלי, וחזר בו ממ"ש בש"ך (ס"ק עז) שרק מקום הגומא חשובה לכלי. רוב האחרונים פסקו להלכה כדברי הש"ך בנקה"כ שכל הצינור נחשב לכלי מחמת החקק, ומהם **חזו"א** (יו"ד סי' קלב סק"ט) **גולות עיליות** ועוד, <u>אמנם</u> מצאנו ל**אבני נזר** (חיו"ד סי' רפ) הסובר שרק מקום החקק חשוב לכלי ולא כל הצינור.

בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ג סימן קלה) דן במחלוקת ראשונים זו, והסביר הלכה זו כך, "שבעיקר דין שאובים דבעינן כלי המקבל, כלי בתורה לא כתיב אלא דאנחנו ילפינן לה ממה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים, וכבר ידוע דעת הראב"ד דהעיקר בזה תפיסת ידי אדם, גם בלי

כלים, אלא דבכלים קבלנו דלא פסלי רק מקבלים דאחשבה לה לאסיפת מים שלא בדרך בידי שמים, וכיון שכן אין פלא אם בצינור זה כיון שיש מקבל מים בחלק מן הכלי וחל על כלי זה פסול דתפיסת ידי אדם שוב גם על חלק שאין בו בית קיבול חל שם תפיסת ידי אדם דאין לחלק בכלי אחד חציו תפיסת ידי אדם וחציו לא, ועכ"פ מדרבנן מיהת עשו כל הצנור ככלי שפסול מטעם תפיסת ידי אדם ולא מטעם שמשמש לבית קיבול כנ"ל דזה דבר דהחוש מכחישו, אלא מדרבנן עכ"פ עשו כן כיון שחל על חלקו שם פסול".

☙ שיעור חקיקה לפסול צינור

מרן **השו"ע** פסק להלכה: צינור שאין לו ד' שפות אינו חשוב כלי וראוי להביא על ידו מים למקוה; ואם חקק בו גומא אחת קטנה קודם שקבעו, אם הוא של עץ אפילו אין הגומא מחזקת אלא כל שהוא נעשה כולה על ידה כלי וכל המים שעוברין עליו חשובין שאובים.

וכתב **הט"ז** (ס"ק מד) שדווקא בשל עץ כיון שעשויים להתרחב יותר ע"י חלחול המים בו, לכן חשוב כאילו חקק כבר. והסביר **החזו"א** (תנינא סימן ז סקי"ד) שחשיב כניחא ליה שיתקבלו המים בנקב זה כדי שירחב הנקב ולכן חשיב כעשוי לקבלה. בשונה מצינורות חרס שאינם ראויים להרחבה ולכן חשיב כלא ניחא ליה בזה, וה"ה בצינורות מתכת שאינם עשויים להתרחב.

בשיעור חקיקת הגומא בצינור של חרס כדי שיפסל נחלקו הראשונים: **הסמ"ק** פוסק כר' יוסי ששיעורו בכל שהוא. וב**הגהות סמ"ק** ועוד פסקו הלכה כת"ק ששיעורו ברביעית. מרן **השו"ע** פסק להלכה כראשונים שנקטו כדעת ת"ק, "ואם הוא של חרס אין החקיקה פוסלתו אא"כ היא מחזקת רביעית".

☙ צינור שחקיקתו נסתמה מצרורות

שנינו במשנה שהובאה לעיל שאם צרורות מתחלחלים בתוכו, עדיין הוא פוסל את המקוה. ואם סתמו אותו עפר ונכבש כשר.

נחלקו הראשונים בפירוש 'נכבש': **א.** **הר"ש** ו**הרא"ש** פרשו שכל דבר שאינו מהודק שיך בו לשון חלחול, ואם ירד לגומא עפר ונכבש ונדחק העפר ונתקשה אז נתבטל מתורת כלי. **ב.** **הרמב"ם** בפיה"מ ו**הראב"ד** פרשו שנעשה חזק וקשה. **ג.** **הרמב"ן** כתב שאפילו אם נכבש מאליו ונתבטל שם עד שאין המים יכולים לשטוף אותו עפר. **ד.** אך **היראים** כתב שרק אם כבשו ברגל ונתבטל קיבולו.

מדברי מרן **השו"ע** נראה שאין הוא מצריך מעשה אדם בסתימת הצינור אלא אפילו אם נסתם מאליו.

☙ דין סילון

בהמשך המשנה שם שנינו לגבי סילון שהוא צר משני צדדין ומתרחב, שאינו פסול משום בית קיבול משום שלא נעשה לקבלה. **השו"ע** פסק משנה זו להלכה.

כתב **הרמב"ם** בפיה"מ שאע"פ שיתקבצו המים בזה החלל, ומקבל בו שיעור רב אין הוא פוסל, כיון שאין בכוונתו שחלל זה יהיה בית קיבול, והוסיף שיוצא לנו מדין זה עיקר גדול והוא, שאין כל המקבלים פוסלים את המקוה להחשיב את המים העוברים בהם כשאובים, אלא רק מה שעשוי לקבלה. לעומתו דעת **הראב"ד** שאף בית קיבול שלא נעשה לקבלה פוסל את המים.

סילונות כפופים שלא נעשו לקבלה:

איתא במשנה בכלים (ב, ג) שחלק מכלי החרס הטהורים הם סילנות אע"פ שכפופים ואע"פ שמקבלים. אך בתוספתא (מקוואות ה, ה) מובא שאם נכפף הסילון כ"ש פסול.

הראב"ד התייחס למחלוקת לכאורה בין המשנה לתוספתא, ולדעתו סילונות כפופים פוסלים את המקוה כיון שיש להם בית קיבול כדאיתא בתוספתא, ואינם מקבלים טומאה שהרי לא נעשה לשם קבלה. והב"י כתב בדעת **הרמב"ם** דמ"ש שסילון כפוף פוסל היינו רק אם נעשה לקיבול, אך סתם סילונות כפופים אינם פוסלים. מדברי מרן **השו"ע** ו**הרמ"א** לקמן בסעיף לז' מוכח שכל כלי שאינו נעשה לקבלה אינו פוסל את המקוה. אך **הגר"א** ו**הלחם ושמלה** (שמלה ס"ק סז) פסקו להלכה כהראב"ד.

עוד למדנו מדברי **ההגהות מרדכי** (קידושין סי' תקס) שחשש בצינור שירקיב בתוכו בכל שהוא והמים שבתוכו יפסלו מדין שאובים. והביא הדרכי משה חבל ראשונים שחלקו בזה על ההגהות מרדכי, שהרי רק אם חקק בכוונה תחילה לעשות גומא כדי שתקבל בו, ומהם **ר' שמעיה**, **ר"ן**, **רא"ש** בתשובה (כלל לא סימן ז) **רמב"ם** (ו, א) ועוד. גם **המהרי"ק** כתב שפשט המנהג לעשות מקוואות ע"י מים שמקלחים מגגות הבתים, ואולי דווקא בכה"ג שאינו נעשה בקרקע ואין לחוש לרקבון, ומ"מ נהג שלא לעשות מרזב ע"י חטיטה פן תשאר בו איזה גומא, וכן נהג להגביה את הצינור שיהא בשיפוע וכך לא ירקב. לדעת **המרדכי** מים העוברים במקום זה שנוצרו בו חטטים נפסלים מטבילה. אך כפי שראינו לעיל רוב הראשונים סוברים שאם לא נעשה לקבלה אינו פוסל, וכ"כ **הב"י**, וכתב שמהרי"ק נהג כן כדי לצאת י"ח כל הדעות. וכ"פ **הרמ"א** מטעם שגומות אלו לא נעשו בכוונה ולכן אינם פוסלים. למעשה אחרונים רבים חששו

לדעת הראב"ד שכל בית קיבול פוסל, ומהם ה**חזון איש** (יו"ד סי' קכו סק"א), **אגרות משה** (יו"ד ח"ב סי' פט) ועוד רבים.

ובודאי שיש לחוש לדעתם שהרי כתב הב"י בשם ה**תשב"ץ** (ג, יז) שבהלכות מקואות ראוי לחוש אפילו לדעת יחיד בדבר שתלוי בו טהרתן של ישראל, ובשו"ת **יביע אומר** (יו"ד ו, טו) כתב שאף לסוברים שאין להחמיר במקום שמרן הקל היינו דווקא בהלכות נידה שהיא הוראה פרטית לכל או"א, משא"כ בהלכות מקוואות הנעשים לכל ישראל שראוי להחמיר אף נגד מרן.

למעשה כיום הפוסקים אסרו את המים הבאים דרך צינורות העיר, ובטעם הדבר מצאנו ל**חזון איש** (יו"ד סי' קכג סק"א) שכתב דכיון שהמים עוברים דרך שעונים וכיוצ"ב ויש שם בתי קיבול אין להתיר, עוד כתב בשו"ת **מנחת יצחק** (ה, פב) דכיון שאין אנו יכולים לעקוב אחר השינויים שעוברים בצנרות העיר, אין להתיר בזה כלל. ומ"ש בדורות הקודמים להתיר (עיין ערוך השולחן סעיף קסד) להתיר בצינורות המחוברים לקרקע מעיקרא, אין לו יסוד כלל במציאות כיום.

☙ מים שהוכנסו לכלי מנוקב

שנינו בתוספתא דמקוואות (א, יג) "זה הכלל כל מקום שאדם טובל - ידים וכלים טובלין. אין אדם טובל - אין ידים וכלים טובלין".

ובחולין קז. איתא:

> "אמר רב פפא: האי אריתא דדלאי - אין נוטלין ממנו לידים דלא אתו מכח גברא, ואי מיקרב לגבי דולא דקאתו מכח גברא - נוטלין ממנו לידים, ואי בזיע דולא בכונס משקה, מילף לייפי - ומטביל בה את הידים"

ה**רוקח** (סי' שעז) בשם תשובת ה"ר אליעזר מורדינא כתב שכלי עם חיבור של נקב בשיעור של כונס משקה מתיר טבילת ידיים, כלים ואדם. ששיעור נקב כשפופרת הנוד אינו אלא לעירוב מקוואות, אך בניד"ד מדובר על מקרה שהמים צפים ע"ג הכלי ולכן מותר אף בנקב קטן כזה.

<u>אך</u> גדולי הפוסקים חלקו על היתר זה, ומהם **רש"י** (שם), **תוספות** (ד"ה ואי), **רבנו יונה** (ברכות מא. ד"ה נראה) ועוד, ולדעתם נקב זה מהני רק לטבילת ידיים שהרי רק על זה דיברה הגמ', וידיים אינם צריכים טבילה גמורה כמו שאר הדברים. אך להשקת מקוה צריך נקב כשפופרת הנוד. <u>ועוד</u> מצאנו שלדעת ה**רי"ף** שאין להתיר לטבול בנקב כזה שום דבר, ואף לא טבילת ידיים. מרן ה**ב"י** כתב: "ומאחר שכל הגדולים האלו שמפיהם אנו חיים הסכימו לפסול מי הוא אשר יקל ראש כנגדם להתיר".

וכתב **הרמ"א**: "ואם המים באים אל הצינור על ידי כלים הקבועים בגלגל והם נקובים בדרך שלא מקרי כלי, מותר לטבול בהן אם יש מ' סאה במקוה; אבל אם אין בה מ' סאה, אין לטבול שם דלא מקרי חבור לנהר ע"י זה". אולם **הש"ך** (סק"פ) הקשה על הרמ"א מדוע חילק בין אם יש במקוה ארבעים סאה ובין אין ארבעים סאה, הרי אם הנקב כשפופרת הנוד הוא צריך להוות חיבור? לכן דעתו להלכה שאם הכלים נקובים בשיעור של כונס משקה לא הוי חיבור, ורק אם נקובים בשיעור שפופרת הנוד חשוב לחיבור. **הדגול מרבבה** קיים את פסק הרמ"א, דקי"ל (לקמן סעיף ס) שמים זוחלים אינם מערבים מקוואות, וכ"ש כאן שהמים עולים ויורדים.

סעיף לז':

☙ מים שהגיעו מרעפים

כתב **הרשב"א** (תורת הבית בית המים עמ' מח) שאפילו אם המים עברו מאליהן ע"ג הכלי, אם נתן את הכלי שם מדעת הרי המים פוסלים את המקוה. אך אם עשה חקיקה שלא לשם קבלה הרי המים העוברים שם אינם נפסלים, לכן רעפים שמכסים בהם את הגגות אע"פ שיש בהם גופות וחקקים אינם פוסלים את המקוה לפי שלא נעשו לקבל בהם. וכ"פ מרן **השו"ע**.

ויש להסתפק לדעת הראב"ד המחמיר ופוסל אף בית קיבול שלא נעשה לקבלה, האם מודה לדין זה שאין הרעפים פוסלים או שגם בניד"ד יחמיר? ובשו"ת **חתם סופר** (ס"ס ריד) הביא בשם הראב"ד שכתב במפורש להתיר רעפים, ובספר **חיבור לטהרה** (כלל ד סעיף י) יישב את דברי הראב"ד שיש לחלק בין בית קיבול המקבל כעת בפועל צרורות ואבנים שבכה"ג פוסל הראב"ד, לבין בית קיבול כגון רעפים הנמצאים במקום שאינו מקבל צרורות ואבנים שבכה"ג מכשיר הראב"ד. ובשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ג סימן צג) כתב שכיום יש רעפים העשויים לקבל יתדות, ואע"פ שבפועל אינם מקבלים מים, הרי הש"ך בנקה"כ פסל את כל הכלי שיש בו גומא, וה"ה לרעפים אלו שחשובים ככלי קיבול, לכן כתב שלכתחילה יש לעשות רעפים חלקים.

וכתב בספר **מקוה טהרה** (ס"ק צג) דאע"פ שכבר למדנו לעיל לגבי סילון המקלח שרחב באמצעיתו שאינו חשוב לבית קיבול, השמיענו מרן בסעיף זה שאע"פ שהמים מתעכבים בגומא וחשוב לבית קיבול אינו פוסל, ובסילון אינו נעשה אלא כדי שהמים יצאו בחוזק והו"א שרק בגלל סיבה זו אינו חשוב לבית קיבול.

סעיף לח':

שק או קופה תחת הצינור

שנינו במקוואות (ו, ה):

"אם היה שק או קופה מטבילין בהן כמה שהם מפני שהמים מעורבין היו נתונים תחת הצינור אינם פוסלים את המקוה אלא מטבילין אותן ומעלין אותן כדרכן"

הרמב"ם (ו, ח) ומרן **השו"ע** פסקו משנה זו להלכה, שמים הנמשכים משק או קופה תחת הצינור, אינם פוסלים את המקוה.

בסיבת ההיתר כתב **ה'ש"ך** (ס"ק פא) בשם העטרת זהב שאע"פ שאין בהם נקב אחד כשפופרת הנוד, כיון שיש בהם הרבה נקבים ואין מחזיקים מים לא חשיבי בית קיבול ליחשב כשאובין, ומטעם זה כתב **החזון איש** (תנינא סימן ז סקי"ג) שאף אם נתכוון שהמים יסתננו דרך שק או קופה זו אעפ"כ לא נחשבים כשאובין הואיל ולאו בני קבלה נינהו. **והט"ז** (ס"ק מה) כתב לפי שהמים שבכלים אלו מתערבים עם היוצאים דרך הנקבים שיש בהם.

סעיף לט':

מים שזולפו ע"י אדם או בהמה

עוד כתב **הרשב"א** (שם עמ' מט) שכל מה שאמרנו לעיל שכל שלא נעשה לקבל מים אינו פוסל את המקוה, לא אמרו אלא דווקא אם נפלו מאליהן, אך אם אדם נתנן למקוה הרי זה פסול שכל ע"י אדם אפילו זילף בידיו וברגליו ואפילו עובר במים ונזדלפו מאליהם ברגליו למקוה - פסלוהו. בד"א כשנזדלפו מרגליו, אך אם היה רוכב ע"ג בהמה ונזדלפו המים ברגליה למקוה לא פסלוהו, אע"פ שהוא רוכב ע"ג הבהמה אין זה נחשב כבא מכוחו.

מרן **השו"ע** פסק את דברי הרשב"א להלכה. והעיר **הרמ"א** שלעיל סעיף טו' נתבאר שיש חולקים ע"ז, ולשיטתם גם בבהמה פוסל כמו באדם.

לעיל (סעיף טו) הבאנו את דברי התוספתא (ג, ב) העוסקת במים הבאים מכח אדם או בהמה, שלדעת **הרא"ש** (הל' מקוואות סי' ב) אם עשו מקוה ברגלי בהמות כשר, אך אדם שזילף בידיו או ברגליו ג' לוגין מים למקוה חסר - פסלו. אך מדברי **הר"ש** (מקוואות ב, ח) נראה שאינו מחלק בין אדם לבהמה. **השו"ע** פסק כדעת הרא"ש.

עוד נחלקו הראשונים האם פסול של 'הוייתו ע"י אדם' פוסל בג' לוגין מים שאובים: לדעת **הרא"ש** ו**הרשב"א** פוסל בג' לוגין משום שחשוב לשאוב ממש, אך לדעת **הראב"ד** 'הוייתו ע"י

אדם' פוסל רק ברוב המקוה, ובטעם הדבר כתב **הלחם ושמלה** (שמלה מה אות ג) דכיון שהוייתו ע"י אדם לא שכיח לא גזרו בזה רבנן לפסול בג' לוגין כמו שגזרו בשאובין אטו כולו. מרן **השו"ע** פסק כדעת הרא"ש והרשב"א.

נחלקו האחרונים האם 'הסרת המונע' חשובה כ'בידי אדם': **החתם סופר** (סימן ריד) כתב שאם אדם מסיר פקק כדי שהמים יוכלו להגיע אל אוצרות המקוה אינו חשוב הוייתו ע"י אדם, שהרי אינו רק מסיר המונע והמים נמשכים מאליהם אל האוצר. אך בשו"ת **רב פעלים** (ח"ב סימן כד) למד מדברי מרן בסעיף נ' שאסור למנוע זחילה ע"י דבר המקבל טומאה, דה"ה לגבי הוייתו ע"י אדם שאף הסרת המונע פוסלת בה. אמנם עיין ב**חזו"א** (תנינא סי' ג סקי"ז) המבאר שיש לחלק בין הוויתו ע"י אדם להוייתו בטהרה, ולכן אין להביא ראיה מדברי מרן לגבי הוייתו בטהרה לניד"ד. וכן מצאנו בהא דהעלה הקנקנים לגג ונתמלאו מים דמותר לשבור הקנקנים, ואין מי שאמר שהדבר אסור כיון שחשיב להסרת מונע.

<u>סעיף מ':</u>

☙ איזה חור מוציא מתורת כלי

שנינו במקוואות (ו, ז) "ערוב מקואות כשפופרת הנוד כעוביה וכחללה כשתי אצבעות חוזרות למקומן", ובתוספתא (ה, ד) מבואר ששתי אצבעות אלו הן בינונית של כל אדם.

ונחלקו הראשונים על אלו 2 אצבעות מדובר: לדעת **הר"ש** (טהרות ח, ט) **והרא"ש** (סימן טו) משערים באצבע הבנונית ולא באגודל, ודי שיכנסו בקוטר של שתי אצבעות בעיגול ולא בריבוע. ולדעת **הרמב"ם** (ח, ו) אלו שתי האצבעות הראשונים שבפס היד (לכאורה קמיצה וזרת).

מרן **השו"ע** פסק כדברי הרמב"ם: "...רוחב הנקב כשפופרת הנאד, שהוא כשתי אצבעות ראשונים מהארבעה שבפס היד, מתהפכות בחלל הנקב בריוח, בין שהוא מרובע בין שהוא עגול".

כתב **הערוך לנר** (יבמות טו. ד"ה כב') דיש להסתפק כיון דאצבעות דומות ליתדות דהיינו שמשופות כיתדות כדאמרינן בכתובות ה:, אם צריך שיעור זה בראשי אצבעות שאינן רחבות כ"כ שם או בחצי האצבע במקום חבור הפרקים שרחבין יותר, והנה לענין שיעור ד' אגודלים גבי ציצית שם כתב המרדכי הביאו המגן אברהם (סי' י"א ס"ק ה') דמודדין במקום הרחב וכאן לא נתבאר ולהחמיר מספק בעינן גם הכא כן. וכ"כ **החסדי דוד** (מקוואות ה, ד. ד"ה שתי).

כלי ששואבים איתו את מי המקוה והמעיין

כתב **הרא"ש** (הל' מקואות סי' ח) **והמרדכי** (שבועות סי' תשמו) שבכל מקרה אין להקל ולהביא מים לעשות מקוה לכתחילה בכלי מנוקב זה, אלא הרוצה להוציא מים מן המקוה לנקותו, ומפחד שמא במהלך הניקוי יפלו ג' לוגין מהכלי בו הוא מרוקן את המקוה למקוה ויפסלוהו, ינקב את הכלי בשוליו אפילו כל שהוא ואז לא יחשבו המים שבו לשאובים. אמנם לדעת **התוספות** (תמורה יב: ד"ה יוסף) **והגהות סמ"ק** (סי' רצד) צריך נקב ככונס משקה. ולדעת **מהרי"ק** בכעדשה. והוסיפו שמסתמא אם נפלו ג' לוגין חשוב כנפלו מיותר משלושה כלים כך שאינם מצטרפים, אך טוב לעשות נקב.

מרן **השו"ע** פסק להלכה כדברי הרא"ש. וכתבו **הב"ח** ו**הש"ך** (ס"ק פד) שאנו נוהגים שדי לנקב כל שהוא.

הפתחי תשובה (אות כו) הביא בשם הש"ך (ס"ק כג) שלכאורה קשה, הרי לעיל בסעיף ז' פסק מרן כדעת הרמב"ם דבעינן נקב המטהרו, ובסעיף דידן פסק כרא"ש שמספיק נקב כל שהוא. ובשו"ת **ר' עקיבא איגר** (א, מ) יישב, שבסעיף ז' איירי לעניין טבילה בתוך הכלי שהוא דאורייתא לכן הכריע מרן לפסוק כרמב"ם המחמיר. אך כאן הקל כרא"ש כיון שלדעת רבים מן הפוסקים איסור שאובין מדרבנן בלבד (וכ"כ המראה כהן ועוד).

הקשה **הש"ך** (ס"ק מו) כיצד התירו לשאוב מים מהמקוה בכלי נקוב, הרי חשוב ל'בידי אדם'? ותירץ שאע"פ שפסול של בידי אדם פוסל אפילו שנעשה בלא כוונה, מ"מ כאן מתכוון להיפך, היינו להוציא את המים מהמקוה ולכן לא ניחא ליה שיפלו לתוכו. אך **הט"ז** (ס"ק מז) תירץ, דכיון שהמים שבכלי נשפכים תמיד לתוך המקוה דרך הנקב, נמצא א"כ שישנו תמיד חיבור של גוד אחית וכאילו לא הופסק החיבור בין המים שבכלי, ומועיל לכו"ע שהרי הוא פסול מדרבנן. עפ"ז חידש הט"ז, שאם הכלי מנוקב בשיעור של שפופרת הנוד, מותר להביא מים מהנהר ולעשות כך את כל המקוה, ואין בזה פסול של 'בידי אדם' כיון שהמים תמיד מחוברים למקורם, אך בתנאי שיעשה כן בהמשכה, שהרי אנו צריכים שיהיה 'בידי שמים' ולא רק שלא יהיה בידי אדם. אך **הלחם ושמלה** פסק כפי שמשמע מדברי הש"ך, שבעשיית מקוה מכלי מנוקב יש פסול של 'בידי אדם'.

☙ דרך ניקיון של מעיין

כתבו **הרא"ש** בתשובה (כלל ל סימן ד ד"ה מי), **מהר"ם**, **רבנו ירוחם** **ורשב"א** (בית המים שי"א): שבמעיין אין צורך בנקיבת הכלי, כיון שהמעיין אינו נפסל בשאיבה, לכן יכול למלא בכתף לתוכו.

לעיל בסעיף טו' ראינו שיש דעה במרדכי שמים שאובים פוסלים גם במעיין, **ומהרי"ק** חשש לדעה זו ולכן כתב שמעיין הרוצים לנקותו והוציאו את מימיו עד שלא נשאר כסאה מים, ולא ניקבו את הכלים שהוציאו בהם את המים, שיש להסתפק בניד"ד האם נפלו מהכלים מים ופסלו את המעיין. וכתב כך: אם יכול להוציא את כל המים עד שלא ישארו ג' לוגין מים עדיף, וינקבו את הדליים בשיעור כונס משקה, או לעשות חפירה בצד המקוה ולהמשיך את כל מי המקוה לתוכה, אך כתב שאם אינו יכול לעשות כך כיון שלא סתמו את הנביעה כשדלו את מימיו, א"כ תמיד היה עליו שם מעיין ואינו נפסל בנפילת מים שאובים לתוכו, וכדאי לסמוך על המתירים בשעת הדחק, כ"ש במקרה שאינו אלא ספק דרבנן. וכ"ש שאם יבוא הדבר לידי דיחוי שלא תוכל האישה לטבול ותידחה טבילתה, וכל המרבה בחומרות באיסור דרבנן שהקלו בו חכמים לבטל בנות ישראל מפריה ורביה אינו אלא מן המתמיהים ולא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש. אך אם הנביעה הופסקה אזי יוכשר רק אם ידלו ממנו בדליים מנוקבים או ע"י חפירה.

ובת**רומת הדשן** (סימן רנח) כתב שמקפידים אפילו במעיין אם חזרו המים שנשאבו לתוכו. ולמד מדברי המרדכי שציטט את דברי השאילתות שכשמנקים מעיין סותמים את הנביעה כך שיוכלו לשאוב את כל מימיו מפני החשש שמא יחזרו המים שנשאבו ויפסלו את המקוה.

ה**רשב"א** (מיוחסות לרמב"ן סימן רל) הוסיף שכאשר מייבשים מעיין ונשאר בו משקה בשיעור של טופח ע"מ להטפיח אין זה פוסל את המקוה, כיון שודאי שאין בו ג' לוגין, וגם אם כן הרי לא באו מב' או ג' כלים, ולכן יש ספק ספיקא להקל. וכתב שלכתחילה לא יפסיק המעיין כדי שתמיד שמו ישאר עליו ולא יכנס לספק לבעיה.

מרן ה**בית יוסף** הכריע כרוב הראשונים שמעיין אינו נפסל במים שאובים, ודחה את ההבנה בדברי ה**שאילתות** שצריך לפקוק את נביעת המים, והסביר שהשאילתות דיבר רק על צירוף של מים הנשפכים מב' או ג' כלים, ומ"ש לאחר מכן שמשמע מכאן שפוקקים את נקבי הנביעה זה מדברי המרדכי שציטט את השאילתות, וכ"כ ה**מהר"י קולון**.

מרן **השו"ע** פסק כדעת רוב הראשונים שבמעיין אין לחשוש לפסול שאובים, ולכן יכול להוציא עם כלי אפילו שאינו מנוקב. ובמקוה יקוב את שולי הכלי כל שהוא ואז לא יחשבו המים שבו לשאובים. **הרמ"א** הביא את דעת המהרי"ק שמחמיר גם במעיין, וכתב שלכתחילה יש לנקוב גם אם שואבים ממעיין.

עוד כתב הרמ"א שמעיין שנפלו לתוכו ג' לוגים לאחר שנחסר מארבעים סאה, וכעת רוצים להכשירו ע"י הוצאת כל המים, שאם אפשר ייבשו את המעיין לגמרי ויפקקו את נביעותיו. וכתבו **הרא"ש** בתשובה, **הב"ח** ו**הש"ך** (ס"ק פו) שיכולים לפקוק את הנביעות גם בדבר המקבל טומאה, כי רק הבאת המים צריכה שלא תהא ע"י דבר המקבל טומאה. אך **הט"ז** (ס"ק סא) כתב שאינו מכיר חילוק זה.

אם יש טורח גדול בדבר או בדיעבד, יש לסמוך על המקלים ששאיבה אינה פוסלת במעיין. וה"ה במקווה רגיל ששאבו ממנו בכלי קטן ולא ידוע אם נפלו לתוכו ג' לוגין, יש להקל משום ספק דרבנן לקולא.

<u>סעיף מא':</u>

☙ המניח כלים תחת הצינור

שנינו במקוואות (ד, א):

"המניח כלים תחת הצנור אחד כלים גדולים ואחד כלים קטנים אפילו כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה פוסלין את המקוה אחד המניח ואחד השוכח כדברי בית שמאי ובית הלל מטהרין בשוכח אמר ר' מאיר נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל ומודים בשוכח בחצר שהוא טהור אמר ר' יוסי עדיין מחלוקת במקומה עומדת"

ובגמ' בשבת טז:

"דבי רב אמרי: הכל מודים כשהניחם בשעת קישור עבים - טמאים. בשעת פיזור עבים - דברי הכל טהורין, לא נחלקו אלא שהניחם בשעת קישור עבים, ונתפזרו, וחזרו ונתקשרו. מר סבר: בטלה מחשבתו, ומר סבר: לא בטלה מחשבתו"

ופר**ש"י** שצינור זה אינו פסול משום שאיבה משום שקבעו ולבסוף חקקו, ובשוכח אינו חשוב כלל כשאיבה כיון שלא התכוון לכך. ואם הניח את הכלי בשעת קישור עבים גילה בדעתו שרוצה למלא את הכלי הזה במים ולכן פסולים משום שאובים, והטעם שאם התפזרו אינו

פוסל משום שהמחשבה הראשונה לא מוכחת כ"כ שהרי הכלי מונח בחצר שאינו מקום מוכח לנתינת גשמים בו, ולכן בטלה המחשבה כשנתפזרו העבים. וכשנתפזרו הסיח דעתו מהם שסבר שכבר לא ירדו גשמים עוד. והרמב"ם בפיה"מ פירש שלדעת ב"ש גזרינן שוכח אטו מניח. ובית הלל לא גזרי גזרה זו.

והרא"ש (הל' מקוואות סימן ה) כתב שמה שב"ה מטהרים בשעת קישור עבים או אם נתקשרו ונתפזרו אח"כ, זהו דווקא אם שבר את הכלי או כפאו על פיו בלא הגבהה, שהרי אם הגביהן ועירה את המים נעשו כשאובים, משום שאז יש בו תפיסת ידי אדם. וכתב הב"י שהרא"ש פסק כב"ה ואליבא דר' יוסי דאמר עדיין מח' במקומה עומדת, ולכן לא כתב שהשוכח תחת הצינור טהור, שהרי השמיע לנו חידוש גדול יותר - שאפילו תחת הצינור טהור, וכ"פ הטור ורבנו ירוחם.

מרן הב"י התקשה בדברי הראשונים הללו מדוע לא כתבו כדברי ב"ה שדווקא בשוכח יש את ההיתר לשבור או לכפות את הכלי? ותירץ שלדעתם אוקימתת הגמ' שמדובר דווקא בשוכח, אין הכוונה שוכח ממש אלא בשהניח בשעת קישור עבים ונתפזרו וזה כאילו שוכח, וזו מציאות שדעתו הראשונה מתבטלת.

הרמב"ם (ד, ד) פסק שהמניח כלים תחת הצינור בכל זמן שהוא ונתמלאו מי גשמים הרי אלו פסולין. ואפילו כפאן על פיהן או שברן הרי הם כשאובין לכל דבר שהרי לדעתו נתמלאו שחזקת צינור לקלח מים, ואפילו שכח את הכלים שם גזרו על השוכח מפני המניח. וכן המניח כלים בחצר בשעת קישור עבים ונתמלאו פסולין, וגם בזה גזרו על השוכח אטו המניח. ואם הניח בשעת פיזור עבים כשרים, וה"ה אם הניח בשעת קישור עבים והתפזרו ג"כ כשרים אם כפה או שבר את הכלי.

מרן הב"י הקשה על הרמב"ם מספר קושיות[27], ולכן ביאר את דברי הרמב"ם כך: לשיטתו דברי ר' יוסי שהמחלוקת במקומה עומדת, מוסבים גם על דברי ר"מ שנמנו ורבו ב"ש על ב"ה, ובזה הוא סובר שעדיין היא מחלוקת. וסובר שבין במניח ובין בשוכח בחצר ותחת הצינור ב"ש פוסלים, וב"ה מטהרים בשוכח תחת הצינור וכ"ש בחצר.

---

[27] 1. משמע שפסק כב"ש הפוסלים במניח תחת הצינור אף בשוכח, ומדוע לא פסק כב"ה וכר' יוסי שמחלוקת במקומה עומדת?
2. הרמב"ם כתב שבין אם הניח את הכלים בשעת קישור עבים או אפילו פיזור עבים - פסולים, וזהו היפך הגמ' שלכו"ע אם הניח בשעת פיזור עבים כשרים.
3. איך כתב שגזרו על השוכח בחצר, הרי במשנה מפורש שמודים ב"ש במניח בחצר שכשר?
4. לשיטתו החילוק בין שעת פיזור עבים לקישור עבים הוא רק במניח בחצר, ולשיטתו שפוסק כב"ש גם כאן עליו לפסוק כב"ש שגם בחצר בין אם הניח בשעת קישור עבים או פיזור עבים פסול המקוה!

ולכאורה תמוה מדוע ב"ש גזרו על השוכח בחצר גזרה משום מניח, והרי בחצר אין דרכו של אדם להניח כלים לשם קיבול מים, אמר רב משרשיא שזה נכון בשעת קישור עבים שפסול בין לר"מ ובין לר' יוסי, ורק ב"ה מטהרים. משא"כ בשעת פיזור עבים שמודים ב"ש לב"ה שטהור. והמחלוקת היא בשעת קישור עבים ונתפזרו שלדעת ר"מ בטלה מחשבתו ולר' יוסי מח' במקומה עומדת, והלכה כר"מ משום שר' טרפון סובר כמותו[28]. **הש"ך** (ס"ק צג) הסכים להסבר הב"י.

מרן **הש"ע** פסק את דין המשנה כשיטת הרא"ש וסיעתו: "המניח כלים תחת הצנור לקבל מימיו שיפלו מהם לתוך המקוה, אם הניחם בשעת קשור עבים וקודם שנתפזרו העבים ירדו גשמים ונתמלאו, חשובים לדעת והווי שאובין; אבל אם לא נתקשרו העבים בשעה שהניחם, ואח"כ נתקשרו ונתמלאו; או אפילו הניחן בשעת קישור העבים, ונתפזרו, ונשארו שם עד שחזרו ונתקשרו וירדו גשמים ונתמלאו, לא חשיבי לדעת ואינם פוסלין; ובלבד שישבור את הכלי או יהפכנו בענין שלא יגביהנו מעל הארץ, שאם מגביהו מן הארץ עם המים, חשובים שאובין ופוסלים את המקוה".

הדרישה הקשה מדוע אם הניח את הכלי בשעת קישור עבים ונתפזרו לאחר מכן לא חשוב כשאוב, ואילו בסעיף ח' לגבי מעיין המקלח ע"ג כלי חשוב כשאוב? ותרץ שמדובר שם שהתמלא הכלי לדעת, וכ"כ **הט"ז** (ס"ק יד). אך **הש"ך** (ס"ק צב) תירץ שרק במי גשמים שייך לומר שלא היה לדעת שהרי ירידת הגשמים אינה תלויה בו, בשונה ממעיין שכל שהונח הכלי במעיין בצורה שהמעיין אמור לעבור לתוכו, לעולם חשוב לדעת שהרי בהכרח שהמעיין יעבור ע"ג. וספר **מי השילוח** (כלל ג סעיף יב) תירץ שהואיל והכלי קבוע לפני המעיין, אפילו אם הניחו בשעת פיזור עבים או בחצר באופן שלא ראוי שיבואו אליו מים תמיד חשוב כקבוע שסוף הגשמים לבוא.

וכשחש"ו הביאו כלים אלו ע"ד שיתמלאו ממי גשמים ובשעת קישור עבים, לדעת ה**לחם ושמלה** מים אלו פוסלים את המקוה, שהרי קי"ל שחש"ו יש להם מעשה להוכיח על מחשבתם (כדאיתא בחולין יג בהיפך פירות בשעת הטל שמקבלים טומאה) **ולדעת החזו"א** (תנינא סימן ח סק"י) **כשר**.

---

[28] כך תורצו הקושיות שהקשה הב"י על הרמב"ם: שדברי רב משרשיא מתייחסים לחצר ולא לצינור. ולכן אפילו אם שכח את הכלים שם ג"כ פסול. והלכה כב"ש משום שר' טרפון סובר כמותו. ולכן גזרו בחצר שוכח אטו מניח, שהרי בשעת קישור עבים בחצר זהו כמו מניח או שוכח תחת הצינור, ובזה הלכה כר"מ וכב"ש. ומה שלא פסק כרמב"ם אם הניח בשעת קישור עבים ונתפזרו הוא משום שבזה אומר ר"מ שמודים ב"ש לב"ה.
עוד יש להוסיף שלדעת הב"ח הרמב"ם פסק להלכה כר"מ אפילו שבמחלוקות ר"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי, משום שכלל זה נכון רק לגבי מקרים שהם חולקים בדעת עצמם, אך כאן הם חולקים האם יש מח' בין ב"ש לב"ה - ובמקרה כזה עדיף לנו לומר שאין מחלוקת כדברי ר' מאיר, מאשר שיש מחלוקת כדברי ר' יוסי. והש"ך (ס"ק צג) כתב שנקטו כר"מ משום שבירושלמי מבואר כך, וזהו פשט הגמ' בשבת.

<u>סעיף מב':</u>

☙ הניח קנקנים בראש הגג

שנינו בתורת כהנים (שמיני ט, א)**:**

"אילו אמר מקוה מים יהיה טהור... אי מה מעין שאין בו תפיסת ידי אדם אף מקוה שאין בו תפיסת ידי אדם יצא המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים, תלמוד לומר בור"

נמצינו למדים שהתורה אסרה שיהא תפיסת ידי אדם בהבאת המים למקוה, אך קצת תפיסת ידי אדם מותר. ולהלן נלמד מה חשוב כתפיסת ידי אדם לגמרי ומה חשוב 'קצת' תפיסת ידי אדם.

ובמשנה במקוואות (ב, ז) **שנינו:**

"המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים רבי אליעזר אומר אם עונת גשמים הוא אם יש בו כמעט מים בבור ישבר ואם לאו לא ישבר רבי יהושע אומר בין כך ובין כך ישבר או יכפה אבל לא יערה"

בבאור המשנה כתבו **הרא"ש** (מקוואות שם) **והרמב"ם** שלדעת ר' אליעזר המים שבקנקנים אינם כשרים אלא כשהם מתערבים עם מים אחרים שבמקוה, אך אם כל המקוה יהיה רק מהמים שבקנקנים המקוה פסול, ור' יהושע חולק ע"ז. וכן אסור שהאדם יגביה את הכלי שלא יהיו המים כשאובים.

ולדעת הר"ן (פ"ב דשבועות) **והר"ש** טעמו של ר' אליעזר דבעינן מעט מים משום שהמים היורדים מהקנקנים דינם כשאובה שהמשיכה ואינו כשר אא"כ יש רוב ארבעים סאה בבור, ור' יהושע סובר כחכמים ששאובה שהמשיכה כולה כשרה.

לפירוש הרמב"ם והרא"ש קשה מה מהני אי איכא מעט מים בבור לדעת ר' אליעזר? וביאר **הגר"א** שר' אליעזר אזיל לשיטתיה שרביעית מים שאובים פוסלים את המקוה, ואם היה המקוה יבש ועתה הגיעו אליו המים הללו שבקנקנים המקוה פסול משום שדומים לשאובים, ור' יהושע סובר כחכמים שרק בג' לוגין המקוה נפסל, וממילא אין המים שבקנקנים נפסלים. **ובמשנה אחרונה** ביאר שר' אליעזר דורש מעט מים בתחילה כדי שיהא היכר שלא יבואו להכשיר שאובין ורק ע"י תערובת כשר.

מרן **השו"ע** פסק כדברי הראשונים שהמניח קנקנים בראש הגג, לנגבם, וירדו עליהם גשמים ונתמלאו, אף על פי שהיא עונת גשמים, הרי זה ישבור הקנקנים או יכפם (שהרי אין כאן מעשה

אדם מחודש); והמים שהיו בקנקנים, כשרים לטבול בהן ואף על פי שכל המים האלו היו בכלים, שהרי לא מילאן בידו; אבל אם הגביה הקנקנים ועירם, הרי כל המים שבהם שאובים.

וכתב **הש"ך** (ס"ק צד) שדין זה נכון גם אם הניח בשעת קישור עבים ולא נתפזרו, דמכיון שהניחם שם ע"מ לייבשן ולא בשביל שירדו גשמים לתוכן (בשונה מהסעיף הקודם) חשיב כאילו הניח שלא לדעת. שהרי הייתה כאן דעה הופכית לדעת הפוסלת. אך **החזו"א** (תניינא מקוואות ח, יא) חולק ע"ז וסובר ש'עונת גשמים' הוא כפשוטו אך יש פיזור עבים, ואם הניחן בגג בשעת קישור עבים חשיב כמניח בחצר בשעת קישור עבים ושכחן שחשובים כשאובים. עוד כתב החזו"א (שם סק"ב) שאע"פ שהמים הגיעו דרך דבר המקבל טומאה אינו חשוב להוויתו ע"י דבר המקבל טומאה, שמדובר שהמשיכן ע"ג קרקע וכך הוכשרו מפסול הוויתו ע"י דבר המקבל טומאה, ומיירי באופן שחשובים עדיין לשאובים כגון שרוב המקוה הומשך או שהומשך פחות מג"ט.

<u>סעיף מג':</u>

☙ סייד ששכח עציץ בבור

שנינו במקוואות (ב, ח):

"הסייד ששכח עציץ בבור ונתמלא מים אם היו המים צפים על גביו כל שהו ישבר ואם לאו לא ישבר דברי ר' אליעזר ורבי יהושע אומר בין כך ובין כך ישבר"

ופרשו **הרמב"ם** ו**הרא"ש** שלדעת ר' אליעזר צריך שהמים יהיו צפים כדי שיחשבו למחוברים, ובלא זה חשובים לשאובים. ולדעת ר' יהושע אפילו אם אין המים צפים חשובים למחוברים. אך כאן שונה הדין מהדינים לעיל, שמותר רק לשבור את הכלי ולא לכפותו, שתפיסת יד האדם כאן גדולה מהמקרים הקודמים, שהרי בקנקנים חשב רק לנגבם ולא לקבל בהם מים, וכאן המים שבעציץ ידע שיגיעו אליהם, ויותר מכך יתכן שהם לרצונו שיש בו קצת טיט והמים ינקונו, ולכן מחמירים בזה. ובין לר' אליעזר ובין לר' יהושע צריך שיהיו קצת מים בבור, כי משמעות דברי ר' יהושע שהמים מקיפים את הכלי מכל צדדיו ולא רק צפים ע"ג.

בביאור דברים אלו כתב בספר **חיבור לטהרה** דכיון שיש קצת תפיסת ידי אדם בעינן רביעית מים שיהיו במקוה, דכיון שמדאורייתא חשיב מקוה לטבילת כלים בשביל פסול זה שיש בו חסרון של קצת תפיסת ידי אדם, די אפילו בכעין מקוה כזה. וב**משנה אחרונה** (ב, ז) ביאר שמחמירים כאן כדי שלא יבואו לטעות להכשיר שאובים.

מרן **השו"ע** פסק כר' יהושע לפי ההסבר לעיל. שהסייד ששכח כלי בבור מחמירים שלא לכפות את הכלי אלא רק לשוברו, וכן צריך שיהיו מעט מים בבור, אך א"צ שיצופו על גביו.

בטעם הדבר כתב ה**פרי דעה** (טורי כסף ס"ק נב) שנתכוון קצת לשאיבה, שהרי דרך העציץ לקבל בו סיד ומים ותחילת הבאתו לשם הייתה ע"מ שיקבל בתוכו. וה**לחם ושמלה** (שמלה ס"ק עג) כתב שבעציץ יכולים לטעות שהסייד הביא את המים למלאכתו, ולכן הצריכו מים מהבור ע"מ להוכיח שהמים שבעציץ הם מהבור, משא"כ במסדר קנקנים שעשויים ליין ולא מביאים בהם מים.

☙ המסדר קנקנים בבור

איתא במקוואות (ב, ט): "המסדר קנקנים בתוך הבור ונתמלאו מים אף על פי שבלע הבור את מימיו הרי זה ישבר".

כתב מרן ה**ב"י** שכמו בדין המניח קנקנים בראש הגג אם אין מים במקוה הרי הוא כשר, אך כאן שם את הכלי כדי שיבלע קצת מים, ולכן רק ישבור ולא יכפה אותו. ור' אליעזר חולק ע"ז בק"ו מקנקנים בראש הגג שלא הייתה דעתו שיתמלאו מים ובכ"ז ר"א מחמיר שיהיו מים בבור, כ"ש בדין המסדר קנקנים.

מרן ה**שו"ע** פסק: המסדר את הקנקנים בתוך המקוה כדי לחסמן, ונתמלאו מים, אף על פי שבלע המקוה את מימיו ולא נשאר שם מים כלל אלא מים שבתוך הקנקנים, הרי זה ישבור את הקנקנים, והמים הנקוים מהם מקוה כשר.

<u>סיכום הדינים העולים מסעיפים מב' - מג':</u>

א. המניח קנקנים בראש הגג א"צ תערובת מים אחרים, ומותר אפילו לכפות את הכלי. והטעם כיון שלא התכוון כלל לשאיבה.

ב. מסדר קנקנים בבור לחסמן: א"צ תערובת מים אחרים, ומותר רק לשבור את הכלי ולא לכפותו. טעם הדבר כיון שמצד אחד לא התכוון להכניס אליהם מים, אך רצה שיכנסו לדפנות.

ג. סייד ששכח עציץ בבור: צריך תערובת מים אחרים, ואסור לכפות. טעם הדבר כיון שנתכוון קצת לשאיבה.

סעיף מד':

☙ דיני המשכה

שנינו במקוואות (ד, ד):

"מים שאובין ומי גשמים שנתערבו בחצר ובעוקה ועל מעלות המערה אם רוב מן הכשר כשר ואם רוב מן הפסול פסול מחצה למחצה פסול, אימתי בזמן שמתערבים עד שלא יגיעו למקוה. היו מקלחין בתוך המים אם ידוע שנפל לתוכו ארבעים סאה מים כשרים עד שלא ירד לתוכו שלשה לוגין מים שאובין כשר ואם לאו פסול"

ובתמורה יב. - יב: שנינו:

"ואין המים שאובין פוסלין את המקוה. מאן תנא? אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: רבי אליעזר בן יעקב היא; דתנן, ר' אליעזר בן יעקב אומר: מקוה שיש בו עשרים ואחת סאה מי גשמים, ממלא בכתף תשע עשרה סאה ופותקן למקוה - והן טהורין, שהשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה. מכלל דרבנן סברי דברבייה ובהמשכה לא? אלא [הא] דכי אתא רבין א"ר יוחנן: שאובה שהמשיכוה כולה - טהורה, מני? לא רבנן ולא ר' אליעזר! אלא אמר רבה: לפי חשבון כלים, ויוסף בן חוני היא"

ובתוספתא מקוואות (ד, ב):

"ר' אליעזר בן יעקב אומר גג שיש בראשו עשרים ואחד סאה של מימי גשמים ממלא בכתף ונתן לתוכו תשעה עשרה סאה ופוחתו נתערבו בחצר"

ופירש **הר"ש** את המשנה שאם התערבו בחצר וירדו בהמשכה למקוה, כשר כאשר הרוב כשרים, ופסול כשהרוב שאובים. אבל אם השאובים והכשרים יורדים למקוה כל אחד בפנ"ע פסול כאשר אין רוב מים כשרים במקוה, משום שההמשכה אינה מטהרת כלל. ולדבריו משנתנו דלא כר' אליעזר בן יעקב, שמתיר בין אם קדמו הכשרים לשאובים ובין קדמו השאובים לכשרים, כי השאובים מטהרים ברביה והמשכה.

הרא"ש (מקוואות סימן ז) הבין אחרת את המשנה, לדבריו המקוה כשר כאשר המים השאובים והמים הכשרים התערבו קודם שהגיעו למקוה, ואפילו אם לא התערבו קודם והשאובים יורדים בהמשכה, אם היה במקוה רוב מים כשרים מועילה ההמשכה לטהר את השאובים אפילו הם אלף סאה, שלדעתו הלכה כר' אליעזר בן יעקב שהשאיבה מטהרת ברביה והמשכה, אך אם המים הכשרים והפסולים היו מקלחים ללא המשכה כלל אז פסול כאשר לא היו רוב

כשרים במקוה. היוצא לשיטתו שמקוה שיש בו רוב כשרים מותר להמשיך לתוכו שאובים ולהשלימו, וכ"פ ה**תוספות**, **רז"ה ר"ן** ועוד.

לדעת **הרמב"ם** (ד, ח) ר' יוחנן אינו חולק על דין רבייה והמשכה, אלא מוסיף דין נוסף שאם רוב מי מקוה (20 סאה ומשהו כשרים) שנפסלו מחמת שאובים, ואח"כ המשיך הכל יחד הוכשרו כל המים. וכ"כ בפיה"מ.

דעת ה**שאילתות** (אחרי מות צו) כרמב"ם, אך לשיטתו ר' יוחנן מחדש דין אחר, שמקוה שכולו שאוב והמשיכוהו ואח"כ נתן עליו 40 סאה כשרים - כשר.

חכמי המערב וכ"כ ה**רמב"ן** (ב"ב סו:) **רשב"א** (ח"ג סימן רכח) **ר"ן** (שבועות ה:) בדעת **הרי"ף** (שבועות שם), [אך הב"י כתב שאין ראיה מדברי הרי"ף]. ועיין שו"ת **ר"י מיגש** (סימן מט): סוברים שר' יוחנן פוסק כרבנן החולקים על ראב"י, ושאובה שהמשיכוה כולה ג"כ כשרה, והקשה הרמב"ם שאם כדבריהם מדוע כתבה המשנה 'אם רוב מן הפסול פסול'? אך הב"י כתב שיכול להיות שראו את המשנה אך לא פסקו כמותה אלא כר' יוחנן בגמ'.

<u>ביסוד הכשר בהמשכה</u> כתב ה**מרדכי** (שבועות סי' תשמה) שהמים נתלשו מהקרקע, לכן כשממשיכן ע"ג קרקע חשובים כחזרו לחיבורן והוי כזריעה. וא"ת א"כ מדוע א"א להמשיך את כל מי המקוה, שהרי חשובים כחזרו ונתחברו? י"ל דהואיל ויש כאן קצת תפיסת ידי אדם שהרי האדם שופך את המים מהדלי ע"ג הקרקע, ואע"ג שלאחר מכן המים זורמים מאליהם למקוה, עדיין מעורב כאן מעשה האדם ולא חשיב בידי שמים.

מרן ה**שו"ע** פסק כהבנת הרמב"ם, ולכן מים שאובים פוסלים את המקוה בג' לוגין אם באו מכלי, אך אם באו בהמשכה למקוה אינם פוסלים כאשר יש רוב מקוה ממים כשרים (20 סאה ומשהו, אך לדעת **רש"י** וה**רשב"ץ** צריך לפחות 21 סאה מים טהורים), אבל במחצה על מחצה פסול.

גג שהיה בראשו 20 סאה ומשהו מי גשמים והשלימו לארבעים סאה בכתפו, וכעת כל המים פסולים ופתח צינור והמשיך את כל המים למקוה - המקוה כשר, משום שהתערבו קודם שנמשכו, ש'שאובה שהמשיכוה כולה כשרה'. וה**רמ"א** הוסיף שאם המשיך תחילה מים שאובים ואח"כ הוסיף מים כשרים לא מהני, אלא רק אם קדמו הכשרים או שערבם יחד וכך נכנסו למקוה. והסביר ה**ש"ך** (ס"ק צט) שאפילו אם המשיך אח"כ את כל המים הללו למקוה אחר לא מהני, שלא אומרים את הכלל 'שאובה שהמשיכוה כולה כשרה' אלא רק כאשר קדמו בתחילה רוב מים כשרים. אך לדעת ה**פרישה** ו**רעק"א** אם קדמו שאובים בהמשכה אינם

פוסלים ואינם מכשירים, שדינם לא כמו ג' לוגין שאובים אלא שאינם מצטרפים. והט"ז (ס"ק נה) כתב שאם נפל למקוה שאין בו 20 סאה כשרים, פוסל ואפילו בא בהמשכה.

וכתב בשו"ת **אגרות משה** (ח"א סימן קכ ד"ה ואמינא) שיש שני סוגי פסולים שונים: יש פסול במים ויש פסול במקוה. מקוה צריך להעשות בידי שמים כמו מעין, ואל"ה אינו חשוב למקוה. וישנו פסול במים כגון שינוי מראה וכד'. במים שאובים יש את שני סוגי הפסולים הללו, שאינם בידי שמים ואינם מי מקווה שנקוו מעצמם. וישנה נ"מ בזה, שאם הפסול במקוה אזי אם יש רוב כשרים אנו אומרים רובו ככולו, אך הדין של רובו ככולו אינו הופך מי פירות לדוג' למי מקוה! המשכת המים ע"ג קרקע אינה מתקנת את המקוה אלא את המים שיחשבו כנקוים. ממילא בהלכה של מים בגג יש רוב כשרים, אלא שיש בעיה עם המים ולכן ההמשכה מתקנת את המים ומכשירה אותם. אבל במקרה שהש"ך מביא שאם המשיך בתחילה מים שאובים הכל פסול, משום שההמשכה פוטרת את בעית המים אך לא את פסול המקוה[29].

מדברי מרן נראה שאף לכתחילה מותר למלא מקוה ע"י רבייה והמשכה, אך בשו"ת **אגרות משה** (יו"ד ח"ג סימן סד) כתב שלכתחילה אין לעשות מקוה כזה כי צריך לעשות מקוה שיהיה בכשרות פשוטה, וכשממשיך את המקוה צריך להיזהר בפרטי דינים. שהרי יש המצריכים קרקע הראויה לבלוע, ושיעור ההמשכה ועוד.

ה**ש"ך** (ס"ק צו) כתב בשם הראב"ד שאם המשיך את המים שלא בכוונה אפילו אם כל המקוה הומשך כך כשר.

<u>סיכום דיני המשכה</u> (מתוך שירת הים)**:**

- מקווה שיש בו רוב מים כשרים, ונמשכו לתוכו מיעוט מים כשרים כשר.
- בור שיש בו רוב מים כשרים, ומיעוט שאובים נפלו שם ונמשכו יחד למקוה כשר.
- מיעוט שאובים שנמשכו למקוה ואח"כ הובאו רוב מי גשמים פסול.
- מיעוט שאובים הובאו למקוה, ואח"כ הובאו רוב מי גשמים ונמשכו ביחד - הש"ך פסל.

[29] ראיתי מסיכומו של ש"י לאו.

סעיף מה':

☙ שיעור ההמשכה

נחלקו הראשונים מהו שיעור ההמשכה של המים כדי שיחשב להמשכה: הכל בו הביא בשם **ר"י** שהשיעור הוא שלושה טפחים, וה**רשב"א** (ה, ס) כתב שאין לה שיעור ואפילו כל שהוא. אך הכל בו כתב שלא נראה לו דעה זו שהרי כל פחות משלושה הוי לבוד (וכתב ה**ערוך השולחן** סעיף קסא שאין זה לבוד ממש, אלא כלומר שיהיה ניכר ההמשכה ועל שפתו אינו ניכר דהוי כשופך למקוה, ובג' טפחים הוי מקום הניכר). וה**רשב"ץ** (ח"א סימן מט) כתב ששיעור המשכה נראה אפילו שיעור מועט כל שאינו ממלא בכתף ושופך להדיא לתוך המקוה, וכ"נ דעת ה**ר"ש** (ו, ג). וב**ספר המנהגות** כתב ששיעור ההמשכה ממקום רחוק כדי שתכלה רגל ההמשכה קודם שיגיעו המים למקוה, היינו שנשער שכבר אין המים זורמים מכח שפיכת האדם. אך הרשב"ץ כתב שהיא חומרא יתירה ואין לה ראיה.

מרן ה**שו"ע** פסק להלכה ששיעור ההמשכה אין פחות משלושה טפחים. וכתב ה**לחם ושמלה** (לחם ס"ק קעה) דהיכא דאפשר ודאי יש להחמיר כספר המנהגות, וכ"כ ה**מנחת יצחק** (א, קנ).

וה**חזו"א** (יו"ד קכו, ו) כתב שההמשכה אינה צריכה להיות בקו ישר אלא אפילו אם הוא בצורת ריש או קשת וכיוצ"ב מועיל, אך ה**שבט הלוי** (ח, רג) כתב שלכתחילה ראוי שיהיה בקו ישר.

סעיף מו':

☙ על מה ההמשכה מועילה

כתב ה**ראב"ד** (בעלי הנפש שער המים ש"ב) שאין המשכה מועילה ע"ג כלים שאינם פוסלים את המקוה, אלא רק דרך הקרקע או דרך צינור שחקקו ולבסוף קבעו. אולם מרן ה**שו"ע** לעיל בסעיף מד הביא את דעת הרמב"ם "בין שהיו נמשכים ע"ג קרקע או בתוך הסילון וכיוצ"ב מדברים שאינם פוסלים את המקוה", ומשמע שאין צורך בחיבור לקרקע דווקא.

כתב המרדכי (שבועות תשמה) בשם ה**יראים** (סימן כו) שאין ההמשכה מועילה אלא ע"ג קרקע או דבר הראוי להבליע, שכך המים מתבטלים אגב הקרקע, ואז כשהמים זוחלים לגומא נעשית כאילו באו מתמצית הקרקע כי נתבטל מהם שם שאובים. אבל המשכה ע"ג רצפת אבנים או נסרים שאינם ראויים להבליע הוי כמו שמונחים בכלי ולא מבטל שם שאובים מינייהו. וכ"ד ה**רוקח** (סימן שעז) ו**תרומת הדשן** (סימן רנח).

אך ה**שאילתות** (אחרי מות סימן צו) חולק ע"ז ולדעתו אם המשיכו ע"ג צינור שקבעו ולבסוף חקקו כשר, וכ"פ ה**רמב"ם** (ד, ח). בדברי הרמב"ם מבואר שפסול שאובים מתבטל כאשר המים

יוצאים מהכלי, וההמשכה עצמה אינה מועילה להיתר אלא היא רק היכי תימצי שהמים לא יגיעו למקוה ע"י כלי אלא ע"י אדם, ולכן לדעתו אפשר להמשיך על כל דבר שאינו פוסל את המקוה.

מרן **השו"ע** פסק כדעת הראב"ד והרמב"ם, **והרמ"א** הביא שראוי להחמיר ולהמשיך דווקא ע"ג דבר שראוי לבלוע כדעת היראים.

והפוסקים נחלקו בדין זה: **הגידולי טהרה** (נחל לח) **והשבט הלוי** (ד, קכ) כתבו שאין צריך המשכה דוקא ע"ג קרקע או כלי המחובר לקרקע, והעיקר הוא שההמשכה לא תהיה על כלי קיבול או על דבר המקבל טומאה, אך עניין החיבור אינו לעיכובא. ובספר **מקוה ישראל** כתב דבעינן המשכה ע"ג קרקע או סילון המחובר לקרקע ממש, דכל שעובר על דבר שאינו מחובר לקרקע חשוב לתלוש ואינו נטהר מפסול שאובין. וכתב בשערי מקוואות שמדברי מרן נראה שעיקר החסרון בהמשכה ע"ג כלים הוא משום שאינם מחוברים, ולכן אינו מועיל להמשיך גם ע"ג כלי גללים.

ונחלקו הפוסקים אם מועיל להמשיך את המים ע"ג רצפת בטון, אם נחשב כקרקע הראוי לבלוע או דהוי כממשיך ע"ג רצפת אבנים: **החזו"א** (יו"ד קכג, א) כתב שדינו כקרקע שהרי טבעו לבלוע מים, ויש אומרים שבטון לא חשיב ראוי לבלוע (שו"ת **אמרי יושר** ח"ב סי' סז, **מנחת יצחק** ועוד). למעשה כיום קשה להמשיך את המים בקרקע כיון שמקום המקוה הוא מעל פני הקרקע, ולכן סומכים על המתירים בזה, ויש שהחמירו לתת שם בטון שסופג יותר כך שיחשב כקרקע לעניין ההמשכה.

<u>סעיף מז':</u>

☙ מעיין שהתייבש ונתמלא בשאובים שבקרקע

כתב **הרא"ש** בתשובה (כלל לא סימן יא) על מעיין שהתייבש, והיה בור רחוק ממנו ומלאוהו מים מכונסין, וע"י כך מתמלא המעיין שהתייבש שהמקוה הנ"ל כשר, אע"פ שנתייבש כולו שחשוב כחוזר ונובע. וטעמו מפורש בתשובה שנהר מכיפיה מיבריך, וכן באר מים נביעתו הוא מגידי האדמה המתפשטים לכאן ולכאן דרך הקרקע ומשם נאספים מים נוספים אל המעין המיובש. ועוד שא"א שגידים אלו ישארו יבשים לגמרי וכיון שכן תמיד יש עליהם שם מעין. מרן **השו"ע** פסק דבריו להלכה.

הב"ח מקשר בין תשובת הרא"ש בסעיף מ לגבי פסול שאובים במעיין בתחילה, שפסק מרן כרא"ש להקל שבמעיין אין פסול של ג' לוגין בתחילה. וכתב שלפי הרמ"א המחמיר שם לפסול

גם במעיין גם כאן יחמיר ויפסול. אך **הש"ך** (ס"ק קב) סובר שכאן כו"ע מודים בזה כיון שהעיקר כטעם הראשון, וכן יש צירוף של שתי הטעמים, שאובה שהמשיכוה ומעיין. וכ"כ **הט"ז** (ס"ק נז).

<u>סעיף מח':</u>

☙ המשכה ע"ג דבר המקבל טומאה

שנינו במקוואות (ה, ה)**:**

"הזוחלין כמעין והנוטפים כמקוה העיד רבי צדוק על הזוחלין שרבו על הנוטפים שהם כשרים ונוטפים שעשאן זוחלין סומך אפילו מקל אפילו קנה אפילו זב וזבה יורד וטובל דברי ר' יהודה. ר' יוסי אומר כל דבר שהוא מקבל טומאה אין מזחילין בו"

ובמשנה בפרה (ו, ד) **איתא:**

"נתן ידו או רגלו או עלי ירקות כדי שיעברו המים לחבית פסולים עלי קנים ועלי אגוז כשרים זה הכלל דבר שהוא מקבל טומאה פסול ודבר שאינו מקבל טומאה כשר"

דעת הרא"ש (הל' מקוואות סימן יא) שאין מזחילים מים אפילו היו שאובים בדבר שמקבל טומאה, ולפירושו 'נוטפין שעשאן זוחלין' היינו שרוצה להזחיל מי גשמים למקוה ע"מ לטבול בו.

הרמב"ם סובר שמדובר במשנה על מעיין הנוטף טיפין טיפין בהפסק, שאין להחזירו לדין מעיין ע"י חיבור הטיפין בדבר המקבל טומאה. ולדעתו בטבילת זבה ונדה אין איסור להמשיך מים למקוה בדבר המקבל טומאה, והאיסור הינו רק כשצריך 'מים חיים' - ראיה לדעתו כתב הב"י, שצורך זה נכתב רק במסכת פרה.

המרדכי סובר שמדובר על מקוה מי גשמים העולה על גדותיו ורוצה לעצור את הזרם כדי שיוכל לטבול באשבורן.

הי'ראים סובר שכל דין הוייתו ע"י טומאה פוסל רק במעיין, שבטל ממנו שם מעיין ויורד לדרגת מקוה.

הטו"ש"ע פסקו כחומרת הרמב"ם וכחומרת הרא"ש, כדברי הרא"ש עצמו שכתב בהלכותיו שפירוש הרמב"ם מתקבל, וכדבריו בתשובה שהחמיר לעניין המשכת מים למקוה ע"י דבר המקבל טומאה. וז"ל: הבא להמשיך מים למקוה, צריך שלא יהא בדבר המקבל טומאה, כגון מי גשמים שרוצה להמשיכם למקום אחר לעשות מקוה, לא יאחז בידו דף ויעבירם עליו, אלא יניח הדף בקרקע ויסיר ידו משם בטרם יעברו המים עליו.

כתב ה**ש"ך** (ס"ק קד) שלא יאחוז בידו כיון שהאדם מקבל טומאה, אך הדף אינו מקבל טומאה אלא מדרבנן ולכן אין בזה חשש. אמנם הביא בשם ה**מעדני מלך** שהתקשה, הרי מרן בסעיף יד' אוסר להזחיל אפילו בדבר המקבל טומאה מדרבנן? ותרץ שלזחילה יש דין שונה כיון שאינה אלא טיפין טיפין וע"י המקל הופך אותו מנוטפין לזוחלין והוי תיקון חשוב טפי, משא"כ כאן שאינו אלא כמעביר מים ממקום למקום ולא חשיב הויה גמורה לכן הקלו שלא לפוסלו בדבר המק"ט מדרבנן. עוד תרץ, ששם אינם נקראים זוחלים אבל מ"מ הרי הם נוטפים ומטהרים באשבורן. ודעת ה**חזו"א** (תנינא סימן ז סק"ה) דהואיל ואסרו להעביר מים למקוה ע"ג דבר המק"ט אנו אוסרים גם בדרבנן דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון.

צינור פלסטיק

ה**חזו"א** (יו"ד סימן קכו סק"ז) ו**שבט הלוי** (ד, קטו) רצו להתיר, שהרי מדאורייתא רק שבעה דברים מקבלים טומאה והם השק והעור וכו', וכל דבר שאין לו שייכות עם שבעה דברים הללו לא גזרו בהם. מנגד, בשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ד סימן לו, ב) נסתפק בזה ולא הכריע. ולכן גם כשמביאים מים בצינורות פלסטיק יקבעום בקרקע.

חיבר את הדבר המקבל טומאה לקרקע

כתב ה**רשב"א** ועוד, שגם סילון פסול להזחיל בו מים למקוה אע"פ שאין לו בית קיבול, שפשוטי כלי מתכות מקבלים טומאה ואינם כשרים להעביר דרכם מים למקוה.

וה**רא"ש** כתב שאם חיבר את הסילון לקרקע, הרי הוא כשר להעביר דרכו מים למקוה משום שבטל אגב הקרקע, ובכל מקרה שבטלים לקרקע דינם כך שמותר להעביר דרכם מים למקוה. הרשב"א ג"כ סובר כרא"ש בזה, והוסיף שאפילו אם מחובר לדבר המחובר לקרקע מועיל. ומ"מ כתבו האחרונים שחיבור זה צריך להיות חזק וגמור.

ה**שו"ע** פסק: ואם הסלון של מתכות מחובר לקרקע, אפילו מקלח, להדיא לתוך המקוה, כשר שהרי אינו מקבל טומאה, לפי שהוא בטל אגב קרקע. והעיר ה**רמ"א** שאין חילוק בין אם טמון תחת הקרקע או לא. וכתבו ה**דגול מרבבה** (פת"ש ס"ק לג) ו**ערעק"א** שודאי מדובר שעשה את הסילון מעיקרא ע"ד לקבעו בקרקע.

נופלים על שפת כלי המקבל טומאה

שנינו בזבחים כה:

"נתן ידו או רגלו או עלי ירקות כדי שיעברו מים לחבית - פסולין, עלי קנים ועלי אגוזים. כשירה; זה הכלל: דבר המקבל טומאה - פסולין, דבר שאינו מקבל טומאה - כשירין. מנא

הני מילי? דאמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בר אבא, אמר קרא: אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור, הוייתן על ידי טהרה תהא. אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן, זאת אומרת: אויר כלי ככלי דמי. א"ל רבי זירא לרבי חייא בר אבא: ודילמא בשותת! א"ל: תרדא, כדי שיעברו מים לחבית תנן"

מגמ' זו למד **הרא"ש** (סימן יב) שפסול מים העוברים ע"ג דבר המקבל טומאה אינו אלא כאשר נופלים ממנו, אך במקרה שהמים נופלים על שפתו מבחוץ ונמשכים לתוכו, או שבסוף סילון המתכת מחובר צינור מעץ הממשיך את המים למקוה כשר, שמהגמ' רואים שהפסול אינו אלא במקרה שהמים נופלים ישירות מהכלי המקבל טומאה אל המקוה.

מרן **השו"ע** פסק להלכה את דברי הרא"ש. וכתב הפתחי תשובה (אות לב) בשם **החתם סופר** (יו"ד סימן קצט) שצריך לעשות את הצינור באופן שיכול להזחיל בלא הדבר המקבל טומאה, עוד כתב שאין צורך שהצינור יהיה בגודל של שלושה טפחים כדי להעביר בו את המים, וכן הסילון והצינור יהיו מחוברים ולא יקבעם בדבר המקבל טומאה.

<u>סעיף מט':</u>

☙ העברה ממעיין או מקוה ע"י דבר המקבל טומאה

שנינו במקוואות (ו, ח):

"מטהרים את המקואות העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב כיצד מביא סלון של חרס או של אבר ומניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים ומושכו ומשיקו אפילו כשערה דיו"

א"כ למדנו מהמשנה שמותר להשיק ע"י סילון של אבר, וכתב **הרא"ש** (הל' מקוואות סימן יב) שאע"פ שהמים שבצינור נמצאים בדבר המקבל טומאה, הרי הם כשרים משום שמחוברים למקוה, וכל האמור הוא בצינור שאין לו בית קיבול דאל"ה הרי נפסל מחמת שאובים[30]. <u>אולם</u> לדעת **הרשב"א** (ח"ג סימן רכח) מדובר בסילון המחובר לקרקע, אך אם אינו מחובר אינו מכשיר את המים העוברים בו. ואין הבדל בין ממשיך מי מעיין או מקוה לממשיך מי גשמים, וכמו שבמי גשמים נפסל כשממשיך בדבר המקבל טומאה כך גם כאן. ולדעת **היראים** מותר להמשיך ע"י דבר המקבל טומאה, אך המשכה כזאת ממעיין הופכת אותו למקוה.

---

[30] וכתב מרן הב"י שאינו דומה להא דסעיף ח' שממשיך מים מהמעיין ומעבירן ע"ג השוקת שנפסלים משום שאובים אפילו המים שיצאו אח"כ חוץ לכלי ולא אומרים בהם שכשהם בתוך השוקת אין טובלים בהם משום גזירת שאובים, ואינם כשרים לאחר שיצאו מכח חיבורם למעיין כמו כאן שכשרים כיון שמחוברים למעיין, דדוקא התם י"ל דא"א להכשיר אותם שיצאו חוץ לכלי מכח החיבור למעיין שהרי חיבור זה הוא דרך השוקת כיון ששם פסולים בעצם אינם יכולים להוות השקה, אך הויה ע"ג דבר המקבל טומאה אין המים פסולים בעצם אלא יש כאן חסרון צדדי ולכן יכולים עדיין לעשות השקה.

מרן **השו"ע** פסק כדברי הרא"ש, וכתב שיש מי שאינו מחלק ופוסל בכל מקרה. **הש"ך** (ס"ק קה) כתב שדעת **הפרישה** שהיתר זה אינו אלא כשהחיבור איננו נפסק, וברגע שנפסק יחזרו לפסולן הראשון, אך כתב שאין דבריו מוכרחים, ולקמן (ס"ק קיב) כתב הש"ך שיש להחמיר בזה לכתחילה. בביאור טעמו של הפרישה כתב בספר **מקוה טהרה** (ס"ק קכא) שרק לגבי פסול מים שאובים שייך לומר שמועילה השקה לרגע שהשקה זו היא מתורת זריעה כדי שיחשב התלוש למחובר וגם בהשקה לרגע חשוב לזריעה, משא"כ לעניין הויה ע"י דבר המקבל טומאה לא שייך בהו שההשקה היא מתורת זריעה שהרי גם אם המים מחוברים לקרקע שייך בהם פסול זה, וע"כ לומר שהשקה זו היא מתורת חיבור ולכן כשנפסקה ההשקה - החיבור, נפסק גם הכשירו. וכתב ה**לחם ושמלה** שלכתחילה ראוי לחוש לדעה זו.

בביאור דעת הרשב"א שהביא מרן שפוסל בכל מקרה, כתב ה**חזו"א** (תנינא סימן ג ס"ק טז) דכיון שהחיבור נעשה ע"י דבר המקבל טומאה פסול, שמים הפסולים לטבילה אינם יכולים לחבר את המים שבבריכה למי המעיין. ו**האבני נזר** (יו"ד סימן רפו סק"ד) ביאר שלא מועילה השקה לפסול של הוויתו ע"י מקבל טומאה שהרי השקה מועילה רק לעשות את התלוש למחובר (ואינו דומה לשוקת, שכאן החסרון צדדי ולכן מותר לטבול לאחר שיצאו מהמק"ט אך כשעברו המים על כלי קיבול הם פסולים ממש ולא שייך להכשירם לאחר שיצאו).

<u>סעיף נ':</u>

גדר זחילה במקוה

שנינו במקוואות (ה, ה):

"ונוטפים שעשאן זוחלין סומך אפילו מקל אפילו קנה אפילו זב וזבה יורד וטובל דברי ר' יהודה, ר' יוסי אומר כל דבר שהוא מקבל טומאה אין מזחילין בו"

לדעת ה**ר"ש**, **מרדכי**, **רשב"א** ועוד מדובר על מקוה ששפתו נפרצה ומימיו זוחלים החוצה, ואסור לטבול בו אפילו אם ישארו בו ארבעים סאה כיון שחשוב למקוה זוחל. ואפילו אם יש בו אלף סאים יש לו להיזהר שלא לטבול אם המים יוצאים ממנו שזוהי זחילה הפוסלת.

דעת ה**ריב"ש** (סימן רצב) שכל הפסול אינו אלא במקרה שהמים אינם חוזרים למקוה ולכן אנו מחשיבים את כל מי המקוה כזוחלים, אך אם המים יוצאים החוצה וחוזרים אין דין זוחלים על המקוה שדין המים כאשבורן וחשוב כעודו במקוה. ה**רמ"א** הביא את דברי הריב"ש.

ה**רא"ש** (סימן יא) סובר שהאיסור רק במקרה שהשפה נפרצה ולא ישארו בו ארבעים סאה אחר יציאת הזוחלים, ואם יסתום את הפירצה ע"י דבר המקבל טומאה פסול מדין 'הויתו ע"י דבר

המקבל טומאה', אבל אם ישארו ארבעים סאה אין בזה פסול כלל. ולדעתו מניעת זחילה אינה פוסלת בדבר המקבל טומאה.

מרן **השו"ע** פסק כדעת הרא"ש, **והרמ"א** הביא את דעת המרדכי. וכתב **הלחם ושמלה** (שמלה ס"ק פו-פז, לחם ס"ק קצג) שמשמע שלדברי המתירים מותר לטבול אפילו למעלה במקום שהמים יצאו החוצה, ולדברי המחמירים אסור לטבול אפילו למטה במקום שהמים לא יצאו החוצה. ובשו"ת **עמק שאלה** (סימן נה) כתב שאף לדעת השו"ע הכשרנו רק לטבול במקום שישארו המים תחת הנקב, אבל אסור לטבול במים הזוחלים.

כתב **המהרי"ק** (סימן קנו) שאם המקוה בא ממעיין אין לחוש לזחילה, וכ"פ **הרמ"א**.

☙ פילטר[31]

קיים בשוק פילטר חיצוני, המותקן מחוץ לבור הטבילה, ומי המקווה מגיעים אליו ע"י צינורות המוליכים אותם דרך משאבה אל מיכל הפילטר. המיכל עצמו מלא בחול או אבנים קטנות, וכאשר המים עוברים דרכו מתבצע בהם סינון. במערכת זו קיים סנן ראשון בו עוברים המים סינון המפריד את הפסולת מן המים כדי שלא יכנסו למָנוע ויקלקלוהו, ולאחר מכן המים עוברים סינון נוסף. לאחר השלמת תהליך הסינון יוצאים המים מן המיכל דרך תעלה המובילה אל אוצר הזריעה ומשם הם מגיעים לבור הטבילה.

בשעה שמערכת הסינון פעילה ישנה בעיה בכשרות המקוה, שהרי המים אינם מכונסים בבור הטבילה אלא זוחלים בו. אמנם לדעת הריב"ש זחילה החוזרת למקומה אינה חשובה כזחילה וכפי שהביאו הרמ"א כאן, וכן בשו"ת אגרות משה (יו"ד א, קי) כתב שאין בזה פסול זוחלים כיון שהמים חוזרים למקום משם באו, אך דחו דבריו שהרי המים חוזרים ע"י כח חיצוני ולא משום שמטבעם חוזרים למקוה (שו"ת **בצל החכמה** ח"ד סימן צח). ולאחר תהליך הסינון אין כאן זחילה והמים חזרו לכשרותם שהרי נזרעו באוצר כדין.

אמנם גם בזמן שאין מערכת הסינון פעילה יש כמה חסרונות בפילטר כזה: בשו"ת **מנחת יצחק** (ז, עח) כתב שעלול להיות מכשול שיטבלו בשעה שהפילטר פועל, וכן משום שהפילטר והצינורות חשובים כמעמיד בדבר המקבל טומאה, שהרי גם כשהפילטר לא עובד הרי הוא מלא במים וכן הצינורות, נמצא א"כ שלעולם מי המקוה עומדים על המשאבה שהיא כלי המקבל טומאה. את הבעיה השניה הביאו גם **הגריש"א** ו**הגר"נ קרליץ**. בעיה נוספת היא לדעת הראב"ד ש'נתן סאה ונטל סאה' היינו רק עד רובו אבל ביותר מכך פסול, וא"כ בפילטר כל

[31] הרבה מהמובא כאן מבוסס על מכתב שפורסם ע"י הרבנות הראשית.

המים יצאו מהמקוה ולא יועיל מה שאח"כ המים חוזרים לאוצר הזריעה. גם בשו"ת **הר צבי** (יו"ד סימן קעז) דן בצדדים השונים בבעיה זו ואסר. ולדעתו אפילו אם יסגרו את החשמל והטבילה תהא באשבורן ממש אין זה מועיל, שהרי המקוה הוייתו ע"י אדם. ואפילו למ"ד נתן סאה ונטל סאה כשר גם ביותר מרובו, אין להתיר כאן משום שכל ההיתר הוא מהטעם שכל סאה הנכנסת למקוה פקע ממנה דין שאובים וכעת היא עצמה כשרה, אך כשהפילטר עובד המים הנכנסים למקוה לא נכנסים למים כשרים אלא למים זוחלים, ורבו הפוסקים שאין הזוחלים מטהרים את השאובים ויוצא א"כ שכל סאה וסאה הנכנס למקוה לא פקע מהם פסול שאובין, וסיים ששומר נפשו ירחק ממכשול איסור כרת שיש בזה.

בנהלי הרבנות הראשית התירו במקרה שכבר מותקנת מערכת פילטר חיצונית והחלפתה כרוכה בהוצאה כספית משמעותית, להשתמש בפילטר זה בתנאים הבאים: לידע את הבלניות בבעיה החמורה לטבול במקוה שהפילטר שלו עובד. בנוסף לזה יש להתקין מערכת שתכבה את החשמל בבור הטבילה בזמן שמערכת הסינון של הפילטר עובדת, כדי למנוע אפשרות שיטבלו בזמן שהפילטר עובד. כשאירע מקרה ואישה טבלה בזמן שהפילטר עובד יש לשאול רב כיצד לנהוג, ולברר כיצד קרה הדבר. כדי למנוע את בעיית הזחילה ע"י דבר המקבל טומאה יש להתקין ברז מיוחד שיכניס אוויר לצינור המוליך את המים למקוה, מיד בשעה שנפסקת פעולת הפילטר ע"מ שלא יכנסו לשם מים.

כשהפילטר מותקן בתוך בור הטבילה אין חשש זחילה, וגם יתר החששות פוקעים. בתחומין כב מובאת פניה של הרב רוזן **לגר"ש וואזנר** בה הוא מציע פתרון להתקין פילטר בתוך המקוה, משאבה זו אושרה עקרונית ע"י. גם **הגרע"י** (טהרת הבית ח"ג עמוד שלו) התיר להתקין פילטר בתוך במקוה, ואין בזה שום חשש, ורשאים לטבול במקוה זה אף לכתחילה בשעה שהפילטר פועל. וכן התיר הרה"ג שלמה עמאר בשו"ת **שמע שלמה** (יו"ד ה, יד).

☙ הפסקת הזחילה ע"י דבר המקבל טומאה

מהדין הנזכר לעיל לגבי זחילה במקוה, למד **המרדכי** שמקוה שנסדק והמים יוצאים דרך הסדק, אע"פ שישארו במקוה שיעור ארבעים סאה, אם מעכב את הזחילה ע"י דבר המקבל טומאה המקוה פסול. אך לדעת **הרא"ש** כנזכר לעיל מותר לסתום בדבר המקבל טומאה.

מרן **השו"ע** פסק לאסור לסתום את המקוה בדבר המקבל טומאה, והביא שיש מי שמתיר בזה. **הב"ח** כתב שיש להחמיר בזה באיסור דאורייתא, שלא לסתום את המקוה בדבר המקבל טומאה.

מסמרים: כתב בשו"ת **נודע ביהודה** (מהדו"ת יו"ד קלז. הובא בפת"ש לה) שמסמרות וברגים של ברזל אינם נחשבים לכלי כל זמן שלא קבעם לתשמיש בדבר התלוש, שהרי בפנ"ע אינם ראויים לכלום. וממילא אינם מקבלים טומאה, כ"ש בזמן שקבועים בקרקע. אך ה**מנחת יצחק** (ג, צא) חשו בזה לקבלת טומאה, אא"כ רוב תשמישם בקרקע, או שנעשו מתחילה ע"ד לקובעם בקרקע.

עוד נידון הנספח למח' שהוזכרה היא, מרזב המקלח את מימיו למקוה והחזיקו אותו ע"י ברגים או מסמרים, שלפי האוסרים אותם לעיל יאסרו גם כאן. שהרי מרן פסק לעיל סעיף מח' שאסור לסמוך את הדבר שמעבירים איתו מים למקוהה ע"י דבר המקבל טומאה. ועי"ע בספר **מי השילוח** (מקור נפתח סימן ה סק"ו).

לעניין גומי (כגון שרוצה לסתום את בור הניקוז שבתחתית המקוה ע"י פקק גומי) נחלקו האחרונים: לדעת ה**מהרש"ם** (ח"א סימן ב) וה**מנחת יצחק** (ח"ד סימן לו) גומי דינו ככלים העשויים מקנים או עלים, וגזרו עליהם טומאה כעצים. אך לדעת ה**חזו"א** (יו"ד קכו, ז) ו**שבט הלוי** (ד, קטו) אע"פ שהגומי יוצא מהעץ אינו נחשב כעץ לעניין קבלת טומאה.

סעיף נא':

☙ זחילה שאינה ניכרת

כתב ה**רשב"א** (תורת הבית שער המים ש"ב) שאם יש נקב במקוה ומימיו נוטפים מעט מעט או נבלעים בקרקע מעט מעט כשר, משום שאין זחילתן ניכרת, ואם אי אתה אומר כן אין לך מקוה מים כשר, שהקרקע מתחלחל ובולע מעט מעט. וכ"פ ה**שו"ע**.

יש שכתבו (שו"ת **שואל ומשיב** תנינא ח"ד סימן קעח ועוד) שרק אם המים יוצאים דרך מקום מסויים חשוב לזחילה שאינה ניכרת, אך אם נבלעים בקרקע או בריצוף שתחת המקוה אינו חשוב זחילה אלא בליעה, ובמקרה כזה אפילו אם ישנה בליעה בשיעור שאם היה נקב היה פוסל - המקוה כשר משום שאינו חשוב כזחילה. אך יש שחלקו עליו ולכן אין להקל בפרט שמדברי מרן לא נראה חילוק זה.

וכתב הפת"ש בשם ה**חתם סופר** (יו"ד סימן ריא) דה"ה למים שנבלעים ברצפת אבנים, שאין זה משנה אם נבלעים בקרקע או באבנים, כל זמן שאין זחילתן ניכרת ליכא למיחש.

ה**גר"א** (אות צו) תמה על מרן, שהרי הרשב"א שהוא מקור הלכה זו פסק לשיטתו דס"ל כר"ש שאם נפרץ המקוה אין לטבול בו אפילו אם ישארו במקוה ארבעים סאה, אבל לשיטת הרא"ש שפסק מרן כמותו לעיל שאין הוא פסול אלא רק אם לא ישאר במקוה ארבעים סאה, אז פסול

גם אם נוטף לאט לאט אם לא ישארו במקוה ארבעים סאה בסופו של דבר! אך כשנדייק בלשון הרשב"א נראה שכתב: ואם אי אתה אומר כן אין לך מקוה מים כשר שהקרקע מתחלחל ובולע מעט מעט. הרי שזחילה שאינה ניכרת כשרה גם כשלא יהיו ארבעים סאה בסופו של דבר! ועיין **בחזו"א** (תנינא קלה, ד) שיישב בדרך אחרת. למעשה הרבה אחרונים כתבו שאין לעשות מעשה נגד הגר"א. ובספר **שערי מקוואות** כתב שפשטה ההוראה להחמיר אפילו בזחילה שאינה ניכרת וכל הפוסקים שהתירו אינו אלא למפרע, אך מכאן ולהבא צריך להכשירו שלא יזחל כלל. אולם ה**גרע"י** (טהרת הבית ח"ג עמוד רחצ) פסק שמקוה שיש בו זחילה שאינה ניכרת אינו נפסל משום זוחלין ומותר לטבול בו אפילו לכתחילה, ורק על הצד היותר טוב יש לתקנו באופן שלא יחסר ממנו המים.

בגדר זחילה שאינה ניכרת מצאנו כמה שיטות: לדעת ה**חזו"א** (יו"ד סימן קמ סק"ד) כתב שזחילה שאינה ניכרת שפוסלת היא דוקא כשרואים את תנועת המים במקוה עצמו, אך אם הזחילה אינה נראית לאדם שנמצא תוך המקוה אע"פ שאם יהא מחוץ למקוה יראה את הזחילה אינו חשוב לזחילה הניכרת. אך יש שכתבו שכל שיוצא בדרך זחילה ולא כטפטוף חשוב לזחילה הפוסלת, שפסולה לדעת השו"ע, אע"פ שעין האדם אינה שולטת בזחילה זו. וכתב ה**גידולי טהרה** (שו"ת סימן ח) שאם שיעור הנקב הוא ככונס משקה המים יוצאים בזחילה הפוסלת ולא בטפטוף.

<u>סעיפים נב' - נג':</u>

☙ שיעור הנקב לעירוב מקוואות

שנינו במקוואות (ו, ז):

> "ערוב מקואות כשפופרת הנוד כעוביה וכחללה כשתי אצבעות חוזרות למקומן ספק כשפופרת הנוד ספק שאינה כשפופרת הנוד פסולה מפני שהיא מן התורה.. כל שיעמוד כשפופרת הנוד ממעטה רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שהוא מבריית המים טהור"

נחלקו הראשונים מהו שיעור הנקב בו אפשר לערב מקוואות: לדעת ה**רא"ש** (סימן טו) תמיד צריך כשפופרת הנוד. וכ"ד ה**טור** וה**רמב"ם**. ועיין ב**בב"ח** שכתב שנראה שהרא"ש וסיעתו

הסכימו להכשיר בכשערה כשפסול המקוה מדרבנן, אך החמירו גזירה עירוב שאוב עם כשר אטו עירוב חסר עם שלם או עירוב שני חסרים.

לעומתם דעת **הרשב"א** (שער המים סוף ש"י) שכדי להכשיר מקוה שפסולו מדאורייתא צריך נקב כשפופרת הנוד, היינו להשלים מקוה חסר מהשלם. אך להכשיר מקוה פסול מדרבנן, היינו שאוב מהכשר או שהתמלא ע"י דבר המקבל טומאה מספיק בעירוב כשערה.

מרן **השו"ע** פסק להלכה כדעת הרשב"א (סעיף נב'): הבא לערב מקוה פסול או חסר עם מקוה כשר, להכשירו; או שניהם חסרים ובא לערבם להכשירם, צריך שיהא נקב שביניהם רחב כשפופרת הנאד. ולאחר מכן הוסיף (סעיף נג'): הבא להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב[32], אף על פי שאינו משיקו אלא כשערה[33], כשר ואפילו אין מי ההשקה רואין פני האויר.

ו**הרמ"א** פסק כדעת הרא"ש וסיעתו: ודוקא בפסול שאיבה שהיא מדרבנן, אבל בפסול דאורייתא בעינן כשפופרת הנאד כמו שנתבאר; ואפילו בפסול שאובה יש חולקין, וכן ראוי להורות.

בדעת הרמ"א נחלקו האחרונים: **הש"ך** (ס"ק קיז) כתב דס"ל שרובו שאוב פסול מדאורייתא, ולפ"ז אם רק מקצתו שאוב לכו"ע די בכשערה, אבל **הט"ז** (ס"ק סג) ביאר שדברי הרמ"א מתייחסים למקוה שמיעוטו שאוב, ולכן גם אם מיעוטו שאוב בעינן נקב כשפוה"נ. והסביר **הב"ח** שאנו גוזרים עירוב שאוב עם כשר אטו עירוב חסר עם שלם או עם שני חסרים. אך לדינא כתב **הלחם ושמלה** (שמלה צח) דכיון שהרא"ש הוא היחיד להחמיר בזה יש לסמוך על המקלים ברובו כשר ומיעוטו שאוב דמהני השקה בכשערה.

ואם הוא ספק אם שיעור הנקב כשפופרת הנוד, כתב השו"ע ע"פ המשנה שפסול.

☙ הצטרפות חורים לשיעור ההשקה

שנינו בחגיגה כב.

---

[32] משום ששאוב פסול מדרבנן בלבד הקלו בעירוב של חוט השערה. אך בחידושי ר' חיים הלוי (פ"ז מהל' טומאת אוכלין ה"ה) כתב שאפילו אם נאמר שפסול זה הוא מדאורייתא סגי בעירוב כל שהוא, משום שדוקא במקוה חסר אנו צריכים השקה של שפופרת הנוד כדי שיחשב למקוה אחד, אך פסול שאיבה אנו צריכים להשיקו ע"מ לתקן את הפסול שבו ותיקון זה נעשה אפילו בהשקה כל שהיא.

[33] הגולות עיליות פירש ששיעור 'שערה' אינו שיעור החיבור בין המקוואות, שפשוט שצריך להיות כשפופרת הנוד, אלא ר"ל שאין צורך במים זורמים הרבה אלא אפילו בקילוח דק כשערה די.

"אמר רבא: סל וגרגותני שמילאן כלים והטבילן - טהורין, ומקוה שחלקו בסל וגרגותני - הטובל שם לא עלתה לו טבילה, דהא ארעא כולה חלחולי מחלחלא, ובעינן דאיכא ארבעים סאה במקום אחד"

המרדכי (שבועות סי' תשמו) הביא בשם **הראבי"ה** (סימן תתקפח) שכאשר יש מקוה שלם ורוצים לחבר אליו מים נוספים הטפלים אליו מספיק בנקבים דקים המצטרפים לשיעור של שפופרת הנוד, כמו סל וגרגותני. אך כשרוצים לחבר שני מקוואות חסרים צריך חיבור של שפופרת הנוד ממש, וביאר בדברי הגמ' 'דהא ארעא חלחולי מחלחלא' שהכוונה לחופר כמה חפירות אחת ליד השניה שאין בכל אחת 40 סאה, אך אם חופר ליד הנהר והחלחול ניכר הוי חיבור.

מרן **השו"ע** פסק את דברי הראבי"ה להלכה. אך הפת"ש (ס"ק לח) הביא בשם **החכם צבי** (סימן מ) ו**הלבושי שרד** שחולקים ע"ז כיון ששאר הראשונים לא הסכימו לדברי הראבי"ה והביאו ראיות חזקות לדחות דברי הראבי"ה ולכן הנקבים אינם מצטרפים, וכן הסכימו **החזו"א** (מקוואות סי' ט תניינא סק"ג) **ועוד.**

ע"פ דבירהם כתב **המהרש"ם** (ח"ג סימן סב) לאסור לתת רשת סינון בנקב ההשקה, שהרי הנקבים אינם מצטרפים לשפופרת הנוד. וכ"פ **הגרש"ז אוירבך** (מנחת שלמה תנינא ב-ג סי' עז, ג) והוסיף שאין להקל בזה אפילו בטבילה דרבנן. עפ"ז כתב **השבט הלוי** (ח, רה) שמה שנפוץ במקוה כלים שכדי שלא יפלו הכלים לעומק המקוה משימים קובית רשת בתוך המים, שאפילו אם יש שיעור מקוה מתחת לרשת זו אין זה מועיל לטבילת הכלים בתוך מקום הרשת כיון שהנקבים לא מצטרפים, ולכן אם רוצים לתקן רשת כזו יש להניח רשת רגילה שאין לה קיום בפנ"ע וידאגו שמי המקוה יקיפו אותה מכל הצדדים וישימו אותה כסל בתוך המים (כך שדינה יהא כשק או קופה בסעיף לח שמותר להטביל בהם כשהם תוך המקוה).

והוסיף **הרמ"א:** ומותר לחפור מקוה בצד הנהר ולטבול בה, אף על פי שאין בה מ' סאה, דהא ארעא חלחולי מתחלחלת והואיל והוא סמוך לנהר ואנו רואין החלחולים שביניהם, שהמים באין מן הנהר דרך החלחול, דהיינו מנקבים דקים שבקרקע, הוו חבור. אך ה**חכם צבי** והלבושי שרד כתבו שאין להתיר לטבול במקוה חסר הנמצא בצד הנהר. וכתב החזו"א (תנינא סימן ט סק"ג) שאין לעשות מעשה להקל בספק דאורייתא

☙ נקב שנסתם

שנינו במשנה לעיל לגבי נקב שנסתם שממעט את השיעור של שפופרת הנוד.

בטעם היתר השקה כתבו **הרא"ש** (ב"ק פ"ז סימן ג) **והרשב"א** (ח"ג סימן רכח) שבהשקה נעשו זרועים ליטהר מטומאתן, וכן לעניין להטביל בהם שהזריעה מועילה להחשיבו כמקוה עצמו. עפ"ז פסק הרא"ש (כלל לא סימן ב) שלאחר שהמקוה הפסול נתערב עם הכשר אפילו רגע נשאר תמיד בהכשרו כיון שנזרע בו, כראיה לשיטתו הביא את המשנה לעיל (ו, ג) לגבי שלוש מקוואות שאין בכל אחת שיעור מקוה וירדו שלושה לטבול בהם כך שעלו המקוואות והתחברו שהמקואות טהורים והטובלין טהורים, ומשמע שהמקוה נשאר טהור גם לאחר שהחיבור נפסק. אך **רבנו ירוחם** הביא שיש הסוברים שאם נסתם הנקב חוזר לפסולו הראשון, בטעם שיטתו נראה לבאר שההשקה אינו מטהר מטעם זריעה אלא מטעם חיבור, שכל המחובר לטהור טהור, ולכן אינה הופכת את הפסולים לכשרים.

ב**גידולי טהרה** (נחל ס"ק מא) כתב נ"מ נוספת בטעם ההשקה: אם השקה מועילה מתורת זריעה הרי שאסור לפתוח בשבת את נקב ההשקה, דהוי תיקון בגוף המים, אך אם הוא מתורת חיבור לא מתקן כלום במים עצמם. אך ב**לחם ושמלה** (שמלה ס"ק צב) כתב שלכו"ע מותר לפתוח את הנקב בשבת כיון שהכשרת מים אינה חשובה לתיקון האסור בשבת.

מרן ה**שו"ע** הכריע כרא"ש וסיעתו. אך ה**ש"ך** (ס"ק קיב) כתב שטוב להחמיר להסיר את הסתימה כשהוא רוצה לטבול במקוה האחר. וה**נודע ביהודה** (תניינא יו"ד סימן קמא. הובא בפת"ש לז) תמה על דעת האוסרים, והחזיק בראייתו של הרא"ש להכשיר מקוה זה.

והוסיף ה**רמ"א** "וקילוח המים יהיה כרוחב הנקב", כדברי ר"ש ור"י, ודלא כר"ת הסובר ששיעור הנקב צריך להיות כשפופרת הנוד, אבל שיעור המים שצפים סגי בטופח ע"מ להטפיח.

<u>סעיף נד':</u>

☙ נסדק כותל שבין שתי מקוואות

שנינו במקוואות (ו, ט):

> "כותל שבין שתי מקואות שנסדק לשתי מצטרף ולערב אין מצטרף עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנוד ר' יהודה אומר חלוף הדברים נפרצו זה בתוך זה על רום כקליפת השום ועל רוחב כשפופרת הנוד"

לדעת ה**ר"ש** ה**רא"ש** ו**רבנו ירוחם** 'שתי' היינו מצד לצד, 'ערב' היינו מלמעלה למטה. בטעם הדבר כתב ה**ט"ז** (ס"ק סד) שכשהסדק לרוחב הכותל כל המקוה מחוברת למקוה הכשר, אך

כשהסדק מלמעלה למטה אין חיבור רק נגד אותו הסדק ומי שעומד חוץ ממקום הסדק אינו עומד במקום החיבור.

אך דעת **הרמב"ם** להיפך דברוחב צריך כשפופרת הנוד, ובטעמו כתב הט"ז שכשהסדק מלמעלה למטה הוי כאילו נפל כל הכותל כיון שאין לו קיום באמצע, משא"כ לרוחב דעכ"פ יש לו קיום גם לחלק שלמעלה מהסדק מחמת החלק שלמטה.

עוד נחלקו הראשונים בפירוש 'מצטרף', לדעת **רבנו ירוחם** קאי על הסדק, שאם נסדק הכותל לשתי מצטרף כל הנקב לשיעור שפופרת הנוד. אך מה**רמב"ם** משמע דקאי על המקוה, ששתי המקוואות מצטרפים ע"י הסדק אפילו אם אין בכולו כשפוה"נ. וכתב ה**חזו"א** (תנינא סימן ט סק"ה) שאין להחמיר בזה משום שמרוב הראשונים משמע שא"צ שיהיה בין כולו שיעור כשפופרת הנוד, וכן משמע מלשון מרן ש'מצטרף' הוא לעניין עירוב המקוואות ולא לשיעור הנקב.

מרן ה**שו"ע** פסק: כותל שבין ב' מקואות שנסדק מצד זה לצד זה, אפילו כל שהוא לשתי, מצטרף לערב שני המקואות להכשירם; ואם לערב, אינם מצטרפים עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנאד. ה**ט"ז** (ס"ק סד) וה**ש"ך** (ס"ק קיח) כתבו שמרן לא פירש מהו השתי ומהו הערב, ולכן יש להחמיר כשתי השיטות בראשונים. וכתב ה**חזו"א** שאם נסדק לשתי ולערב יחד, א"צ נקב כשפוה"נ דממ"נ כשר.

☙ נפרץ ראש הכותל שבין המקוואות

שנינו לעיל לגבי הדין של נפרץ ראש הכותל ששיעור החיבור צריך להיות קליפת השום. עוד למדנו במשנה בטהרות (ח, ט) שמשקה טופח אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה.

לגבי שיעור השקת המים במקוה שנפרץ ראשו נחלקו הראשונים: [א] לדעת **ר"ת** ו**סמ"ק** שיעורו הוא טופח ע"מ להטפיח, בין בנקב שבאמצע הכותל ובין בנקב שבראש הכותל. [ב] לדעת ה**ראב"ד** צריך השקה ברוחב כשפופרת הנוד על גובה כקליפת השום, ולכן אם הנקב עגול צריך שיהא מלא עד חציו ועוד כקליפת השום. [ג] ה**ר"ש**, **ר"י** ועוד סוברים שהשקת המים צריכה להיות כשיעור הנקב, באמצע הכותל כשפופרת הנוד ובראשו כקליפת השום.

וביאר ה**גרי"ז הלוי** (ו, ד) את מחלוקת הראשונים הנ"ל כך: דלדעת ר"ת בעינן דנקב ההשקה יהא בשיעור שפוה"נ אבל המים הבאים בנקב די אם יהיו כשיעור טופח ע"מ להטפיח, והביאור בזה הוא ששיעור שפוה"נ הוא דווקא אם יש מחיצה המפסקת בין שני המקוואות אבל בלא הפסק מחיצה סגי בכל שהוא כדין חורי וסדקי המערה. ולכן סובר ר"ת שעיקר שיעור זה הוא

על הנקב אבל על המים אין שיעור. ור"י סובר ג"כ שעיקר שיעורו הוא בנקב ולא במים, אך לדעתו אם אין בנקב כולו מים אינו מועיל לעירוב המקוואות, דאותו מקצת נקב שלא מלא במים חשוב כנקב שחוץ למקוה.

מסתימת דברי **השו"ע** נראה שההשקה צריכה להיות בכל הנקב כר"ש. וכן משמע מהרמ"א בסעיף נב.

ואם המים עוברים מעל הכותל שבין המקוואות כתב הריב"ש בדעת **הר"ש** ששיעור חיבורם הוא טופח ע"מ להטפיח, ולדעת **הרמב"ם** ועוד צריך שיעור כקליפת השום, שאין חילוק בין פרצה בראשו למעל הכותל. וכך הכריעו הפוסקים להלכה.

<u>סעיף נה':</u>

☙ 3 מקוואות חסרים שהתערבו ע"י הטובלים

שנינו במקוואות (ו, ג):

> "שלשה מקואות בזה כ' סאה ובזה כ' סאה ובזה כ' סאה מים שאובין והשאוב מן הצד וירדו שלשה וטבלו בהן ונתערבו המקואות טהורין והטובלים טהורים. היה השאוב באמצע וירדו שלשה וטבלו בהם ונתערבו המקואות כמות שהיו והטובלים כמות שהיו"

ופרשו **הר"ש** ו**הרא"ש** (סימן יד) שאם השאוב מהצד והתערבו שני הכשרים ונעשה מקוה של 40 סאה, כשמתערב המקוה השלישי השאוב הרי הוא מוכשר להיות מקוה כשר, שהרי יש כאן מקוה כשר שעליו אפשר להוסיף כמה מים שרוצים, ואפילו בשאוב אפשר לטבול משום שנהיה כשר. ואם השאוב באמצע, אז כיון שהמקוואות התערבו בהמשכה אין העשרים הכשרים נפסלים מחמת השאובים שסמוכים אליהם, ולכן דינם נשאר כשהיה, המקוואות הכשרים נשארו כשרים ואפשר להקוות עליהם מים נוספים.

מרן **השו"ע** פסק: "שלשה מקואות שיש בשנים מהם בכל אחד עשרים סאה מים כשרים, ובאחד מהם עשרים סאה מים שאובין, ועומדין זה בצד זה, אם השאוב מן הצד וירדו שלשה וטבלו בהם ומתוך כך נתמלאו ויצאו על שפתם ונתערבו יחד, הוכשרו שלשתם, כיון שפעם אחת היו מחוברים ביחד מ' סאה מים כשרים, ואותם שטבלו בהם, טהורים. ואם השאוב באמצע, שאין שני הכשרים יכולין להתערב אלא על ידו, לא הוכשרו אלא נשארו כמו שהיו תחלה ואותם שטבלו בהם לא נטהרו".

וכתב **הריב"ש** (סימן רצה) שאע"פ שכשהשאוב בצד לכאורה יש לחוש לכך שמא האמצעי התערב בשאוב קודם שהתחבר לכשר שבצידו, י"ל שמ"מ הולכים להקל בספק שאובים, וכן

משום שהשאובים לא פוסלים את הכשרים שהרי באו בהמשכה. **הש"ך** (ס"ק קכא) **והט"ז** (ס"ק סו) תרצו שלא נפסל כיון שהתחבר גם לכשר קודם שירדו השאובים לתוכו. ולגבי הסיפא ביאר הט"ז (ס"ק סט) ע"פ הר"ש שלא נפסלו הכשרים מהשאוב שהרי באו דרך המשכה, ואף אם אין ג' טפחים בין המקוואות מ"מ המים שיוצאים בשעת הטבילה חוזרים למקומם, ואין אומרים שהוחלפו זב"ז שהרי כל אחד דוחף את חברו, ואין חשש תערובת אלא במקום שנוגעים ושם הרי הם בטלים ברוב.

כתב **הט"ז** (ס"ק סז) שהמקוה השאוב הוכשר ונעשה כמי גשמים גם לאחר שחזר למקומו ושוב אינו מושך למקוואות הכשרים, ונ"מ שאם ישלימו אותו למ' סאה יוכשר לטבילה.

הש"ך (ס"ק קכ) התעסק בשאלה מדוע ברישא אין חוששים לזחילה, לדעת הריב"ש מדובר שהמים חוזרים למקומם, והש"ך הוסיף שזהו דווקא אם היו שם רק כ' סאה כשרים, אבל אם היו מ' סאה אז לא נפסלים כשלא חוזרים. ואף למ"ד שיש פסול זוחלין גם כשנשאר מ' סאה, זה רק כשהמים יוצאים מעצמם אבל כשיוצאים מחמת הטבילה ודאי זה לא פוסל. שכלל בידינו שפסול זחילה אינו אלא כשמטבען המים לזחול אך לא אם ע"י דבר חיצוני המים נזחלים.

לכאורה יש להקשות, הרי השקת המקוואות נעשית ע"י אדם המקבל טומאה והרי פסלינן העברת מים למקוה ע"ג דף המקבל טומאה, ותירץ ה**לחם ושמלה** (שמלה סק"ק) שדווקא התם פסלינן ליה שהרי ממשיך את המים עד המקוה ממש, משא"כ הכא שהאנשים טובלים במקוה וממילא המים מושקים דבכה"ג לא חשיב הוויתו ע"י טומאה. וה**גידולי טהרה** (נחל לח) תירץ שאין קפידא לעשות את ההשקה ע"י טומאה, ורק בהווית המקוה אנו מקפידים בזה. ורק בכה"ג שפסול המים הוא משום דבר המקבל טומאה אנו אוסרים להשיק בדבר המקבל טומאה משום דחשיב לטובל ושרץ בידו (שטהרת פסול המים יעשה ע"י הפסול עצמו) אבל בשאר פסולים מותר לעשות ההשקה ע"י דבר המקבל טומאה. ומטעם זה יש שהתירו לעשות את ההשקה ע"י צינור המקבל טומאה.

<u>סעיף נו':</u>

☙ שני מקוואות חסרים שהתערבו

שנינו בתוספתא (ג, ה):

"שני מקואות של עשרים עשרים סאה אחד שאוב ואחד כשר ירדו שנים והשיקום וטבלו בהן אפילו אדומים והלבינום או לבנים והאדימום הטבלין והטובלין כמות שהיו"

ופירש **הר"ש** שאדם טבל במקוה הכשר, ומחמת כן עלו המים ועברו גם למקוה השאוב. במקרה כזה אפילו המים הכשרים האדומים והמים השאובים הלבינו אותם כשנכנסו אליהם או ההיפך, דין המים נשאר כשהיה, משום שקצת מים שאובים התבטלו ברוב המים הכשרים קודם שנכנסו למקוה הכשר.

מרן **השו"ע** פסק את התוספתא להלכה.

<u>סעיף נז':</u>

☙ טבילה בגומא הסמוכה למקוה

שנינו במקוואות (ה, ו): "מטבילין בחריצין ובנעצים ובפרסת החמור המעורבת בבקעה".

ופירש **הרמב"ם** בפיה"מ שסגי בעירוב של קליפת השום, אך בהלכות (ח, א) כתב שצריך חיבור של שפוה"נ, וביאר **החסדי דוד** שצריך לפרש ברמב"ם שמצריך נקב ברוחב של שפופרת הנוד ובגובה של קליפת השום, כפי שכתב בסעיף נד.

ובארו **הר"ש** ו**הרא"ש** שמדובר במקרה שהבהמה הולכת ע"ג הקרקע ועושה גומא בדריסתה, ובבקעה נתקבצו מ' סאה מקוה כשר והפרסה הזו מעורבת לה בכשפופרת הנוד, וטובל בגומא זו שכל המחובר למקוה הרי הוא כמקוה. וכ"פ מרן **השו"ע**.

☙ גל שנתלש ממקוה

שנינו במקוואות (ז, ז): "מחט שהיא נתונה על מעלות המערה היה מוליך ומביא במים כיון שעבר עליה הגל טהורה". והעיר **הרא"ש** שכל זה בתנאי שלא נתלש הגל ממקומו, אחרת אינו מטהר שהרי אין בו מ' סאה. **הרמ"א** פסק דבריהם להלכה.

וכתב **המאירי** (מקוואות סוף פ"ז) "ואף על פי שצדה האחד בקרקע אין זו קרויה חציצה כלל אי אפשר שלא יכנס בה טופח להטפיח שמחברן", וזהו החידוש של מקרה זה. והרמ"א כתב 'לכן' להשמיע לנו שאין פסול של מים מחוץ למקוה, שהרי כבר מצאנו בגומות הסמוכות למקוה שדינם כמקוה.

האחרונים דנו באיזה מקרה בכל זאת מטהר הגל אע"פ שנתלש: לדעת **הט"ז** (ס"ק עד) הגל מטהר כאשר יש בו ארבעים סאה, או אם נתלש ממעיין שמטהר כלים בכל שהוא. אך **הש"ך** (ס"ק קכג) חלק ע"ז ולדעתו הגל שנתלש מטהר רק אם בא ממעיין ויש בו מ' סאה, שהרי אם הוא בא ממקוה נפסל משום זוחלין, ואם בא ממעיין ואין בו ארבעים סאה לא מועיל אפילו לכלים שהרי בטל ממנו שם מעיין לטהר בכל שהוא.

עוד כתבו שאין כאן פסול של הוייתו בטומאה, כיון שהאדם לא נגע במים המטהרים אלא רק באו מכוחו ע"י נענוע ידיו במקוה, אולם לדעת ה**תוס' יו"ט** (ז, ז) וה**פרישה** (אות סח) כשהגל נעקר מכוחו יש כאן פסול של הוייתו בטומאה.

<u>סעיפים נח' - נט':</u>

☙ דיני חורי המערה, סדקי המערה ועוקה

שנינו במקוואות (ו, א):

"כל המעורב למקוה כמקוה חורי המערה וסדקי המערה מטביל בהם כמה שהם עוקת המערה אין מטבילין בה אלא אם כן היתה נקובה כשפופרת הנוד אמר ר' יהודה אימתי בזמן שהיא מעמדת עצמה אבל אם אינה מעמדת עצמה מטבילין בה כמה שהיא"

וביאר מרן ה**ב"י** שיש חילוק בין חורי המערה לעוקה גם לעניין רביעית, שבחורי המערה לא צריך שיהיה רביעית מים בנקב המחבר בניהם שהרי הוא מקוה אחד. ואילו בעוקת המערה צריך שיהיה בחור שיעור רביעית המחבר בין העוקה למקוה עצמו.

מרן ה**שו"ע** פסק: "חורי המערה וסדקי המערה, מטבילין בהם אף על פי שאין המים שבהם מעורבים עם מי המקוה אלא בכל שהוא". וביאר ה**ש"ך** (ס"ק קכה) שדין מקומות אלו ממש כמקוה עצמו, בשונה מגומות הסמוכות למקוה שצריך עירוב כשפוה"נ כיון שחשובות כמקוה בצד מקוה שצריך בהם שיעור. בטעם הדבר כתב ה**גולות עיליות** (פ"ו מ"א. א) [א] שחורי המערה אין להם בית קיבול וכל קיבולם תלוי רק במצב המקוה, בשונה מגומות הסמוכות לפי המקוה שיש להם בית קיבול, [ב] ועוד שאין מי חורי המערה גלויים לחוץ ומוצא מימיהן הוא למקוה ולכן חשובים כמותו משא"כ בגומות, [ג] וכן משום שחורי המערה אין מקבלים מים אלא מן המקוה ולא מבחוץ. ולדעתו בהעדר שלושת תנאים אלו אין להקל דלסגי בחיבור של חוט השערה אלא בעינן כשפופרת הנוד.

בדין עוקת המערה נחלקו הראשונים, לדעת ה**ר"ש** וה**רא"ש** עוקת המערה היא שוקת שבסלע שעומדת ליד המקוה, ולדעת ר' יהודה יש לחלק אם כשיש במקוה מ' סאה מגיעים המים עד לעוקה וממלאים אותה, הרי שהעוקה חשובה כחלק מהמקוה ודי בעירוב כל שהוא. אך אם ישנה אפשרות שיהיו במקוה מ' סאה ולא יגיעו עד העוקה הרי היא נחשבת למקום נפרד וצריך חיבור של שפוה"נ. <u>אך</u> ה**רמב"ם** פירש שזוהי חפירה שתחת המקווה, ולדעת ר' יהודה אם קרקע המקווה עומדת בפנ"ע החפירה שתחתיה אינה כשרה עד שיהא בה נקב כשפוה"נ.

וכתבו ב**חיבור לטהרה** וב**גולות עיליות** שישנה נ"מ בין השיטות במקרה שישנן גומות בצד המקוה ואינן מעמידות עצמן. שלדעת הר"ש והרא"ש א"צ שפוה"נ, שהרי דינם כעוקת המערה. ולרמב"ם דין העוקה הוא רק כשהוא מתחת למקוה, אך כשהוא בצד המקוה חשיב כמקום נפרד וצריך שפוה"נ.

מרן ה**שו"ע** פסק כדעת הרמב"ם: "עוקה שבתוך המקוה, אם היתה הקרקע המבדלת בין העוקה ובין המקוה בריאה ויכולה להעמיד את עצמה, אין מטבילין במים שבעוקה עד שיהיו מעורבין עם המקוה כשפופרת הנאד; ואם אינה יכולה להעמיד את עצמה, אפילו אינם מעורבים אלא בכל שהוא, מטבילין בהם".

וכתב ה**ש"ך** (ס"ק קכז) שכדי להטביל בעוקה כלים צריך שיהיה בה לפחות רביעית, אך ה**חזו"א** (יו"ד סי' קלו סק"י) כתב שזהו דווקא במקרה שצריך חיבור כשפוה"נ, משא"כ בעוקה דסגי בה בעירוב כחוט השערה חשובה היא כחלק מהמקוה.

סעיף ס':

☙ עירוב מקוואות ע"י זוחלין

שנינו בתוספתא (ג, ג):

> "שלש גממיות של נחל התחתונה והעליונה של עשרים סאה והאמצעית של ארבעים סאה חרדלת של גשמים נכנסת לתוכן ויוצא מהן ר' יהודה אומר ר' מאיר היה אומר מטבילין בעליונה ואני אומר בתחתונה וחכמים אומרים בין בתחתונה כן וכן אין מטבילין אלא באמצעית שיש בה ארבעים סאה"

ה**רמב"ם** (ח, ח) פסק להלכה כחכמים.

בחגיגה יט. למדנו שטעמו של ר' מאיר משום דאמרינן גוד אחית וגוד אסיק, וטעמו של ר' יהודה הוא משום שאמרינן רק גוד אחית. ונראה מכך שלדעת חכמים לא אמרינן אפילו גוד אחית. והקשה ה**ב"י** מדוע ביאר הרמב"ם את הברייתא האם מים נזחלים מערבים מקוואות או לא, הרי בגמ' למדנו אחרת? מכך ביאר ה**ריב"ש** (סימן רצב) את דברי הרמב"ם שקטפרס אינו חיבור אפילו ע"י גוד אחית. אך ה**כסף משנה** כתב[34] שזו אותה מחלוקת, היינו הטעם שלא אומרים שמים נזחלים מערבים את המקוואות הוא משום שלא אומרים גוד אחית ולא גוד

[34] וז"ל: "ולי נראה שרבינו מפרש שלא אמרו בפרק אין דורשין דפליגי בגוד אסיק אלא ר"מ ורבי יהודה אבל חכמים טעמייהו משום דאין מים הנזחלים מערבים את המקואות"

אסיק במקוה ולעולם קטפרס אינו חיבור. לדבריהם אם היו הגומות במישור לדעת הכס"מ הזוחלים אינם מערבים בניהם, ולדעת הריב"ש הזוחלים מערבים, שהרי אינם פסולים בעצם אלא רק משום מצבם העכשוי שהם קטפרס.

השו"ע העתיק את לשון הרמב"ם, ע"פ שיטתו שאין הזוחלים מערבים. וכ"פ **מהרי"ט** (ח"ב סימן יח) **מהרש"ם** (ח"א סימן קכב) ועוד.

אך **הש"ך** לעיל (ס"ק נה) כתב שזוחלים מכשירים שאובים בהשקה, וכן מערבים. וכ"פ **האגרות משה** (יו"ד ח"א סימן קיב) **ושבט הלוי** (ח"ט סימן קפו).

מכח דברי מרן כתב **החזו"א** (יו"ד סימן קכג) שכשממלאים את אוצר הזריעה הסמוך למקוה יש להקפיד שמי אוצר הזריעה לא יהיו במצב זחילה דכיון שהם זוחלים לא יטהרו את המים השאובים מפסולם, ולכן העצה היא לסתום את הנקב בין אוצר הזריעה למקוה כך שהמים יעמדו ורק לאחר מכן יפתחו את הנקב וימלאו את המקוה. ואם א"א לעשות כך יש לדאוג לכך שהמים המגיעים לאוצר הזריעה לא יפלו מעל המים שבאוצר אלא יפלו לתוכם פנימה - כך שיתערבו עמהם תחילה, ורק לאחר מכן ישפכו למקוה.

ויש להעיר בזה שפסק מרן כאן תואם את דעתו לעיל סעיף נ' שמקוה שמימיו זוחלים למעלה אם ישארו בו ארבעים סאה גם לאחר הזחילה הרי הוא כשר, ולכן גם כאן יכול לטבול באמצעית, אך לדעת הרמ"א שלכתחילה אין לטבול במקוה כזה גם אם ישארו בו ארבעים סאה לאחר הזחילה, אולי י"ל שיהא אסור לטבול באמצעית כל זמן שהמים עוברים מעליה ורק לאחר שיפסקו יהא מותר לטבול בה, וכ"כ **המקוה טהרה** (ס"ק קנ). מנגד, **החיבור לטהרה** (כלל ג ס"ס י) כתב שאפילו לדעת הרמ"א יהא מותר לטבול באמצעית גם כשהמים נזחלים מעליה, כיסוד לדבריו הביא את דברי הש"ך (ס"ק קכ) לגבי אדם הטובל במקוה ומכח טבילתו יצאו מים החוצה ולא יחזרו לשם שאינו חשוב לזחילה כיון שהאדם הוא זה שגרם לזחילה, וא"כ ה"ה להכא שהגשמים הנזחלים מעל האמצעית הם המכריחים את המים להמשיך לזחול החוצה אך אין זה דבר המוכרח במים עצמם.

סעיף סא':

☙ כופת ידיו ורגליו במקוה

כתבו **הרמב"ם** (א, ט) ו**השו"ע** ע"פ התוספתא (ח, א) "הכופת ידיו ורגליו וישב לו באמת המים, אם נכנסו מים דרך כולו, טהור".

<u>סעיף סב':</u>

☙ קפיצה למקוה וטבילה פעמיים

שנינו בתוספתא (ה, י) שהקופץ למקווה הרי זה מגונה, וכן הטובל פעמיים הרי זה מגונה. וכן האומר לחברו כבוש ידך עלי במקוה הרי זה מגונה.

וביאר **הרא"ש** (סימן כא) שמדובר במקרה שטובל במקוה שיש בו ארבעים סאה מצומצמות, שכשקופץ או טובל פעמיים ישנו חשש שהמקוה יחסר מארבעים סאה. **והריב"ש** ביאר בדברי הרא"ש דכיון שהפסול אינו ודאי כתוב שהוא רק מגונה, וכן הטובל פעם שניה החשש הוא שמא בטבילה הראשונה יסמוך על הטבילה השניה ולא יטבול כהוגן בפעם הראשונה. אבל כשטובל פעם אחת אין בזה חשש שהרי נזהר בטבילה זו, ואפילו אם חלק מהמים יצאו בטבילה זו המים יכסו קודם כל את גופו ורק אז ישפכו החוצה, ולכן בשעת הטבילה חשובים כמחוברים ולאחר מכן דינם כגל שנתלש ועדיין מחובר למקוה.

אמנם הריב"ש ביאר בדברי **הרמב"ם** (א, ט) שנראה שהוא דין מחמת הרואים, שכקופץ נראה כאינו מתכוון לטבילה, וכן כשטובל פעמיים נראה כמיקר בעלמא ולא טובל, ולכן יש חשש שכשיגע לאחר מכן בתרומה וקדשים יהיו סבורים דלא בעו כוונה, לכן כתב ה**דרכי משה** שכיום פסול זה לא שייך. אך ב**פיה"מ** משמע שטעם הפסול הוא כיון שאין המים מגיעים לכל מקום בקפיצה, והכופת ידי חברו הוא משום חציצה ולגבי טבילה פעמיים לא מובן מה הטעם לאסור. ובשו"ת **משיב דבר** (ב, לז) כתב "והא דהטובל ב' פעמים ה"ז מגונה הוא משום שנראה דטבילה הראשונה לא היה כדין מאיזה טעם שהוא כגון שנמצא דבר חוצץ", ולא הבנתי כ"כ דבריו.

ה**מאירי** כתב: "הקופץ למקוה הרי זה מגונה מפני שרגליו שוקעות ברפש ונתז דבר החוצץ על הבשר והטובל שתי פעמים בבת אחת הרי זה מגונה כלומר שלבו מתחלה לטבול שתי פעמים שמא בראשונה סומך על האחרת ולא יטבול יפה"

מרן ה**שו"ע** פסק את דברי התוספתא ע"פ הסבר הרא"ש: מקוה שיש בו מ' סאה מצומצמות, האדם הטובל בתוכו לא יקפוץ לתוכו, שלא יחסרו המים בקפיצתו בתוכו; ולא יטבול בו פעמים זה אחר זה. וה**ש"ך** (קצח, לט) הביא את הסבר הרמב"ם ולכן החמיר גם במקוה שיש בו יותר מארבעים סאה.

כל האמור אינו אלא במקוה מצומצם, אך במקוה שיש בו שיעור בשופי יכול לטבול כמה פעמים שירצה, אך ה**גולות עיליות** (ז, ו) כתב שלעולם אין לטבול פעמיים שמא לא ידקדק

בראשונה, וכשיטבול שנית יחשוב שכבר טבל בראשונה כפי שצריך, ודבריו לא התקבלו להלכה.

☙ טבילת שני אנשים זא"ז במקוה מצומצם

שנינו במקוואות (ז, ו):

"מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות ירדו שנים וטבלו זה אחר זה הראשון טהור והשני טמא רבי יהודה אומר אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים אף השני טהור"

ובחגיגה יט.

"תנן: מקוה שנמדד ויש בו ארבעים סאה מכוונות... אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה: מחלוקת במעלות דרבנן, אבל מטומאה לטהרה - דברי הכל (אף) השני טמא, והיינו דרבי פדת. איכא דאמרי, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה: מחלוקת מטומאה לטהרה, אבל במעלות דרבנן - דברי הכל אף השני טהור, ופליגא דרבי פדת"

כתב ה**ב"י** שטעמו של ר' יהודה הוא כפי שפירש"י שאומרים גוד אחית, ולדעת רבנן אין אומרים גוד אחית. ובגיטין טז. משמע שטעמם של רבנן הוא משום דטופח ע"מ להטפיח אינו חיבור.

לדעת ה**טור** ו**רבנו ירוחם** הלכה כר' יהודה וכלישנא בתרא, ולכן עלתה הטבילה לשני אף בטבילה דאורייתא. ותמה ה**ב"י** ע"ד, מדוע פסקו כיחיד במקום רבים? והסביר שפסקו הלכה כלישנא בתרא שם מבואר שבמעלות דרבנן מודים חכמים לר' יהודה, וסוברים דכיון שמצינו בכמה מקומות שלא החמירו בטבילת אישה לבעלה כמו בטבילה לטהרות, ה"ה כאן שאין מחמירים יותר במעלות דרבנן, ולדעתו אין כדאי להקל בזה משום שדימוי טבילת נידה למעלות דרבנן אינו פשוט. וה**ב"ח** כתב שסתמו כר"י כיון שהמשנה בהמשך סתמה כמותו, לגבי סגוס שמבואר דכל עוד לא העלהו לגמרי נחשב כאילו הוא מחובר למקוה.

<u>מנגד</u>, דעת ה**רמב"ם** (פיה"מ) וה**ראב"ד** שהלכה כת"ק וכלישנא קמא, ולכן בכל גווני השני טמא. והב"י הקשה על הרמב"ם אם השני טמא אע"פ שרגלי הראשון נוגעות במים, כיצד פסק לגבי סגוס שאם הוא עדיין נוגע במקצת במים - הטובל באחרונה טהור, ומאי שנא מרגליו של ראשון הנוגעות במים? ותירץ ה**ריב"ש** (סימן רצב) ששונה הסגוס מרגלי האדם, שהוא בולע בתוכו את המים ולכן כל עוד לא התנתק מהמים חשוב למחובר אליהם, ואינו כמו רגלי האדם שאין המים בלועים בו אלא נמצאים ע"ג, וטופח ע"מ להטפיח אינו חשוב לחיבור. הכס"מ כתב

עוד שני ביאורים: הסגוס אינו קטפרס כ"כ כמו האדם, וכן באדם כיון שיש בו מקומות נגובים אין בו רצף של מים.

מרן **השו"ע** החמיר כרמב"ם וסיעתו שלא עלתה טבילה לשני: טבלו בו שנים זה אחר זה, אף על פי שרגליו של ראשון נוגעות במים, השני בטומאתו, שהרי חסרו המים מארבעים סאה.

<u>סעיף סג':</u>

☙ טבילת סגוס

עוד שנינו שם:

"הטביל בו את הסגוס והעלהו מקצתו נוגע במים טהור הכר והכסת של עור כיון שהגביה שפתותיהם מן המים המים שבתוכן שאובין כיצד יעשה מטבילן ומעלה אותם דרך שוליהם"

ופירש **הרמב"ם** שמדובר על מקוה מצומצם שמטביל בו סגוס והעלהו מהמקוה, ואם מקצת מהסגוס נוגע במקוה מי שטובל במקוה עלתה לו טבילה שחשוב עדיין כמחובר למקוה, ואם העלה את הסגוס נחסר שיעור המקוה ולכן פסול לטבילה.

ולדעת **הר"ש**, **הרא"ש רבנו ירוחם** ו**הטור** מדובר לגבי הכשר המקוה, שאם לא העלה את הסגוס אזי המים שבתוכו אינם נחשבים לשאובים, אבל אם העלהו המים שבתוכו חשובים כשאובים והמקוה נפסל, ופוסל את המקוה בג' לוגין שאובים.

הרוקח כתב שהעלהו אין הכוונה העלהו ממש, אלא אפילו אם הוא בתוך המקוה וסחט בידיו את הסגוס, דין המים כשאובים שפוסלים את המקוה בג' לוגין.

מרן **השו"ע** פסק את המשנה כפירוש הר"ש וסיעתו. אך **הש"ך** (ס"ק מו) הביא את דברי הרוקח וחשש לדעתו.

☙ טבילת בגד וכלי במקוה מצומצם

שנינו בתוספתא (ה, י):

"הטיל בו יורה, הרי זו טמאה, מפני שהמים מקלחים. כיצד הוא עושה? מורידה דרך פיה והופכה ומטבילה ומעלה אותה דרך שוליה"

ופירש **הר"ש** שהמים מקלחים נעשה תוכה שאוב, והסביר מרן **הב"י** שלא יכניס את הכלי דרך שוליה ואז יקלחו המים פנימה עד שתתמלא ואז יטבילנה, שהרי מים אלו נעשים שאובים, ואם המקוה מצומצם יפסל המקוה מחמת זה. אך הקשה ע"ז, מדוע מים אלו נעשים שאובים, הרי

הם מחוברים למקוה? ותרץ שאנו חוששים שמא קילוח המים יפסק לרגע אחד ואז המים יחשבו כשאובים לכל דבר. עוד כתב שכל המים שבכלי חשובים שאובים אע"פ שלא נפסק הקילוח משום שלא מועיל להם החיבור למעיין. הנ"מ בין התירוצים תהיה אם יוריד את הכלי מצידו, לתרוץ הראשון כשר, ולתירוץ השני יועיל רק דרך פיה.

הרמב"ם (ח, יב) פירש שהסיבה שלא עלתה טבילה ליורה היא משום שהמים יוצאים החוצה וכך נחסר המקוה משיעורו, לכן כתב שיטביל את הכלי הפוך ואז יהפכו שוב בתוך מי המקוה, ויוציא אותה דרך שוליה כדי שהמים שבכלי לא יחזבו לשאובים. ולשיטתו כל עוד המים שבכלי מחוברים למקוה אין עליהם שם שאובים, לכן לדעתו אם מוריד אותה דרך צידה כשר. וכ"כ **הטור**, אך לדעתו הסיבה שצריך להוציא את הכלי דרך שוליו היא כדי שלא יחסר המקוה מארבעים סאה (ולא כרמב"ם שהמים לא יחשבו כשאובים). אך לכאורה יש להבין בדברי הרמב"ם מדוע צריך להפוך את הכלי שוב במים? וראיתי ב**חזו"א** (תניינא ט, יא) שכתב שכשמכניסים הפוך אין אנו בטוחים שהמים הגיעו לכל מקום בכלי.

עוד יש להבין, שלכאורה גם אם מוציא את הכלי הפוך הרי המים נחסרים, וכתב **הב"י** שצ"ל שהמקוה אינו מצומצם לגמרי אלא יש בו קצת יותר מארבעים סאה (כך יישב את דברי הטור מדוע שינה מטעמו של הרמב"ם בהוצאת הכלי מהמקוה). **והב"ח** (אות סד) הסביר שכשישנם שאובים רבים יש חשש שלא יחכו מספיק זמן שהגשמים ימלאו אותם, אבל כשהמים שנעשו שאובים בהם מועטים אזי אין צריך לחכות הרבה זמן עד שיתמלאו שובולא יבואו לידי תקלה, שהרי בכל מילוי מועט של המקוה הוא נעשה שוב כשר.

מרן **השו"ע** פסק כטעם הטור, שאם הטביל במקוה יורה או שאר כלים, מורידים אותם דרך פיהם, כדי שלא ינתזו המים ויחסר. וכשמוציא את הכלי מעלהו דרך שוליו כדי שלא ישארו בו המים ויחסר המקוה. **הרמ"א** הוסיף את טעמו של הרמב"ם שהמים שישארו בכלי יחשבו לשאובים ויפסלו את המקוה. וביאר ה**ב"ח** שהטוש"ע באו להוסיף על טעמו של הרמב"ם ולא לחלוק עליו, שאפילו אם אדם מוציא את המים מהמקוה ולא רוצה להחזירם לאחר מכן למקוה, עדיף שלא יעשה כן מחשש לחסרון המקוה.

יש להעיר לפמ"ש לקמן סימן רב' שמדובר כאן על כלי שפיו רחב מאוד, אך כלי שפיו אינו רחב לא מהני מה שמכניסו דרך פיו כיון שהמים לא יגיעו לשוליו, או שמכניס את הכלי קצת נטוי לתוך המקוה כך שהמים יגיעו לכל הכלי.

<u>סעיף סד':</u>

☙ טבילת כר וכסת במקווה מצומצם

שנינו במקוואות (ז, ו):

"מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות... הכר והכסת של עור כיון שהגביה שפתותיהם מן המים המים שבתוכן שאובין כיצד יעשה מטבילן ומעלה אותם דרך שוליהם"

עוד שנינו (ו, ה): "אם היה שק או קופה מטבילין בהן כמה שהם מפני שהמים מעורבין".

מרן **השו"ע** פסק משניות אלו להלכה: "המטביל כר או כסת במקוה שיש בו מ' סאה מכוונות, כיון שהגביה שפתותיה מהמים נמצאות המים שבתוכן שאובין; כיצד יעשה, מטבילן ומעלן דרך שוליהן. אבל הקופה והשק, מטבילן ומעלן כדרכן ואינו חושש". ואינו דומה לסגוס ששם המים עוברים גם דרך החפץ עצמו, וכאן מדובר על כר וסת של עור (חזו"א) לכן המים שבו לא מחוברים וכשהגביה אותם חשוב לשאוב.

וביאר **הט"ז** (ס"ק עט) שאין חשש שאובים כיון שהקופה והשק מנוקבים.

<u>סעיף סה':</u>

☙ מקוה שעולה ויורד

כתב **הר"ן** בתשובה (סימן סו) שמקוה שהוחזק שיש בו ארבעים סאה וטבלו בו נשים ולאחר מכן נמדד ונמצא בדיוק כשיעור, במקרה כזה אינה צריכה לחזור ולטבול ומעמידים את המקוה על חזקתו שתמיד נשארו בו ארבעים סאה. ויש מי שאסר בזה כיון שלפעמים מי המקוה עולים ולפעמים יורדים ומתמעטים מארבעים סאה. והסתפק הר"ן שמא המקוה מוחזק להיות פחות מארבעים סאה ואין לסמוך על החזקה הראשונה ותהא צריכה לטבול שנית! וראיה מהגמ' בקידושין עט. שאין חזקה על האדם שהוא בריא כל הזמן כיון שבריאות האדם יכולה להשתנות שהרי החולי מצוי. וכנ"ל חעניין מקוה שאין החזקה הראשונה שהיה בו ארבעים סאה מוציאה מידי טומאת הטובל, שהרי החזקה הראשונה של המקוה אינה חזקה שיכולה תמיד להשתנות. ומ"מ ראוי לבדוק קודם הטבילה מה מצב המקוה, שאין סומכים על חזקות במקום שיכול להתברר (כנלמד מפסחים ד. לגבי המשכיר בית לחברו ביד' ניסן).

מרן **השו"ע** פסק כמסקנת הר"ן שמקוה שמוחזק שמימיו מתמעטים אם טבלה האישה צריכה לחזור ולטבול כל עוד לא נודע לנו בבירור שבשעת הטבילה היו ארבעים סאה במקוה. ואם לא הוחזק שמתמעט מארבעים סאה אע"פ שמימיו עולים ויורדים אינה צריכה לחזור ולטבול

(**ש"ך**: דווקא שעכשיו נמצא המקוה שלם). וסיים שמ"מ כשר לבדוק תמיד קודם טבילה אם יש בו ארבעים סאה.

וכתב **הט"ז** (ס"ק פה) שגם אם לא הוחזק שהיה בו ארבעים סאה וכעת המקוה שלם אלא שיש ספק שמא היה חסר בשעת הטבילה, לא חוששים לכך כיון שאין דרכו להתמעט. ו**החיבור לטהרה** (כלל ד סי"ט) סובר דכיון שאין לנו חזקה דמעיקרא אין אנו מכשירים אותו ע"פ חזקה דהשתא.

<u>סעיף סו':</u>

☙ מקוה שאינו יכול להתכסות בו

שנינו במקוואות (ז, ז):

"מקוה שמימיו מרודדין כובש אפילו חבילי עצים אפילו חבילי קנים כדי שיתפחו המים ויורד וטובל"

דנו הראשונים מדוע כובש דווקא חבילי עצים או קנים ולא דבר אחר: **הר"ש** כתב שבא ללמדנו שאפילו שבחבילי עצים וקנים עוברים מים, הם מצטרפים לארבעים סאה, וכ"ש אם נתן אבנים. ואם חולקים את כל המקוה פסול כדין נתינת סל וגרגותני.

והביא הב"י בשם **הרשב"ץ** (ח"ג סימן לד) שדווקא בעצים או אבנים אבל בכלים פסול. וכתב **הט"ז** (סק"פ) שהפסול בכלים הוא משום שלא יהיה הווית המקוה ע"י דבר שמקבל טומאה. אך **הש"ך** (ס"ק קמ) הקשה ע"ז שתי קושיות: הרי אין כאן הוויה בטומאה שיש במקווה כבר ארבעים סאה. ועוד שדין הוויה ע"י דבר המקבל טומאה הובא במסכת זבחים ולכן אין זה קשור לענייננו. לכן ביאר שהפסול הוא משום שאין בהם נקב של כשפוה"נ לכן הם פסולים, בשונה מחבילי עצים וקנים שיש בהם נקב כזה המכשירם. ולדעתו מה שהכלים מחזיקים את המקוה אינו חשוב להויה ע"י דבר המקבל טומאה כיון שהם רק באים כדי שהטבילה תהא יותר נוחה.

נמצינו למדים שלדעת הט"ז מקוה שיש בו ארבעים סאה נמוכים שא"א לטבול בהם הוא מקוה פסול, שכשרות המקווה כוללת גם אופן בו האדם יכול לטבול בו, וזוהי דעת **הרא"ה** (בדק הבית על תורת הבית בית ז שער ז). <u>לעומתם</u> דעת הש"ך דיש כאן פסול בטבילה בלבד אך המקוה עצמו כשר, לכן מותר להוסיף על מקוה כזה מים שאובים נוספים, והיא דעת **הרשב"א** (שם). בשונה מדעת הט"ז שאסור להוסיף שאובים על מקוה מרודד שהרי הוא פסול. **החתם סופר** (סימן ריב) חשש לדברי הרא"ה משום שדברי טעם הם. ו**המקוה ישראל** (סק"ד) כתב שדעת השו"ע להחמיר כהרא"ה.

מרן **השו"ע** פסק להלכה את דין המשנה וכן את דברי הרשב"ץ. **והרמ"א** הביא שגובה המים צריכים להגיע זרת מעל לטיבורה של האישה, ופחות מכך לא תטבול לכתחילה, ואם אין מקוה אחרת וא"א לתקן, תטבול במקוה הזאת אע"פ שצריכה להשתטח כדי שהמים יעלו על כל גופה. וכתב **האגרות משה** (יו"ד ח"א סימן קו) שאם יש מקוה אחר במרחק מהלך מיל שהוא 18 דקות (או מרחק נסיעה כזה), נחשב כריחוק מקום ויכולה לטבול במקוה הקרובבפישוט ידיים ורגלים.

<u>סעיף סז':</u>

ספק אם המים שאובים

שנינו במקוואות (ב, ג):

"ספק מים שאובין שטהרו חכמי' ספק נפלו ספק לא נפלו אפילו נפלו ספק יש בהם ארבעים סאה ספק אין בהם"

הרמב"ם (י, א) פסק משנה זו להלכה, וכ"פ **השו"ע** וז"ל: ספק מים שאובים, טהור. כיצד, מקוה שנסתפק אם נפלו לו מים שאובים או לא נפלו; ואפילו ידע בודאי שנפלו, ספק יש בהם ג' לוגין ספק אין בהם; ואפילו ידע בודאי שיש בהם ג' לוגין, ספק שהיה במקוה שנפלו בו מ' סאה ספק לא היה, ה"ז כשר.

נחלקו הראשונים האם מקוה זה כשר לטבילה לכתחילה או רק בדיעבד עלתה לו טבילה, **הרמב"ם** (פי"ד מהל' שאר אבות הטומאה ה"ב) כתב "ואין מורין לו לטבול במקוה זה ולעשות טהרות לכתחילה, ואם טבל ועשה טהרותיו טהורות" כמקור לדברי הרמב"ם הביא הכס"מ את התוספתא במקוואות (ב, ג) לגבי ג' לוגין שנפלו לאחד משני מקוואות אך אין ידוע לאיזה בדיוק נפל, ולדעת ר' יוסי אין אומרים לו לטבול בשום אחד מהמקוואות אך אם טבל עלתה לו טבילה, ולדעת הרמב"ם אין חולק ע"ד ר' יוסי. **הגידולי טהרה** הסיק מדבריו שרק בדיעבד עלתה לו טבילה אך אין לטבול בו לכתחילה. <u>מנגד</u> **הר"ש** ביאר שר' יוסי לטעמיה במשנה במקוואות (ב, ב) שלכתחילה לא יעשה בטהרות, אבל לרבנן אם טבל באחד מאלו עלתה לו הטבילה ואף לכתחילה מותר לטבול בהם ולהתעסק בטהרות, **החזו"א** (תנינא סימן י סק"ב) נקט כדבריו שאף לכתחילה טובלים בו.

לדעת **הט"ז** (ס"ק פז) מדובר במקרה שהיה רוב המקוה כשר, אך אם היה רובו שאוב אין תולים להקל, שהרי לדעת הרמ"א רובו שאוב פסול מדאורייתא, וספק דאורייתא לחומרא. ולדעת מרן דס"ל שכולו שאוב פסול מדרבנן בלבד מיירי אפילו ביש ספק שמא כל המקווה שאוב,

וה**לחם ושמלה** (שמלה אות קטו) מחמיר שאף לדעת מרן לא מיירי אלא בשרוב המקוה כשר, אך כשרובו שאוב לא מקלינן בספק.

וכתב ה**חזו"א** (תנינא סימן י סק"א) שאין אנו מקלים אא"כ נולד הספק במקוה, אבל אם הספק הוא בטומאת האדם כגון שנטמא מספק וטבל במקוה שנפסל בודאי מג' לוגין שאובים, אע"ג שמדאורייתא המקוה הנ"ל כשר לא אמרינן ספק דרבנן ולקולא, דהיכא דאיתחזק איסורא אין אנו מקלים אפילו באיסור דרבנן. ולגבי ספק שינוי מראה נחלקו האחרונים: לדעת ה**גידלוי טהרה** אנו מקלים בספק שינוי מראה, ולדעת ה**לחם ושמלה** (לחם רנו, שמלה קיג) מחמירים.

<u>סעיף סח':</u>

☙ שני מקוואות שנפל לאחד ג' לוגין שאובים

עוד שנינו שם:

"שני מקואות אחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו נפל לאחד מהן ואינו יודע לאיזה מהן נפל ספיקו טהור מפני שיש לו במה יתלה היו שניהם פחותים מארבעים סאה ונפל לא' מהם ואינו יודע לאיזה מהן נפל ספיקו טמא שאין לו במה יתלה"

וכ"פ ה**שו"ע**. וכתבו ה**ש"ך** (ס"ק קמא) וה**ט"ז** (ס"ק פא) דלדעת הרמ"א דאמרינן רובו שאוב פסול מדאורייתא, מדובר כאן שהמקוה החסר יש בו רוב כשרים, ולכן ספקו טהור - כיון שזהו ספק דרבנן. אבל לדעת מרן שכולו שאוב לאו דאורייתא אפילו אם לא היה רוב מים במקוה ונפלו שם ג' לוגין תלינן שנפלו למקוה השלם. ה**שמלה** (אות קטז) למד שאף לדעת מרן לא תלינן שנפל לחסר אלא כשהיו רוב כשרים, ולא הכשירו ספק מים שאובים אלא כשהיה שם מקוה מים ונסתפק אם נפלו אליו שאובים, אבל אם היה ריק ונמצא מלא אינו בכללזה.

בטעם הדבר כתב ה**ש"ך** (קיא, יא) ע"פ הרשב"א שאין אומרים 'שאני אומר' אלא היכא שכשאנו תולים את האיסור באיסור אין אנו אוסרים את האיסור יותר ממה שהיה כבר, אבל כששניהם של היתר אם אתה תולה את האיסור באחד ומתיר את השני הרי אתה אוסר אחד מהיתרו ומאי חזית דאסרת להאי דילמא איפכא?!

כל האמור אינו אלא לכתחילה, אבל בדיעבד אם טבל באחד מהם עלתה לו טבילה שהרי התמלאו אח"כ ממי גשמים וכעת יש בכל אחד ארבעים סאה כשרים, ונפילת השאובים קודם הו"ל בגדר ספק ולקולא.

<u>סעיף סט':</u>

☙ מקוה שהניחו ריקן ונמצא מלא

איתא בתוספתא (ב, א):

"מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא כשר מפני ספק מים שאובים למקוה וחזקת למקואות כשרות"

הרמב"ם (י, ג) ומרן **השו"ע** פסקו תוספתא זו להלכה. וביאר **הט"ז** (ס"ק פב) שלדעת מרן הסובר שרובו שאוב כשר מהתורה, כאן כשר משום שהוא ספק דרבנן. ולדעת הרמ"א הסובר שרובו שאוב פסול מדאוריתא, כאן כשר משום שיש חזקת כשרות דמעיקרא.

וכתב **הרמ"א** לעיין במ"ש לעיל סעיף ד', שם הביא שהמקווה כשר רק באחת משתי האפשרויות הבאות: כשיודע שרוב המקווה היה כשר, או כשיודע שישראל מילא את המקוה ולא גוי.

וכתב **הגידולי טהרה** (גבא ס"ק יג) שבמקום שידוע שאין השגחה על המקוה מרב הבקי בהלכות מקוואות אין לסמוך על המקוואות שם. וגם אם המקוה עצמו נבנה בכשרות ישנו חשש שתחזוק המקוה בכל יום יעשה ע"י אנשים שאינם בקיאים בהלכות מקוואות לכן אין להקל בכל הנ"ל.

<u>סעיף ע':</u>

☙ מכתשת שנתונה בצד הצינור

שנינו בתוספתא (ב, ב):

"צנור המקלח למקוה והמכתשת נתונה בצדו ספק מן הצנור למקוה וספק מן המכתשת למקוה פסול מפני שהפסול מוכיח ואם יש בו רוב מקוה כשר מפני שזה ספק מים שאובין למקוה"

הרמב"ם (י, ד) וה**שו"ע** פסקו תוספתא זו להלכה. וכתב **החזו"א** (תנינא סימן י סק"ו) שדוקא משום שקדם למים רוב מקוה כשר קבוע, אבל אם לא קדם להם רוב מקוה כשר קבוע לא מכשירים את המקוה, שאין אנו אומרים ספק מים שאובים לקולא אלא היכא שהיה מקוה או לפחות רוב מקוה כשר, אך כשאין מקוה אין אומרים ספק לקולא.

וכתב ה**עטרת זהב** (לבוש סעיף ע) שדברי מרן הם דווקא לדעת הרמב"ם הסובר שאפילו כולו שאוב אסור מדרבנן בלבד, ולכן מיקל אם יש ברובו מים כשרים, אבל לדידן דקי"ל כולו שאוב אסור מדאורייתא, אפילו ברוב מים כשרים פסול אם הפסול מוכיח עליו.

אך ה**ש"ך** (ס"ק קמד) וה**ט"ז** (ס"ק פד) תמהו על דבריו, שהר"ש התוספות הרמב"ן והר"ן למדו מתוספתא זו שכולו שאוב אסור מדאוריתא, וההיפך הוא, שיש קושיא מתוספתא זו על הרמב"ם הסובר שכולו שאוב אסור מדרבנן! אמנם הש"ך הביא שהכס"מ כבר הקשה קושיא זו, וכתב שאע"פ שרובו שאוב כשר מהתורה, ומקלים בספקו, כאן מחמירים כיון שהפסול מוכיח יותר, מכיון שהמתכשת בצידו הפסול הוא בעין, וקל יותר למים להגיע דרך המכתשת, משא"כ בשאר המקרים שמקלים בספק.

סעיף עא':

☙ טמא שירד לטבול ויש ספק

שנינו במקוואות (ב, א-ב):

> "הטמא שירד לטבול ספק טבל ספק לא טבל אפילו טבל ספק יש בו ארבעים סאה ספק אין בו. שני מקואות אחד יש בו ארבעים סאה ואחד שאין בו טבל באחד מהם ואינו יודע באי זה מהן טבל ספיקו טמא. מקוה שנמדד ונמצא חסר כל טהרות שנעשו על גביו למפרע בין ברשות היחיד בין ברשות הרבים טמאות"

ה**רמב"ם** (י, ו) וה**שו"ע** פסקו משנה זו וכר' יוסי, שהטמא בחזקת טומאתו עד שיוודע לנו שיצא מטומאתו. וכתב ה**ט"ז** (ס"ק פה) שבמקרה זה יש ספק אם טבל בארבעים סאה או לא, וכעת המקוה חסר לפנינו, משמע שאם היה שלם עכשיו וישנו ספק מה היה מצבו בשעת הטבילה אין חוששים, כיון שאין חזקה על המקוה שיתמעט אין חוששים לזה. אבל ה**חיבור לטהרה** (כלל ד סעיף יט) החמיר אף בזה כיון שאין חזקה דמעיקרא על המקוה, אין להכשירו מחמת חזקה דהשתא שהוא מלא, הואיל וכנגדו ישנה חזקה אחרת.

עוד כתב ה**ט"ז** (ס"ק פו) שמדובר כאן אפילו על טומאה מדרבנן, משום שלשון הרמב"ם ומרן היא שטעם הדבר משום שהטמא נשאר בחזקתו, וחזקת טומאה דרבנן גם נשארת. ולא מספיק הכלל של 'ספק דאורייתא לחומרא' כיון שגם בדרבנן אנו משאירים אותו טמא.

מאידך, כתב הפת"ש (אות מד) בשם ה**משנה למלך** (שם) שהרמב"ם פסק כדברי ת"ק שדווקא בטומאה מדאורייתא אנו מחמירים, אבל בטומאה דרבנן ספקו טהור. ומ"ש מרן שטעם החומרא הוא משום העמד טמא על חזקתו הוא כמ"ש הש"ך שאפילו ברה"ר שבדר"כ אנו

מטהרים כאן מחמירים משום חזקת טומאה. עפ"ז כתב ה**שמלה** (אות קיז) שאם אשה נטמאה בכתם והיה ספק בטבילתה אפילו שכתמים מדרבנן כיון שיש להם עיקר מדאו' ספקו להחמיר, וראיתי בשערי מקוואות שרצה לומר שלכן מרן לא חילק בין הטומאות, כיון שכיום כל הטומאות חמורות וספיקן להחמיר.

<u>למסקנה</u> כתב שבספק אם טבל או לא טבל שפסקנו בטומאה דרבנן שספקו טהור, הוא רק אם טבל בפועל ואנו מסתפקים מה היה מצב המקוה, אך אם ישנו ספק אם טבל כל גופו או אם הייתה חציצה, בזה מחמירים אף בטומאה דרבנן. דלא אמרינן ספק דרבנן לקולא אלא היכא שנעשה שום דבר המתירו ואין אנו יודעים אם נעשה בזמן המתירו או בשיעור המתירו, אך אם יש ספק מעיקרא אם נעשה בו הדבר המתיר אין אנו הולכים לקולא. ויש אומרים שיש להקל אף אם מסופק אם טבל, אך למעשה אין להקל כיון שכן מורה פשטות לשון מרן והרמב"ם.

<u>סעיפים עב' - עג':</u>

☙ ספקות איזה מקוה נפסל

שנינו בתוספתא (ב, ב-ג):

> "שני מקואות שאין בהם ארבעים סאה ונפלו שלשת לוגין מים שאובין לתוך אחד מהן וידוע לאיזה מהן נפלו ואחר כך נפלו שנים ואינו יודע לאיזה מהן נפלו הריני יכול לתלות ולומר למקום שנפלו ראשוניים נפלו שניים: נפלו שלשת לוגין לתוך אחד מהן ואין ידוע לאיזה נפלו ואחר כך נפלו שניים וידוע לאיזה מהן נפלו אין יכול לתלות ולומר למקום שנפלו שניים נפלו ראשונים. באחד יש בו ארבעים סאה ובאחד אין בו הריני אומר לתוך של ארבעים נפלו. אחד שאוב ואחד כשר הריני אומר לתוך של שאוב נפלו: שני מקואות שאין בהן ארבעים סאה ונפלו שלשת לוגין לתוך אחד מהן ואין ידוע לאיזה מהן נפלו ואחר כך ירדו גשמים ונתמלאו ר' יוסי אומר אומרין לו שלא יטביל באחד מהן ואם טבל באחד מהן ועשה טהרות טהורות מפני שזה ספק מים שאובין למקוה למה זה דומה למי שנטמאת אחת מידיו ואין ידוע איזו הוא אומ' לו שלא יעשה טהרות באחת מהן ואם עשה טהרות באחת מהן טהורות מפני שזה ספק ידים"

מרן ה**שו"ע** פסק דברי התוספתא הזו. ואת הסיפא פסק כר' יוסי שלא יטבול בשום אחד מהמקוואות לכתחילה.

כתב ה**ש"ך** (ס"ק קמו) שמדובר שיש רוב מים כשרים, כיון שאז דינו דרבנן בלבד, אך כשאין רוב כשרים דינו דאורייתא ואין אומרים 'שאני אומר', וכל האמור אינו אלא לשיטת הרמ"א דכולו

שאוב פסול מדאורייתא, אבל לדעת מרן שאפילו כולו שאוב פסול מדרבנן בלבד, אפילו היו המיעוט כשרים גם בזה אומרים שנפלו שניים למקום שנפלו הראשונים. עוד כתב (ס"ק קמח) שאע"פ שאין לטבול במקואות הללו לכתחילה, אם טבל עלתה לו טבילה שהרי ירדו גשמים לאחר מכן.

וכתב **הגידולי טהרה** (נ"א) דה"ה אם אחד מהם מעיין שאין בו ארבעים סאה והשני הוא מקוה שאין בו ארבעים סאה אנו תולים לומר שנפלו לתוך המעיין שהוא אינו נפסל שהרי מטהר בכל שהוא. ואפילו לרמ"א שהחמיר במעיין שנפסל בפחות ממ' סאה הרי לכלים ודאי א"צ ארבעים סאה, ומיגו שאנו מכשירים לטבילת כלים עולה הטבילה גם לאדם, שגם בו אנו תולים לומר כן.

הפת"ש (אות מה) הביא בשם **הדגול מרבבה** שנשאר בצ"ע מה הדין כשירדו גשמים ומילאו רק מקוה אחד, האם תולין שהג' לוגין נפלו לתוך האחד שלא נתמלא, או כיון שקודם שנתמלא החזקנו שניהם בחזקת פסולים, שוב לא יצאו מתורת פסול.

<u>סעיף עד':</u>

חזקת מקוואות

שנינו במקוואות (ח, א):

> "ארץ ישראל טהורה ומקואותיה טהורים מקואות העמים שבחוצה לארץ כשרים לבעלי קריין אפילו נתמלאו בקילון שבארץ ישראל שחוץ למפתח כשרים אף לנדות מלפנים מן המפתח כשרים לבעלי קריין ופסולים לכל הטמאים ר' אליעזר אומר הקרובים לעיר ולדרך טמאים מפני הכביסה והרחוקים טהורים"

ופירוש מפתח העיר הוא שער העיר. וכתב **הב"י** שכל האמור אינו אלא בזמן שהיו ישראל שרויים על אדמתם, אך כיום דין א"י כארץ העמים בזה. וכ"פ מרן **השו"ע** להלכה שכל המקוואות הנמצאים פסולים שחזקתם שאובים.

כתב **הש"ך** (ס"ק קמט) שדווקא המקוואות הנמצאות שאין ידוע אם נעשו לשם מקווה, אך מקוה ידוע - חזקתו כשר. עוד כתב (ס"ק קנ) שדוקא אם נעשה ע"י אדם, אבל אם נראה שנעשה בידי שמיים, כגון בגומות וחפירות שבשדה וכיוצ"ב שנתמלאו ע"י הגשמים ולא ע"י אדם - כשרים.

סעיף עה':

☙ חימום מקוה בימי חול

שנינו בנדה סו: שאישה לא תעמוד ע"ג כלי חרס ותטבול, טעם האיסור הוא משום 'גזירת מרחצאות', היינו שדרך המרחצאות להיות ע"ג אצטבלאות הדומות לכלי חרס, ואתי למימר שטבילה עולה בהם.

הר"ש (הובא במרדכי שבועות סי' תשנ) כתב ע"פ גמ' זו שאסור לחמם את המקוה, כגון למלא במקוה מים שאובים חמים ולהכשירו ע"י השקה לנהר, שמתוך כך יבואו לטבול במרחץ, שהרי מקוה חם נראה כלפי חוץ כמרחץ לכל דבר, והוסיף שגם **ר"ת** אסר לשפוך למקוה מים חמים ע"מ לחממו. והמהרש"ם (ח"ג סימן קמ) למד בכוונתם שחששו לשאובין.

אבל ההגהות מרדכי (שבועות ט.) הביא בשם **הראבי"ה** שמותר לחמם מקוה שהרי לא מצינו שגזרו ע"ז, והביא ראיה מנידה סח. שם שאל רב נחמן את אשתו של ריש גלותא האם לא הביאה קדרות לחמם בהם המים. אך **רש"י** שם פירש גמ' זו לעניין החפיפה לפני הטבילה.

מרן **השו"ע** כתב שיש מי שאוסר להטיל יורה מלאה מים חמין לתוך המקוה לחממו, וכן למלאת מקוה מים חמין ולחברו לנהר בשפופרת הנוד. וה**רמ"א** כתב שיש מקילין ומתירין להטיל חמין למקוה כדי לחממו, ומ"מ יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל אז אין למחות בידן.

אך כיום נהגו לחמם את כל המקוואות שטובלים בהם. בטעם המנהג מצאנו כמה הסברים: ה**חתם סופר** (סימן ריד) כתב שירדה חולשה לעולם. ה**מהרש"ם** (ג, קמ) כתב דכיון שמנהג זה נפוץ כיום והתפרסם שישנם מקוואות חמים, נתבטל טעם הגזירה, ואע"פ דקי"ל שכל דבר שנאסר במניין אף שבטל הטעם צריך מנין אחר להתירו, היינו דווקא בתקנת חז"ל ולא בדבר שהיה משום גזירה. ובשו"ת **מנחת יצחק** (ז, פה) כתב דכיון שחימום המים לא נעשה בצורת הוספת מים, אלא ע"י רדיאטור ודאי מותר כיון שאינו בכלל הגזירה.

☙ טבילה בשבת[35]

בתשובת **חכם צבי** (סי' י"א) וב**בית מאיר** ובשו"ת **רע"א** (סי' י"ז) אסרו טבילת נשים בחמין, וה**סדרי טהרה** (סוף סי' קצ"ז) האריך בזה ומסיק דבמקום שנהגו נשים לטבול בשבת אין למחות בידן, ועיקר טעמו משום דגזירת רחיצה בחמין קילא משאר שבותין וכמש"כ הרי"ף (פ"ב דביצה), ולכן י"ל שבמקום מצוה כהאי לא גזרו. ולענין מעשה נהגו בזמננו ברוב המקומות שהנשים

[35] מתוך סיכום הלכות שבת לסימן שכו, ע"ש באריכות לגבי שאר הנידונים בזה.

טובלות בחמין, וכ"כ בשו"ת **דברי חיים** (או"ח סי' כ"ו) דאף שמעיקר הדין אין לטבול בחמין מ"מ כבר נהגו היתר והנח להם לישראל וכו'. ולענין טבילת אנשים בשבת בחמין מתבאר מהנ"ל דלדעת רוב הפוסקים אין להתיר זאת. [ועיין בשו"ת **אבני נזר** (או"ח סי' תקכ"ו אות י"ב, י"ג) שדן למצוא היתר באדם הזקוק לטבילה ואינו מכוין לחמימות המים, דמשום מצוה יש לדון ולהקל, ובמי שאינו זקוק לטבילה רק משום תוספת קדושה כתב דאין להתיר לכתחילה טבילה בחמין אך אין למחות בנוהגים היתר גם בזה, ובלבד שלא יתעכב במים אלא יטבול ויצא מיד]. עיין בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ה סי' מ"ד) שכתב דלטבילת נשים יש צדדים להקל והוסיף דאם אפשר עכ"פ בפושרין צריך להדר אחרי זה. ולענין טבילת אנשים כתב דבמי שאפשר לו פשיטא שצריך לחוש לסברת המחמירין שלא לטבול בחמין ממש ובפרט בימי הקיץ, ובימות החורף שיש בזה לקצת אנשים ביטול טבילת ב"ק אין בידינו להעמיד דת על תילה, אבל למי שאפשר לו אין להקל בזה.

אמנם, ה**קרבן נתנאל** (פרק במה מדליקין אות ק') כתב שמותר לטבול בשבת בחמין שאין זה בכלל גזירת מרחצאות, וכ"כ **מהר"י עייאש** (שו"ת בני יהודה ח"ב סימן לב') לקיים מנהג הנשים לטבול בחמין בשבת, ולכן כתב ה**מנוחת אהבה** (ח"ב עמ' שעו') שנשים הנוהגות לטבול בשבת במקוה שהמים בו חמים יש להם ע"מ שיסמוכו, וכן אנשים הנוהגים לטבול בשבת במים חמים יש להם ע"מ שיסמוכו, והוסיף בהערה שם שמי שאינו רגיל לטבול בשבת ורוצה לטבול בשבת במים פושרים, ראוי שידחה את טבילתו לאחר השבת לחוש לדעת האוסרים. אלא שכתב שדברי האחרונים לקיים המנהג אינם מוכרחים כ"כ, וכתב להליץ בעד המנהג לטבול בחמין, ושאין להקשות מדוע בגמ' לא הוזכר היתר זה, שהרי הגמ' בתענית יג. מביאה שטבילה בחמין לא הייתה קיימת כלל בזמנם "טבילה בחמין מי איכא"? וגם בזמן הזה יתכן שלא היו גוזרים חז"ל על הטבילה במקוה משום שהאחראים הם אנשים יר"ש. ואת"ל שהיו גוזרים חז"ל על מקוואות חמים, כיון שלא גזרו אין בידינו כח לגזור ע"ז. וכ"כ ב**שע"ה** (סט, ד, הע' טז) שלמקלים יש על מה לסמוך. וה**פתח הדביר** הביא את דברי הרב שם חדש שכל גזירת חז"ל לא הייתה אלא כשמתכוון לנקיון גופו, אבל אם מתכוון לטהרה אין בזה איסור. וע"ע מ"ש בשו"ת **תפילה למשה** (ח"א סימן נא'). וכ"כ ב**ערי"ש** (שכו, יא) שנהגו הנשים לטבול טבילת מצוה [אף שלא בזמנה. ז"ר ס"ק יח] במים חמים שהוחמו מער"ש.

אולם ה**גרע"י** (לוית חן עמ' קכב'. הליכות עולם ח"ד עמ' רי'. חזו"ע ח"ו עמ' עח. טהרת הבית סימן יד סעיף ג) כתב לגבי טבילת נשים שעדיף שיטבלו בביה"ש, והיכא דלא אפשר כיון שהיא טבילת מצוה

יכולות הנשים לטבול בליל שבת אפילו במים חמים. אלא שלגבי אנשים כתב דשב ואל תעשה עדיף, ולא יכניסו עצמם בחשש איסור שבות בגלל חומרא יתירה שאינה מן הדין כלל.

☙ רחיצה לאחר הטבילה

כתב המרדכי בשם **הראבי"ה** ששמע שקוראים תגר ומלעיזים על בנות ישראל שנכנסות לאחר הטבילה למרחץ, ורבנו **שמואל בן נטרונאי** כתב שלא עלתה להם טבילה. וראייתם משבת יד. שגזרו על הבא ראשו ורובו במים שאובים לאחר הטבילה, משום שהיו אומרים שלא אלו מטהרים אלא אלו מטהרים, ורש"י פירש שם שזוהי הגבלה על כל יום הטבילה.

אך לדעת המרדכי הטבילה אינה נפסלת, ואפילו לכתחילה נראה שיכולה להיכנס לאחר הטבילה, כי הגזירה על הבא ראשו ורובו במרחץ הייתה על כך שפוסל בתרומה. וכן התיר המהר"ם ועוד.

הרמ"א פסק שלאחר הטבילה במי מקוה כשרים, מותרת ליכנס למרחץ כדי שתחמם עצמה; אבל לחזור ולרחוץ אח"כ, יש אוסרים, וכן נהגו. וכתב **הלחם ושמלה** דכיון שהעיקר כדעת המקלים אין למחות ביד המקלים לשפוך מים חמים על גופה, אפילו במקום שהמנהג להחמיר.

בפוסקים מצאנו דעות לכאן ולכאן: **הציץ אליעזר** (יא, סד) התיר לעשות מקלחת לאחר הטבילה אם בלי זה היא לא תרגיש טוב מסיבה כל שהיא. ואם אפשר תשפוך את המים שלא בבת אחת על הראש והגוף, ואז זהו היתר גמור בלא שום פקפוק. **האגרות משה** (יו"ד, ב, צו) כתב שאישה הצריכה לכך (איסטניסטית) ודאי מותר בכל דרך שהיא. ובשו"ת **שבט הלוי** (ה, קכה) כתב שחומרא זו היא רק בסמוך לטבילה, אבל לאחר שכבר נכנסה לביתה ובעלה נגע בה, אפילו אם דעתה לשמש את ביתה מאוחר בלילה, מותרת לרחוץ בחמין. ובשו"ת **יביע אומר** (יו"ד ח, יט) התיר בכל גווני, שהרי מרן לא הזכיר חומרא זו.

סימן ר"ב - דברים החוצצים בטבילה

סעיף א':

אלו דברים חוצצים

שנינו במקוואות (ט, ה): "אלו חוצצין בכלים הזפת והמור בכלי זכוכית בין מבפנים בין מבחוץ". משנה זו הובאה בשבת טו: ופרש"י שכלי זכוכית הם חלקים והאם אינו מקפיד אלא על דברים מסויימים שנדבקים על הכלי בחוזק ולא יורדים ממנו, בשונה משאר דברים שנופלים מאליהם - והרי אין חציצה אלא על דבר המקפיד, וכ"כ הטור שבכלי זכוכית רק הזפת והמור חוצצים, אבל בשאר כלים כל דבר שנדבק לכלי מהוה חציצה. אך הסמ"ג (עשין רמח רמב ע"ג) כתב דאינו נראה לר"י לומר כן אלא לדעתו כ"ש שאר דברים שאין חוצצים בשאר הכלים, בכלי הזכוכית חוצצים.

מרן השו"ע פסק להלכה: "אלו חוצצין בכלים, הזפת והמור בכלי זכוכית, בין מבפנים בין מבחוץ". הב"ח כתב שנהגו להחמיר שכלי זכוכית חמורים יותר וכל שאר הדברים גם חוצצים בהם (הביאו הש"ך סק"א).

וכתב הט"ז (סק"א) שהכל תלוי בקפידא של אדם, והוא מדרבנן, והיינו או ברובו של כלי אף על גב דאין מקפיד עליו או במיעוטו המקפיד.

סעיף ב':

הכלל בגדר חציצה

כתב הרמב"ם (ג, י):

> "דבר ברור הוא שכל מקום שאמרנו בזפת ובחמר וכיוצא בהן שאינן חוצצין בכלים מפני שאינו מקפיד הוא לפיכך אם היה רוב הכלי חפוי בזפת או בחמר וכיוצא בהן לא עלתה לו טבילה כמו שביארנו, אף על פי שאינו מקפיד אין בדבר זה הפרש בכלי מן הכלים אלא כל הכלים שוין בדבר זה"

מרן הביא דבריו בב"י וכ"פ בשו"ע: "כל דבר שדרך להקפיד עליו, חוצץ; ואם לאו, אינו חוצץ אא"כ היה חופה את רובו". והוסיף הרמ"א: שחרורית הדבוק ביורה מבחוץ הוי כדופן הכלי, ודרכו בכך, ואינו חוצץ.

<u>סעיף ג':</u>

ידות הכלים שעתיד להוציאן

שנינו במקוואות (י, א):

"כל ידות הכלים שהכניסן שלא כדרכן או שהכניסן כדרכן ולא מרקן או שמרקן ונשברו הרי אלו חוצצין"

ופרשו **הר"ש** ו**הרא"ש** ש'ידות הכלים' הוא כגון יד קרדום וכיוצ"ב שהכניסו בברזל בעיקום שלא כדרכו וצריך להוציאו ולהכניסו כדרכו, ולא מירקן שלא גמר הכנסתן מלשון ומירק אחר שחיטה על ידו (יומא לב:) או שגמר הכנסתן ונשברו וצריך לעשות בית יד אחר. וכ"כ **הטור**.

<u>אבל</u> **הרמב"ם** פירש שלא מירקן הוא מלשון "מורק ושוטף במים" (ויקרא ו' כא), והכוונה שצריך שיכנסו המים גם בידות הכלי משום שרוב הידות הם חלולות. ואם הכלי המתכות נשברה יד הכלי ולא יצא, אבל התעקם באופן שהמים לא יכולים להגיע לכל מקום ביד הכלי, וכ"פ להלכה (ג, יא) "כל ידות הכלים שהן חלולין שהכניסן שלא כדרכן או שהכניסן כדרכן ולא מירקן או שהיו של מתכת ונשברו לא עלתה להם טבילה".

מרן **השו"ע** פסק להלכה כהסבר הר"ש והרא"ש: "ידות הכלים שאינן עומדים להיות קבועים, כגון שהכניסן שלא כדרכן או שלא הכניסם כולן או שהכניסם כולן ונשברו, חוצצין". והסביר **הט"ז** (סק"ב) שהטעם שמהווים חציצה הוא משום שעתיד להוציאן.

<u>סעיפים ד' - ה':</u>

ידות הכלים שנשתברו

שנינו בתוספתא (פ"ז ה"ג - ד):

"כל ידות הכלים שהכניסן כדרכן הרי אלו אין חוצצין נתן הזפת והשעוה בין במקום הנקב בין במקום הנצוק הרי אלו אין חוצצין הכניסן שלא כדרכן הרי אלו חוצצין נתן הזפת והשעוה בין במקום הנקב בין במקום הנצוק הרי אלו חוצצין. כל ידות הכלים שנשתברו כגון יד המגל והסכין אם משמשין מעין מלאכתן ראשונה אין חוצצין ואם לאו חוצצין. מגל שנשברה ידה מן הסיטה ולפנים אינה חוצצת מפני שהיא כבית הסתרים מן הסיטה ולחוץ אם משמשת מעין מלאכתו ראשונה אינה חוצצת ואם לאו חוצצת סירגה בגמי או במשיחה הרי זו חוצצת שירפה בשרף הרי זו אינה חוצצת"

ופירש **הר"ש** (י, א) שמקום הנקב דרך האומנים למלאותו. ומקום הניצוק הוא מלשון 'ויצוק לו' (שמות לז, ג) שדרך האומנים שמדביקים שם היטב את יד הכלי ע"י זפת ושעוה. ופירוש 'סירגה' הוא כמו סורגים. ו'שירפה' הוא מלשון שרף, שהדביקה בשרף.

מרן **השו"ע** פסק להלכה את דברי התוספתא הנ"ל: "כל ידות הכלים שנשתברו, כגון יד המגל והסכין, אם משמשין מעין מלאכתן ראשונה, אין חוצצין; ואם לאו, חוצצין. מגל שנשברה ידו מן השפה ולפנים אינה חוצצת, מפני שהיא כבית הסתרים; מן השפה ולחוץ, אם משמשת מעין מלאכתה אינה חוצצת; ואם לאו, חוצצת. סירגה בגמי או במשיחה, הרי זו חוצצת; דבקה בשרף, אינה חוצצת".

וכתב **הש"ך** (סק"ב) שאם סירגה בגמי או במשיחה אין זה תיקון יפה אלא תיקון עראי, ובודאי אין דעתו להניחו שם. אבל אם דבקה בשרף שהוא דיבוק ותיקון טוב על דעת להניחו שם תיקנה לפיכך אינה חוצצת.

<u>סעיפים ו' - ז':</u>

☙ טבל כלי שפיו למטה

שנינו במקוואות (י, א):

> "כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל... כלי שהוא צר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע אינו טהור עד שיטנו על צדו"

וכתב הר"ש שאין לפרש משום שהמים שבתוכו נעשו שאובים ופוסלים מקוה מצומצם ואזי לא תעלה הטבילה לכלי, אלא טעם הדבר כיון שכשמכניס את הכלי בצורה כזו המים לא מגיעים לתוך הכלי אפילו מכניסו כולו. וכ"כ **הרמב"ם** ו**הרא"ש**. וכתב הב"י שנראה שדין זה הוא דווקא שבכלי שפיו צר קצת ולא הפך פיו למעלה כשהוא בתוך המים, אבל אם פיו רחב או שהפך פיו למעלה כשהוא בתוך המים ודאי המים נכנסים לתוכו.

מרן **השו"ע** פסק להלכה: כלי שהטבילו דרך פיו פי' שכפה פיו למטה והכניסו כך למים לא עלתה לו טבילה לפי שלא יגיעו המים לשוליו אפילו אם מכניסן כולן למים. כלי שצר מכאן ומכאן ורחב באמצע, אין המים באים לו לכל צד עד שיטהו על צדו. **הב"ח** כתב שאפילו אם פיו רחב לא עלתה לו טבילה. **הט"ז** (סק"ו) הביא דברי הב"ח וכתב שצדק בדבריו, אך כלי שהוא רחב ואין בו חלל גדול כמו קערות וכיוצ"ב, המים נכנסים לתוכן.

☙ טבילת כלי בתוך כלי

כתב **הטור** שמותר לטבול כלי בתוך כלי, אם יש בפי החיצון כשפופרת הנוד. **והמרדכי** (ע"ז תתנט) כתב שיזהר שכלי הפנימי יהא רפוי בתוך כלי החיצון. **הרמ"א** הביא דבריהם להלכה, והוסיף ע"פ **האיסור והיתר** שלכן לא יתחוב סכינים תוך דלי ויטבלם, כי לא תעלה טבילה בראשם. וכן אם הכלי הפנימי הוא כבד ומונח תוך החיצון, לא תעלה לו טבילה במקום שמונח.

והעיר **הש"ך** (סק"ד) ע"פ דברי מרן לעיל (רא, ט) שטבילת כלי בתוך כלי מועילה רק אם הכלי החיצון טהור כבר, אבל אם גם הוא צריך טבילה - אין צורך בשפוה"נ אלא אפילו פיו צר ביותר עלתה לו טבילה, מיגו דעלתה טבילה לחלקו הפנימי של הכלי החיצוני כך עלתה טבילה לכלי הפנימי.

עוד הביא **הש"ך** (סק"ה) את לשון האו"ה שם, דוקא כלים שמלאו מקודם דמתוך שהוא מלא מכביד על דופניו וחוצץ אבל כלי רק אין לחוש דאי אפשר שלא יבוא שמה מים אך יזהר שלא יושיב כלים הרבה בכלי להטבילם יחד אפי' הם רקים אא"כ שלא ישבו זה ע"ג זה ככלי העומד על שוליו או על פיו אבל להניח זה אצל זה בדלי אפי' כלים הרבה יחד מותר לכתחלה אפי' יפלו זה ע"ג זה בבאר ואין לחוש דמתוך שמתגלגלין הנה והנה נוגעים המים ע"פ כולם.

<u>סעיף ח':</u>

☙ כלי שפיו צר

הרא"ש (סימן ל) למד מהא דתנן "כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל", שכל כלי שפיו צר צריך להשהותו במים עד שיתמלא או ימלאנו קודם שיכניסנו למקוה.

> ➢ כתב **השו"ע**: כל כלי שפיו צר (יותר משפופרת הנוד) צריך להשהותו במים עד שיתמלא, או ימלאנו קודם שיכניסנו למקוה.

וכתב **הש"ך** (סק"ז) דאשמעינן דאע"ג דאין בפיו כשפ"ה מהני כשממלאו או משההו במים, דאע"ג דבעלמא לא הוי חבור רק כשפ"ה לכלי גופא סגי בכל שהוא. אך סייג שאפי' רחב יותר משפ"ה, אם הוא בענין שאין המים נכנסין לו מיד צריך להשהותו או למלאותו תחלה ופשוט הוא.

<u>סעיף ט':</u>

ידות הכלים שעתיד לקצצן

שנינו במקוואות (י, ה):

"כל ידות הכלים שהם ארוכין ועתיד לקוצץ מטבילין עד מקום המדה ר' יהודה אומר עד שיטביל את כולו שלשלת דלי גדול ארבעה טפחים ושל קטן עשרה מטבילן עד מקום המדה ר' טרפון אומר עד שיטביל את כל הטבעת החבל שהוא קשור בקופה אינו חבור אלא אם כן תפר"

הטור פסק כדברי ת"ק. ובספר **התרומה** (סי' קד) גריס "כל ידות הכלים וכו' מטביל עד מקום המדה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים עד שיטביל את כולו".

בטעם הדבר למדנו בחולין (עג.) שכל העומד ליחתך כחתוך דמי. ולכאורה גם אם אנו מחשיבים את המקום שעתיד ליחתך כחתוך, הרי מקום החתך לא ניטבל ומדוע לא יהוה חציצה? ע"ז השיב **הרא"ש** (סו"ס ל) שדין מקום זה הוא כבית הסתרים ששנינו בתוספתא (ז, ג) שבמקום זה לא חיישינן לחציצה.

ובספר **התרומה** (שם) כתב על משנה זו אלמא אין העודף חוצץ, אך הביא ש**התוספות** (חולין עג. ד"ה מטביל) ג"כ התקשו מדוע החלק הנקצץ לא יהיה חציצה, והשיבו שאנו מחשיבים את ידות הכלים כמו חוליות, היינו חוליות המחוברות אחת לשניה במקום שמחוברות זו לזו אינן חשובות לחציצה וה"ה כאן.

והוסיף מרן הב"י בבדק הבית בשם **הארחות חיים** (הל' טהרת הכלים והגעלתם סע' יב) כלי מתכות שהעלו חלודה ואינם יכולין להעבירה לא על ידי שפשוף ולא על ידי גחלים שלא ישאר בה מעט הוי ליה מיעוטו שאינו מקפיד ואינו חוצץ בטבילה.

- כתב **השו"ע**: "ידות הכלים שהם ארוכות ועתיד לקוצצן, מטביל עד מקום שעתיד לקוצצן, ודיו".